86 ΜΑΗΣ ΙΟΥΝΗΣ 2011

Το **Σοσιαλισμός από τα Κάτω** είναι το δίμηνο περιοδικό του **Σοσιαλιστικού Εργατικού Κόμματος**
Ιδιοκτήτης: Εκδόσεις Μαρξιστικό Βιβλιοπωλείο,
Υπεύθυνη σύνταξης: Μαρία Στύλλου
Σύνταξη: Θανάσης Καμπαγιάννης, Σωτήρης Κοντογιάννης, Νίκος Λούντος, Λέανδρος Μπόλαρης
Εξώφυλλο, σελιδοποίηση: Παντελής Γαβριηλίδης,
Κεντρική διάθεση: Μαρξιστικό Βιβλιοπωλείο, Φειδίου 14-16, Τηλ. 210 5247584
Για συνδρομές και γράμματα: Περιοδικό «Σοσιαλισμός από τα Κάτω», Τ.Θ. 8161 - 102 10, Αθήνα
e-mail: **sek@otenet.gr** site: **www.socialismfrombelow.gr**

Να σαρώσουμε

Συμπληρώθηκε ένας χρόνος από τη συμφωνία του Παπανδρέου με την Τρόικα, το λεγόμενο Μνημόνιο, που υποτίθεται ότι θα έσωζε την Ελλάδα από τη χρεοκοπία και θα τερμάτιζε την κρίση του ευρώ. Ένα χρόνο μετά, η κρίση είναι εκτός ελέγχου και πιο βαθιά, όχι μόνο οικονομικά αλλά και πολιτικά.

Η πιο χειροπιαστή απόδειξη γι' αυτό είναι το γεγονός ότι η ελληνική κυβέρνηση, η τρόικα και οι κυβερνήσεις της ευρωζώνης βρίσκονται σε αγωνιώδεις διαπραγματεύσεις για να διαμορφώσουν τους όρους ενός νέου πακέτου «διάσωσης», ύψους 60 δις ευρώ από ό,τι λέγεται, για να καλύψουν τις δανειακές ανάγκες του 2012-13 καθώς η Ελλάδα δεν μπορεί να επιστρέψει στις αγορές όπως εκτιμούσε το Μνημόνιο.

Μπορεί τα 60 δις να μοιάζουν «μικρό πακέτο» μπροστά στα περσινά 110 δις, αλλά αυτό δεν μπορεί να συγκαλύψει την αποτυχία της περσινής «διάσωσης» σε όλα τα επίπεδα.

Όσο αφορά την ελληνική οικονομία, μια περιγραφή της «διάσωσης» θα μπορούσε να είναι «η εγχείρηση πέτυχε, ο ασθενής απέθανε». Η κυβέρνηση μπορεί να περηφανεύεται ότι καμιά άλλη κυβέρνηση όχι μόνο στην Ελλάδα αλλά και αλλού δεν έχει καταφέρει τόσο δραματική μείωση του ελλείμματος μέσα σε ένα χρόνο κατά 6 ποσοστιαίες μονάδες του ΑΕΠ. Αλλά οι διεθνείς αγορές που τόσο προσκυνούν οι υπουργοί του Παπανδρέου, τώρα εκτιμούν ότι το ελληνικό χρέος είναι λιγότερο βιώσιμο από πέρσι.

Η αποτυχία, όμως, δεν περιορίζεται στην ελληνική περίπτωση. Βασικός στόχος του περσινού Μνημόνιου-1 ήταν να ανακόψει τη μετάσταση της κρίσης στις άλλες χώρες της ευρωπαϊκής περιφέρειας. Μέσα σε ένα χρόνο η «μετάσταση» χτύπησε αρχικά την Ιρλανδία και πιο πρόσφατα την Πορτογαλία. Σήμερα, οι ανησυχίες ότι οι μηχανισμοί της ΕΕ και του ΔΝΤ δεν είναι σε θέση να σταματήσουν αυτό το ντόμινο είναι μεγαλύτερες από πέρσι. Μέσα στους ίδιους τους κυρίαρχους κύκλους στις ευρωπαϊκές πρωτεύουσες ακούγονται πιο δυνατά οι διαφωνίες ότι μια παράταση της «διάσωσης» δεν έχει νόημα, ότι απαιτείται μια «ελεγχόμενη χρεοκοπία» με κούρεμα των ελληνικών ομολόγων ή ακόμα και μια απαλλαγή του ευρώ από τις «προβληματικές» χώρες-μέλη της ευρωζώνης αφήνοντάς τες να οδηγηθούν στην ανοιχτή χρεοκοπία.

Βέβαια, αυτές οι διαφωνίες και οι σχετικές διαπραγματεύσεις έχουν έναν κρίσιμο περιορισμό: όλες οι πλευρές ομολογούν ότι η διάσωση δεν γίνεται για χάρη των υπερχρεωμένων χωρών της περιφέρειας, αλλά για την προστασία των ευρωπαϊκών τραπεζών που απειλούνται από τις συνέπειες μιας ανεξέλεγκτης χρεοκοπίας είτε της Ελλάδας, είτε των υπόλοιπων PIGS, όπως μας είχαν ονομάσει αρχικά. Οι χειρισμοί είναι δύσκολοι, στην κόψη του ξυραφιού, γιατί κάθε στραβοτιμονιά μπορεί να φέρει μια Λίμαν Μπράδερς στο τετράγωνο μέσα στην καρδιά της Ευρώπης. Ωστόσο και οι ανταγωνισμοί σε αυτές τις συνθήκες είναι οξυμένοι, γιατί κάθε κυβέρνηση έχει σύνθημα «οι δικές μας τράπεζες ούμπερ άλες».

Την Κυριακή 15 Μάη ήταν προγραμματισμένη συνάντηση στο Βερολίνο ανάμεσα στην Άγκελα Μέρκελ και τον Ντομινίκ Στρος-Καν του ΔΝΤ, για να συντονίσουν τη στάση τους ενόψει της συνεδρίασης των υπουργών της Ευρωζώνης τη Δευτέρα με θέμα την διαμόρφωση του νέου ελληνικού «πακέτου». Η συνάντηση ματαιώθηκε την τελευταία στιγμή όταν οι αμερικανικές αρχές συνέλαβαν τον Στρος-Καν στο αεροδρόμιο της Νέας Υόρκης με κατηγορίες για απόπειρα βιασμού μιας καμαριέρας στο ξενοδοχείο όπου έμενε.

Είναι βέβαιο ότι οι κατά καιρούς επικεφαλής του Διεθνούς Νομισματικού Ταμείου είναι ένοχοι για βιασμούς εκατομμυρίων εργαζομένων σε όλα τα μήκη και τα πλάτη του πλανήτη. Και είναι εξίσου βέβαιο ότι η σύλληψη του σημερινού διευθυντή ήταν μια πολιτική απόφαση που μαρτυρά την ένταση που επικρατεί, εκεί που έχουν φτάσει τα πράγματα.

Η πολιτική διάσταση της κρίσης έγινε ιδιαίτερα ορατή στην Ιρλανδία και στην Πορτογαλία. Στις ιρλανδικές εκλογές, το κόμμα με τους στενότερους δεσμούς με την άρχουσα τάξη, το Φιάνα Φόιλ που κυβερνούσε σχεδόν σε όλα τα χρόνια από την εποχή της ιρλανδικής ανεξαρτησίας, καταποντίστηκε. Ο Μπράιαν Κάουεν, ο πρωθυπουργός που είχε τους τραπεζίτες κολλητούς πιο πολύ και από τα καθεστώτα του λεγόμενου «καπιταλισμού των κολλητών» τύπου Μουμπάρακ, ξεφούσκωσε σαν μπαλόνι μαζί με τη φούσκα της κερδοσκοπίας που έσκασε.

Στην Πορτογαλία, η κυβέρνηση των «Σοσιαλιστών» του Σόκρατες χειρίζεται τις διαπραγματεύσεις για τη «διάσωση» ως υπηρεσιακή μετά την κατάρρευση της συναίνεσης με τα κόμματα της δεξιάς. Είναι και αυτή μια προειδοποίηση για τους κυρίαρχους κύκλους μέσα κι έξω από την Ελλάδα που προβάλλουν τη διακομματική «συναίνεση» ως πανάκεια για την έξοδο από την κρίση.

Στην πραγματικότητα, η Τρόικα και οι κυβερνήσεις της ΕΕ έχουν αρχίσει να αμφιβάλλουν για τη δυνατότητα της κυβέρνησης Παπανδρέου να επιβάλλει τα μέτρα που θέλουν να ενσωματώσουν στο νέο Μνημόνιο. Όχι μόνο γιατί τα μέτρα είναι θηριώδη, με απαιτή-

τα μνημόνια της χρεοκοπίας

σεις για νέο ασφαλιστικό που θα κόψει περισσότερο τις συντάξεις, για νέα μείωση της απασχόλησης στο δημόσιο με απολύσεις αντί για μετατάξεις προσωπικού και για ιδιωτικοποιήσεις-εξπρές που να παρακάμψουν τις αντιδράσεις των συνδικάτων. Αλλά και γιατί ακόμα και οι πιο φανατικοί χειροκροτητές του Παπανδρέου που τον αποκαλούσαν «ο άνθρωπός μας στην Αθήνα» τώρα διαπιστώνουν ότι η κυβέρνησή του πάσχει από «μεταρρυθμιστική κόπωση».

Σύμφωνα με δημοσκόπηση της GPO στις αρχές Μαίου για την εκπομπή του Πρετεντέρη στο Μέγκα, μόνο ένα 9,8% των ερωτηθέντων θεωρεί ότι η λύση είναι «Να εφαρμοστεί αυστηρά το Μνημόνιο». Ένα 60,3% προτιμάει «Να ξαναδιαπραγματευτεί το Μνημόνιο» και ένα εντυπωσιακό 26,2% θεωρεί ότι η καλύτερη λύση θα ήταν «Να φύγει από το Μνημόνιο και το ευρώ»! Όταν ο Παπανδρέου δηλώνει, λοιπόν, ότι θα προχωρήσει με όσους είναι πρόθυμοι να ακολουθήσουν, διαθέτει μια βάση στήριξης που δεν ξεπερνάει το δέκα τοις εκατό. Πολύ στενή για να σηκώσει τα βάρη μιας νέας μετωπικής επίθεσης ενάντια στην εργατική τάξη. Αυτός είναι ο λόγος που ανθεί τόσο πολύ η φιλολογία της συναίνεσης και της αναγκαιότητας να ψηφιστεί το «μεσοπρόθεσμο πρόγραμμα» με διευρυμένη πλειοψηφία 180 βουλευτών.

Αυτά τα στοιχεία πολιτικής κρίσης ξεκινούν από το γεγονός ότι ολόκληρη η χρονιά της αποτυχίας του Μνημόνιου σήμανε τρομερές απώλειες για τους εργαζόμενους. Σύμφωνα με τα τελευταία επίσημα στοιχεία, η ανεργία αυξήθηκε κατά 180.000 μέσα σ' αυτούς τους 12 μήνες φτάνοντας τους 790.000, ενώ το ΙΝΕ ΓΣΕΕ-ΑΔΕΔΥ εκτιμά ότι βαδίζει προς το 22%, δηλαδή πάνω από ένα εκατομμύριο άνεργους! Επίσης σύμφωνα με επίσημη μελέτη του υπουργείου Εργασίας, η μείωση στις μέσες ακαθάριστες αποδοχές των εργαζόμενων στο σύνολο της οικονομίας φτάνει το 15%, νούμερο που σίγουρα δεν αποδίδει την πραγματική έκταση των περικοπών στο εργατικό εισόδημα.

Η οργή γι' αυτές τις βίαιες θυσίες χωρίς αντίκρισμα είναι το υπόβαθρο, αλλά ο ενεργητικός παράγοντας είναι οι μάχες που έδωσαν οι εργαζόμενοι ενάντια σε όλες αυτές τις επιθέσεις. Από Μάη σε Μάη, ο ρυθμός των πανεργατικών απεργιών που επέβαλε ο κόσμος στις συνδικαλιστικές ηγεσίες παραμένει ασίγαστος. Κάποιες απόπειρες που έκαναν ορισμένα διεθνή ΜΜΕ να περιγράψουν την Πανεργατική της 11 Μάη σαν ένδειξη κάμψης των αγώνων στην Ελλάδα έπεσαν στο κενό. Η αγανάκτηση για τη βιαιότητα της επίθεσης των ΜΑΤ κατά των διαδηλωτών της Πανεργατικής έγινε πρόσθετος παράγοντας αποσυντονισμού της κυβέρνησης, με τον υπουργό «Προστασίας του Πολίτη» Χρήστο Παπουτσή να προσπαθεί να αποστασιοποιηθεί από τις «ακρότητες» των υφισταμένων του και να δέχεται πυρά από τους Ηρακλείς του νόμου και της τάξης μέσα και έξω από την κυβέρνηση.

Οι ελιγμοί του Παπουτσή δεν φτουράνε από τη στιγμή που στο κέντρο της Αθήνας ξετυλίγεται πογκρόμ ρατσιστικών επιθέσεων από νεοφασιστικές συμμορίες με την κάλυψη της αστυνομίας. Οι προσπάθειες της κυβέρνησης Παπανδρέου να αποπροσανατολίσει τη λαϊκή οργή (και να σφυρηλατήσει τη συνεργασία με το ΛΑΟΣ που ψήφισε το Μνημόνιο) παίζοντας το χαρτί του ρατσισμού, έδωσαν τα περιθώρια στους νεοναζί της Χρυσής Αυγής να εμφανιστούν ως «αγανακτισμένοι πολίτες» και να επιχειρούν παρελάσεις τρομοκράτησης των μεταναστών και της αριστεράς στο κέντρο της Αθήνας. Η αστυνομία χτύπησε με μανία τους απεργούς διαδηλωτές αλλά έδωσε κάλυψη στους χρυσαυγίτες να οργιάζουν το βράδυ της πανεργατικής. Ακόμη και όταν οι φασιστικές επιθέσεις οδήγησαν στη δολοφονία ενός μετανάστη από το Μπαγκλαντές, η αστυνομία συνόδεψε την παρέλαση των φασιστών στην οδό Αθηνάς και την αξιοποίησε για «σκούπες» κατά των μεταναστών στα μαγαζιά της Σοφοκλέους και της Ευρυπίδου, ενώ την ίδια ώρα χτυπούσε ξανά τη μαζική διαδήλωση κατά της καταστολής την Πέμπτη 12 Μάη.

Μπορεί η κρίση να μην έχει πάρει τις διαστάσεις της δεκαετίας του 1930, αλλά η ίδια δυναμική της πόλωσης είναι ξανά ορατή. Εκείνη η δεκαετία είχε από τη μια μεριά την άνοδο του Ναζισμού και από την άλλη τη Γαλλία και την Ισπανία του 1936. Η ελπίδα για μια νέα κοινωνία μέσα από την ανατροπή του καπιταλισμού σε κρίση απέναντι στην απελπισία του φασισμού. Η Αριστερά σαν συλλογική μνήμη της εργατικής τάξης πρέπει να θυμίζει την επαναστατική προοπτική σαν διέξοδο.

Παραμονές της κατάθεσης στη Βουλή του «μεσοπρόθεσμου προγράμματος» για το Μνημόνιο-2, τα καθήκοντα της Αριστεράς προβάλλουν ανάγλυφα. Είναι εφικτό να δυναμώσουμε την εργατική αντίσταση, να την συγκροτήσουμε σε δύναμη ανατροπής που θα σαρώσει και τα Μνημόνια της χρεοκοπίας και τα στηρίγματά τους. Αλλά αυτό απαιτεί τριπλή προσπάθεια.

Πρώτο, στήριξη και κλιμάκωση των απεργιών ενάντια στα μέτρα, με οργάνωση της βάσης και συντονισμό ώστε κανένα κομμάτι να μην παλεύει μόνο του ενάντια στις περικοπές, στις απολύσεις, στις ιδιωτικοποιήσεις.

Δεύτερο, κοινή δράση ενάντια στα ρατσιστικά πογκρόμ και τη φασιστική απειλή, για να ξανακλείσουμε τις νεοναζιστικές συμμορίες στους υπονόμους της ιστορίας όπου ανήκουν και να κάψουμε το χαρτί του ρατσισμού.

Και τρίτο, ανάδειξη του αντικαπιταλιστικού προγράμματος εξόδου από την κρίση. Αν οι μέχρι τώρα προσπάθειες της αντικαπιταλιστικής αριστεράς βοήθησαν να διαμορφωθεί ένα ρεύμα μεγέθους 26% για ρήξη με το μνημόνιο και το ευρώ, παρά τον ευρωπαϊσμό της ηγεσίας του ΣΥΝ και τις συκοφαντίες της ηγεσίας του ΚΚΕ για την ΑΝΤΑΡΣΥΑ, έχουμε κάθε λόγο να επιμείνουμε σε αυτή την κατεύθυνση. Στάση πληρωμών του χρέους, κρατικοποίηση των τραπεζών, αντικαπιταλιστική ρήξη με το ευρώ, ενίσχυση της επαναστατικής αριστεράς: αυτός είναι ο δρόμος για τη νίκη. ■

Πανεργατική 11 Μάη: το μπλοκ της ΔΕΗ.

Η δύναμη της εργατικής αντίστασης

Ο Νεκτάριος Δαργάκης δίνει το πανόραμα των αντιστάσεων από την κατάληψη στο Δήμο Αθήνας, στα σχολεία και στα νοσοκομεία.

Τρομερή ήταν η αντίσταση της εργατικής τάξης το τελευταίο τετράμηνο απέναντι σε όλες τις επιθέσεις της κυβέρνησης. Από την κατάθεση του Μνημονίου και μετά πέρσι τον Μάη, κυβέρνηση και τρόικα επιχειρούν να καταργήσουν όλες τις κοινωνικές κατακτήσεις των προηγούμενων χρόνων με στόχο την αποπληρωμή του χρέους στους τραπεζίτες και τους κερδοσκόπους. Σχολεία, δήμοι, νοσοκομεία και συγκοινωνίες βρίσκονται στην κορυφή της λίστας τους.

Από το Γενάρη μέχρι τον Απρίλη έγιναν μεγάλες μάχες σε καθένα από αυτούς τους χώρους ενάντια στην καταστροφική πολιτική της κυβέρνησης Παπανδρέου.

Μαθητές, γονείς και εκπαιδευτικοί ξεσηκώθηκαν πανελλαδικά για να μην κλείσει κανένα σχολείο. Οι εργαζόμενοι του Δήμου Αθήνας κατέλαβαν το Δημαρχείο στο κέντρο της πρωτεύουσας για 26 μέρες για να μην περάσει καμιά απόλυση. Γιατροί από τα Νοσοκομεία, το ΙΚΑ και τους Ιατρικούς Συλλόγους έκαναν κατάληψη στο Υπουργείο Υγείας και δυναμικές κινητοποιήσεις ενάντια στο σφαγείο του Λοβέρδου. Οι εργαζόμενοι στις συγκοινωνίες προχώρησαν σε απεργίες που θύμιζαν Πανεργατικές από μόνες τους αφού χωρίς αυτούς να δουλεύουν παρέλυε όλη η Αττική.

Η διαφορά σε σχέση με το παρελθόν ήταν ότι πολλές φορές μέσα στο τελευταίο τετράμηνο οι εργαζόμενοι από αυτούς τους χώρους συντονίστηκαν μεταξύ τους, δείχνοντας τον δρόμο της ενότητας και της αλληλεγγύης.

Την ίδια περίοδο δόθηκαν σημαντικοί αγώνες και σε άλλους χώρους. Στα ΜΜΕ έγινε ανταρσία της βάσης ενάντια στους Σόμπολους με 4ημερη απεργία, στα Ελληνικά Πετρέλαια έγιναν πολυήμερες απεργίες με τις εφημερίδες να τις συγκρίνουν με τις απεργίες στα διυλιστήρια της Γαλλίας, στα Ελληνικά Αμυντικά Συστήματα (ΕΒΟ-ΠΥΡΚΑΛ) πραγματοποιήθηκαν συντονισμένες απεργιακές κινητοποιήσεις, στην ΙΝΤΡΑΚΟΜ έγιναν δύο 48ωρες απεργίες ενάντια στις απολύσεις και τις μειώσεις μισθών.

Επίδειξη δύναμης

Η Πανεργατική Απεργία στις 23 Φλεβάρη ήταν το σημείο που ενώθηκαν όλα τα ποτάμια αντίστασης, δημιουργώντας ένα ορμητικό χείμαρρο ενάντια στην κυβέρνηση και τους τροϊκανούς.

Η Αθήνα πλημμύρισε από 100 χιλιάδες απεργούς, ενώ σε όλες τις πόλεις η συμμετοχή στις πορείες ήταν για άλλη μια φορά εντυπωσιακή. Στη Θεσσαλονίκη η διαδήλωση ξεπέρασε τις 20 χιλιάδες, ενώ τεράστιες ήταν οι απεργιακές

Πανεργατική 11 Μάη: οι απεργοί στο Σύνταγμα.

διαδηλώσεις στην Πάτρα, στο Ηράκλειο, στη Λάρισα και σε μικρότερες πόλεις

Η πρώτη Πανεργατική του χρόνου πήρε τη σκυτάλη από τις Γενικές Απεργίες του 2010. Έδειξε ότι η αντίσταση δεν υποχωρεί παρά το μέγεθος της επίθεσης από τη μεριά της κυβέρνησης και τα εμπόδια που βάζουν οι συνδικαλιστικές γραφειοκρατίες. Αντίθετα, όλοι οι εργαζόμενοι κατέβηκαν στις πανεργατικές διαδηλώσεις εμπνευσμένοι από τις εξεγέρσεις στον αραβικό κόσμο. Στα συνθήματα και τα τραγούδια των απεργών κυριαρχούσαν οι αναφορές στην Τυνησία και στην Αίγυπτο.

Ούτε η καταστολή από τα ΜΑΤ και τις υπόλοιπες συμμορίες της Αστυνομίας δεν κατάφεραν να λυγίσουν τον κόσμο που ήταν αποφασισμένος να κρατήσει τα μπλοκ του και να μείνει οργανωμένος παρά την μαζική ρίψη χημικών, δακρυγόνων και βομβών κρότου-λάμψης. Ταυτόχρονα, η Πανεργατική ένωσε τις αντιστάσεις των δύο πρώτων μηνών και έδωσε νέα ώθηση στους αγώνες που ακολούθησαν.

Στα σχολεία

Όλο το τετράμηνο ήταν γεμάτο με κινητοποιήσεις στο χώρο της εκπαίδευσης αφού από τις αρχές του χρόνου είχε γίνει γνωστό ότι η Διαμαντοπούλου ετοιμαζόταν να προχωρήσει σε συγχωνεύσεις-καταργήσεις σχολείων. Οι επίσημες ανακοινώσεις έγιναν στα μέσα Μάρτη. Η απόφαση του Υπουργείου Παιδείας ήταν να συνενώσει 2000 σχολεία, ποσοστό 6,6% σε σύνολο 16 χιλιάδων Σχολικών Μονάδων.

Από τις αρχές του Γενάρη εκπαιδευτικοί, γονείς και μαθητές πραγματοποίησαν τοπικές κινητοποιήσεις, συγκεντρώσεις και συναυλίες απ' άκρη σε άκρη της χώρας. Πρώτη σημαντική κινητοποίηση ήταν το συλλαλητήριο για τα 20 χρόνια από τη δολοφονία του Νίκου Τεμπονέρα στις 13 του Γενάρη. Από τα Προπύλαια όπου συγκεντρώθηκαν εκπαιδευτικοί, φοιτητές και μαθητές ξεκίνησε πορεία προς το Σύνταγμα και ενώθηκε με την απεργιακή διαδήλωση των εργαζόμενων στα Μέσα Μαζικής Μεταφοράς που είχε ξεκινήσει νωρίτερα από την Ομόνοια.

Ο Φλεβάρης είναι ακόμα πιο «θερμός». Οι τοπικές κινητοποιήσεις από εκπαιδευτικούς, γονείς και μαθητές πληθαίνουν και απλώνονται πανελλαδικά. Στην Αττική δεν υπάρχει περιοχή στην οποία απειλείται κάποιο σχολικό συγκρότημα και δεν γίνεται κινητοποίηση. Οργανώνονται κινητοποιήσεις και εκδηλώσεις στο Γαλάτσι, στο Βύρωνα, στο Ίλιον, στη Νίκαια, στη Φυλή και αλλού. Παρόμοια εικόνα υπάρχει σε όλη την Ελλάδα. Μεγάλες κινητοποιήσεις γίνονται στη Θεσσαλονίκη, στην Κέρκυρα, σε πολλές περιοχές της Θεσσαλίας, στην Καλαμάτα και στα Χανιά.

Η Διαμαντοπούλου αναγκάζεται να ξεσκονίσει τις γνώσεις της στη Γεωγραφία αφού η αντίσταση στις συγχωνεύσεις απλώνεται πανελλαδικά και οι ηγεσίες της ΟΛΜΕ και της ΔΟΕ αναγκάζονται να καλέσουν σε 48ωρη απεργία για τις 22 και 23 Φλεβάρη κάτω από την πίεση της βάσης για απεργιακές κινητοποιήσεις με διάρκεια.

Την πρώτη μέρα της απεργίας γίνεται πανεκπαιδευτικό συλλαλητήριο στην Αθήνα και τη δεύτερη μέρα το μπλοκ των εκπαιδευτικών είναι το μαζικότερο όλης της Πανεργατικής. Δεν είναι τυχαίο ότι τα ΜΑΤ επιτέθηκαν σε δασκάλους και καθηγητές πολύ πριν η πορεία φτάσει στο Σύνταγμα. Ήδη από τις αρχές της Σταδίου οι εκπαιδευτικοί είχαν να αντιμετωπίσουν τόνους χημικών και δακρυγόνων.

Παρόλα αυτά, η διάθεση ήταν για την κλιμάκωση του αγώνα με απεργία διαρκείας σε όλα τα σχολεία. Οι εκπαιδευτικοί είχαν την άμεση εμπειρία ότι βρέθηκαν στο κέντρο ενός κινήματος πανελλαδικά και έχουν για συμμάχους τους όλους τους γονείς και τους μαθητές που πλαισιώνουν μαζικά κάθε πρωτοβουλία ενάντια στα κλεισίματα των σχολείων.

Οι κινητοποιήσεις συνεχίστηκαν όλο το Μάρτη. Γονείς, μαθητές και εκπαιδευτικοί πολιόρκησαν τα Δημοτικά Συμβούλια που συνεδρίαζαν για τις συγχωνεύσεις. Από το Δημοτικό Συμβούλιο του Δήμου της Αθήνας και τα Κοινοτικά του Συμβούλια μέχρι την Ηλιούπολη, την Αργυρούπολη, το Περιστέρι υπάρχει η απαίτηση να μην περάσει η απόφαση του Υπουργείου Παιδείας για το πετσόκομμα των σχολείων.

Όσοι Δήμαρχοι έχουν την πρόθεση να στηρίξουν τη Διαμαντοπούλου καταλαβαίνουν ότι έχουν απέναντι τους ολόκληρες γειτονιές που απαιτούν να μην κλείσει κανένα σχολείο. Η αντίσταση έχει στόχο όχι μόνο τις καταστροφικές επιλογές του Υπουργείου, αλλά βάζει εμπόδια και στον Καλλικράτη, μια από τις βασικές «μεταρρυθμίσεις» της κυβέρνησης.

Το μέγεθος της αντίστασης φάνηκε και στις παρελάσεις στις 25 Μάρτη. Στο Περιστέρι, στη Νέα Ιωνία, στο Μαρούσι, στο Νέο Ηράκλειο, στη Νέα Σμύρνη, στην Ηλιούπολη, στο Βύρωνα, στον Πειραιά, στο Αιγάλεω, στη Θεσσαλονίκη, στο Ρέθυμνο, στο Ηράκλειο, στη Σύρο και παντού οι παρελάσεις μετατρέπονται σε διαδηλώσεις και τα συνθήματα ενάντια στα κλεισίματα σχολείων δένονται με τα αντιπολεμικά. Έχει ήδη ξεκινήσει η ιμπεριαλιστική επέμβαση στη Λιβύη.

Η μαζικότητα των κινητοποιήσεων φέρνει την ανάγκη για πιο μόνιμο συντονισμό. Στο Περιστέρι και στο Γαλάτσι συγκροτούνται Ανοιχτές Συντονιστικές Επιτροπές κατά των κλεισιμάτων σχολείων.

Στο Περιστέρι οι μαθητές κινούνται πολύ δυναμικά. Γίνεται διαδήλωση με 500 άτομα από το 3ο και 4ο Λύκειο Περιστερίου μετά από Γενικές Συνελεύσεις των μαθητών. Η Συντονιστική Επιτροπή είναι ανοιχτή προς όλους τους φορείς, τις συλλογικότητες και τις οργανώσεις, τα σωματεία της περιοχής. Εντυπωσιακή είναι η κινητοποίηση που οργανώνεται στο Υπουργείο Παιδείας όπου γίνεται συμβολική κατάληψη του Υπουργείου καθώς η Διαμαντοπούλου δεν δεχόταν συνάντηση με τους εκπροσώπους της Συντονιστικής Επιτροπής.

Στο Γαλάτσι κινούνται με παρόμοιο τρόπο. Στη Συντονιστική Επιτροπή συμμετέχουν η Γ΄ ΕΛΜΕ, ο Σύλλογος Δασκάλων και Σύλλογοι Γονέων. Πραγματοποιούν τρεις συγκεντρώσεις στη γειτονιά και μια μεγάλη συναυλία κατά των συγχωνεύσεων, ενώ στη Γκράβα οι μαθητές οργανώνουν καταλήψεις.

Οι κινητοποιήσεις και η μαζικότητα τους πιέζουν τις ηγεσίες των ΟΛΜΕ-ΔΟΕ να προκηρύξουν νέα απεργία για τις 30 του Μάρτη. Μαζί τους συντονίζεται και η ΟΕΝΓΕ μετά από κοινή σύσκεψη.

Η βάση των εκπαιδευτικών ζητάει ακόμα μεγαλύτερη κλιμάκωση. Ενδεικτικό της διάθεσης είναι η πρωτοβουλία για συλλογή υπογραφών και κάλεσμα στις Ομοσπονδίες να βγάλουν απεργία διαρκείας. Υπογράφουν εκπαιδευτικοί από όλη τη χώρα.

Κατάληψη στο Δημαρχείο

Ενώ όλα αυτά συμβαίνουν στο μέτωπο της εκπαίδευσης, η δυναμικότερη κι-

Παρέλαση 25 Μαρτίου 2011, Νέα Ιωνία.

νητοποίηση έρχεται από εκεί που δεν το περίμενε κανείς. Στις 21 Μάρτη οι συμβασιούχοι του Δήμου Αθήνας καταλαμβάνουν το Δημαρχείο για να μπλοκάρουν τις μαζικές απολύσεις που ετοιμάζουν Ραγκούσης και Καμίνης. Τις επόμενες 26 μέρες θα δώσουν ένα συγκλονιστικό αγώνα γεμάτο με ενθουσιασμό και παραδείγματα για όλη την εργατική τάξη.

Οι κινητοποιήσεις των συμβασιούχων είχαν ξεκινήσει από το Γενάρη. Στις 20/1 ο Άρειος Πάγος πολιορκείται από τρεις χιλιάδες συμβασιούχους από Δήμους και υπηρεσίες, ενώ τετράωρη στάση εργασίας είχαν καλέσει η ΓΣΕΕ, η ΑΔΕΔΥ και η ΠΟΕ-ΟΤΑ. Βασικό αίτημα η μονιμοποίηση όλων σε ιδιωτικό και δημόσιο τομέα.

Οι συμβασιούχοι του Δήμου Αθήνας οργανώνουν ένα μεγάλο συλλαλητήριο στις 17 Μάρτη και νέα κινητοποίηση στις 21 του μήνα, ημέρα που συνεδριάζει το Δημοτικό Συμβούλιο. Απαιτούν από τον Καμίνη να αποσύρει το θέμα τους από τη συνεδρίαση. Ο Δήμαρχος δεν εμφανίστηκε ποτέ καθώς δεν δεχόταν να συζητήσει «υπό πίεση».

Οι συμβασιούχοι αποφασίζουν να του δείξουν τι πραγματικά σημαίνει πίεση. Παρά την εναντίωση των ηγεσιών των Σωματείων του Δήμου που στην πλειοψηφία τους πρόσκεινται στη Νέα Δημοκρατία, οι εκατοντάδες συμβασιούχοι που είχαν μπει μέσα στο κτίριο αποφασίζουν κατάληψη.

Από την πρώτη στιγμή δημιουργείται Συντονιστικό με συμμετοχή εργαζόμενων από όλες τις Υπηρεσίες του Δήμου και ξεκινάει η οργάνωση της κατάληψης με βάρδιες, με περιφρούρηση και μαζική συμμετοχή.

Τις επόμενες μέρες γίνονται διαδηλώσεις στο Υπουργείο Εσωτερικών παρά τις επιθέσεις των ΜΑΤ, πορείες μέχρι το κτίριο της οδού Λιοσίων όπου είχε καταφύγει ο Καμίνης και συναντήσεις με άλλα κομμάτια συμβασιούχων που εργάζονται στους Δήμους.

Η κατάληψη του Δημαρχείου δίνει παράδειγμα οργάνωσης που θα ζήλευαν τα μεγαλύτερα συνδικάτα και αρχίζει να γίνεται φάρος αντίστασης μέσα στο κέντρο της Αθήνας.

Στις 30/3 γίνεται η κοινή απεργία από τις ΟΛΜΕ, ΔΟΕ και ΟΕΝΓΕ. Είναι μία διαδήλωση που θυμίζει Πανεργατική, στην οποία συμμετέχει από την αρχή και αντιπροσωπεία από την κατάληψη του Δημαρχείου. Ο χαιρετισμός της εκπροσώπου του Συντονιστικού της Κατάληψης, Δέσποινας Μαντζιώρου στη συγκέντρωση στα Προπύλαια συγκινεί και ξεσηκώνει όλους τους διαδηλωτές.

Όλοι μαζί ξεκινούν για τη Βουλή με ενδιάμεσο σταθμό το κατειλημμένο Δημαρχείο. Οι συμβασιούχοι υποδέχτηκαν τους απεργούς διαδηλωτές με τραγούδια και συνθήματα: «Εργάτες ενωμένοι, ποτέ νικημένοι» και «Κατάληψη παντού, να φύγουνε Μνημόνιο, ΕΕ και ΔΝΤ».

Στις 5 Απρίλη γίνεται συναυλία συμπαράστασης στην οποία διαβάζονται ψηφίσματα συμπαράστασης από πολλούς χώρους, ανάμεσά τους όπως από το Αγία Σοφία, τη Γ΄ ΕΛΜΕ, το Σύλλογο Δασκάλων Αριστοτέλης, από την Κερατέα. Η κατάληψη του Δημαρχείου έχει γίνει το προπύργιο αντίστασης και οργάνωσης. Ο σπόρος της κατάληψης απλώνεται στον ΗΣΑΠ, στο Ταμείο Παρακαταθηκών και Δανείων, στο Δήμο του Αιγάλεω.

Στις 14 Απρίλη ο Άρειος Πάγος θα εκδικάζει την προσφυγή των καθαριστριών του ΟΠΑΠ και βγάζει απόφαση που δικαιώνει τους συμβασιούχους. Ήταν και αυτό μια ένδειξη της πίεσης της ίδιας της κατάληψης.

Την επόμενη μέρα οι συμβασιούχοι σταματάνε την κατάληψη, αλλά όπως έλεγαν και οι ίδιοι «ο πόλεμος δεν τελείωσε». Έχουν καταφέρει να παγώσουν προσωρινά τις απολύσεις, να πληρωθούν τα δεδουλευμένα τους και να στριμώξουν τον Καμίνη και την Κυβέρνηση. Η κατάληψη, χτύπησε «καμπανάκι» για την ηγεσία της ΠΟΕ-ΟΤΑ που αναγκάστηκε να καλέσει δύο 24ωρες απεργίες για τους συμβασιούχους και στάσεις εργασίας για τους μόνιμους.

Ο ρόλος της κατάληψης του Δημαρχείου όμως είναι ακόμα μεγαλύτερος. Χαρακτηριστική είναι η εξέλιξη στο Δήμο του Αγίου Δημητρίου. Η διοίκηση του Δήμου αποφάσισε να ανανεώσει τις συμβάσεις 64 εργαζόμενων με την εξήγηση ότι καλύπτουν πάγιες και διαρκείς ανάγκες. Είναι μια απόφαση που όχι μόνο δικαιώνει τους αγώνες των συμβασιούχων, αλλά αμφισβητεί στην πράξη τον Καλλικράτη και την πολιτική της κυβέρνησης.

Μέσα στην κατάληψη μέρα με τη μέρα, εργαζόμενοι που δεν είχαν κατέβει ποτέ τους σε απεργία έμαθαν να οργανώνουν από τα κάτω το χώρο τους. Βρέθηκαν σε σύγκρουση με την χειρότερη καταστολή και δεν λύγισαν παρά τις επιθέσεις των ΜΑΤ. Ανάγκασαν τις πιο συντηρητικές ηγεσίες να κινούνται στο δικό τους ρυθμό και να στηρίζουν επιλογές, όπως οι δυναμικές κινητοποιήσεις όποτε συνεδρίαζε το Δημοτικό Συμβούλιο.

Μέσα στη μάχη πολλοί από τους εργαζόμενους προχώρησαν πολιτικά. Ένα από τα πιο χαρακτηριστικά προχωρήματα ήταν η σύγκρουση με το ρατσισμό. Τις πρώτες μέρες τα «παπαγαλάκια» των ΜΜΕ συκοφαντούσαν την κατάληψη διαδίδοντας ότι την στηρίζει ο Μιχαλολιάκος. Τις επόμενες μέρες απαγορεύτηκε η είσοδος στη Χρυσή Αυγή, ενώ οι δυνάμεις της αντικαπιταλιστικής αριστεράς έπαιξαν ρόλο σε αυτή τη μάχη. Η συζήτηση για το ποια είναι η λύση για την κρίση πήγαινε μέχρι τη διαγραφή του χρέους και τις απεργίες διαρκείας. Η κατάληψη συνολικά έδειξε ότι οι άνθρωποι αλλάζουν μέσα από τους συλλογικούς τους αγώνες και η αριστερά μπορεί και πρέπει να είναι μέσα σε αυτές τις μάχες από την αρχή.

Στα νοσοκομεία

Η κατάληψη του Υπουργείου Υγείας στις αρχές του Φλεβάρη άνοιξε το δρόμο για τοπικές κινητοποιήσεις σε όλα τα νοσοκομεία που βρίσκονται στο στόχαστρο του Λοβέρδου. Την 1η Φλεβάρη ξεκινάει η κατάληψη από γιατρούς του ΙΚΑ, τους νοσοκομειακούς γιατρούς και

Περικύκλωση του Δημοτικού Συμβουλίου στον 9.84 από τους συμβασιούχους του Δήμου Αθήνας.

μέλη των Ιατρικών Συλλόγων. Ενδεικτικό του κλίματος το σύνθημα που φώναζαν οι γιατροί με αφορμή την εξέγερση ενάντια στο καθεστώς του Μπεν Αλί «Αυτό το Υπουργείο δεν είναι της Υγείας, εδώ θα γίνει της Τυνησίας».

Τις επόμενες μέρες το Υπουργείο θα αποτελέσει κέντρο αγώνα ενάντια στο νομοσχέδιο του Λοβέρδου. Τη δεύτερη μέρα της κατάληψης(2/2) γίνεται παν-ιατρική συνέλευση. Εκατοντάδες γιατροί αποφασίζουν απεργία διαρκείας με βασικά αιτήματα την απόσυρση του νομοσχεδίου, προσλήψεις και συλλογικές συμβάσεις, να καταργηθούν τα χαράτσια σε όλα τα νοσοκομεία. Την ίδια μέρα το πρωί μηχανοκίνητη πορεία των εργαζόμενων της ΕΘΕΛ φτάνει στο κατειλημμένο Υπουργείο. Γιατροί και οδηγοί φωνάζουν για πολλή ώρα συνθήματα, όπως το «Παιδεία, Υγεία, Συγκοινωνία».

Την Τετάρτη 9/2 χιλιάδες γιατροί και εργαζόμενοι από το χώρο της δημόσιας και της ιδιωτικής υγείας, ντυμένοι με τις άσπρες στολές τους, συμμετέχουν σε ένα τεράστιο συλλαλητήριο που ξεκίνησε από το Υπουργείο και κατέληξε στη Βουλή όπου ψηφιζόταν το νομοσχέδιο του Λοβέρου. Στην αρχή της Σταδίου τους περιμένουν οι εργαζόμενοι της ΕΘΕΛ και του ΗΣΑΠ, όλοι μαζί συνεχίζουν την πορεία. Συμμετείχαν ακόμα η ΟΛΜΕ με στάση εργασίας, οι εργαζόμενοι στον τομέα υγείας του ΙΚΑ με 24ωρη απεργία και οι φοιτητές Ιατρικής.

Οι ηγεσίες των Ομοσπονδιών δεν έδωσαν συνέχεια στην απεργία και την κατάληψη παρά τη μεγάλη συμμετοχή από τη μεριά των εργαζόμενων. Όμως, η σκυτάλη των κινητοποιήσεων πέρασε από το κεντρικό επίπεδο στα νοσοκομεία τους επόμενους δύο μήνες.

Στο Αρεταίειο και το Αιγινήτειο οργανώθηκε μαζική κινητοποίηση ενάντια στο κλείσιμο των δύο Πανεπιστημιακών Νοσοκομείων. Κατά τη διάρκεια της προετοιμασίας για την Πανεργατική στις 11 Μάη έγιναν κινητοποιήσεις και εκδηλώσεις σε αρκετά νοσοκομεία, όπως στο Αγία Όλγα, το Αγία Σοφία, το Αττικό.

Πολύ μαζική ήταν η εκδήλωση (6/5) που οργανώθηκε στο Αγλαΐα Κυριακού. Την πρωτοβουλία πήραν οι δύο πενταμελείς επιτροπές των γιατρών και συμμετείχαν πάνω 100 άτομα

Την ίδια μέρα το πρωί είχε γίνει το παν-νοσοκομειακό συλλαλητήριο που ξεκίνησε από το Υπουργείο Υγείας και κατευθύνθηκε στη Βουλή. Εντυπωσιακή συμμετοχή υπήρχε τόσο από γιατρούς και εργαζόμενους στα Νοσοκομεία, όσο και οδηγούς και διασώστες του ΕΚΑΒ.

Συντονισμός και κλιμάκωση

Η εργατική αντίσταση δεν σταμάτησε ούτε στιγμή στον ένα χρόνο από την επιβολή του Μνημονίου. Αντίθετα, κάθε Πανεργατική Απεργία ενίσχυε την αυτοπεποίθηση της εργατικής τάξης και έριχνε νέο σπόρο για δυνατότερες κινητοποιήσεις.

Η κυβέρνηση δεν βρίσκεται μόνο κάτω από την πίεση της οικονομικής χρεοκοπίας, αλλά ανησυχεί για την πολιτική της αδυναμία να επιβάλλει τα μέτρα. Τα πολιτικά προχωρήματα μέσα από τους αγώνες που ξεσπούν είναι φανερά ακόμα και μέσα από τις τελευταίες δημοσκοπήσεις που κατέγραψαν ότι το 34% συμφωνεί με την παύση πληρωμών του χρέους και το 45% με την κρατικοποίηση τραπεζών. Τα προχωρήματα στη συνείδηση της εργατικής τάξης συντελούνται με άλματα το τελευταίο διάστημα.

Οι συνδικαλιστικές ηγεσίες τόσο των ΓΣΕΕ-ΑΔΕΔΥ, όσο και των μεγάλων Ομοσπονδιών έχουν βρεθεί πίσω από τις εξελίξεις. Έχουν όμως αναγκαστεί να καλέσουν σε απεργίες και κινητοποιήσεις στις οποίες αρχικά ήταν αντίθετες.

Η Αριστερά χρειάζεται να δώσει όλες τις δυνάμεις για να ενισχύσει τους αγώνες που ξεσπούν. Να οργανώσει την συμπαράσταση, να συντονίσει τους αγώνες και να είναι πολιτικό στήριγμα σε κάθε μάχη που ξεκινάει.

Με αυτό τον τρόπο μπορεί να έρθει πιο κοντά η προοπτική της κλιμάκωσης με απεργίες διαρκείας για να διώξουμε κυβέρνηση και τρόικα και να πάρουμε πίσω όσα μας άρπαξαν. ■

Όχι επέμβαση στη Λιβύη

Νίκη στις αραβικές επαναστάσεις

Η «πολεμική επέμβαση που ξεκίνησε στις 19 Μάρτη 2011 κατά της Λιβύης, με τη μορφή της «ζώνης απαγόρευσης πτήσεων», είχε ως διακηρυγμένο στόχο της την διάσωση των αμάχων της χώρας από την δολοφονική καταδίωξη των στρατιωτικών δυνάμεων του Καντάφι. Η χρήση βίας είχε την νομιμοποίηση του ψηφίσματος 1973 του ΟΗΕ και συνεπώς τον μανδύα της «ανθρωπιστικής» επέμβασης. Θα επρόκειτο για μια επέμβαση περιορισμένη τόσο χρονικά όσο και επιχειρησιακά: οι βομβαρδισμοί θα είχαν ως άμεσο και μοναδικό στόχο τους την προστασία των κατοίκων, πρώτα και κύρια της Βεγγάζης, από τις αεροπορικές δυνάμεις και το βαρύ πυροβολικό του Καντάφι, ενώ η χρήση επίγειων δυνάμεων αποκλειόταν εξ αρχής κατηγορηματικά. Οκτώ βδομάδες μετά το ξεκίνημα των βομβαρδισμών, κάθε ένας από τους παραπάνω ισχυρισμούς έχει αποδειχτεί ένα τεράστιο ψέμα.

Η επέμβαση της Δύσης στη Λιβύη έχει πλέον σαν στόχο της όχι την προστασία των αμάχων, αλλά την γνωστή μας από το Ιράκ «αλλαγή καθεστώτος», την ανατροπή δηλαδή του Καντάφι, έστω και διά της δολοφονίας του με κινηματογραφικό τρόπο ανάλογο αυτού της εκτέλεσης του Οσάμα Μπιν Λάντεν. Οι ΝΑΤΟϊκοί βομβαρδισμοί είναι δηλαδή πλέον παράνομοι, ακόμα και με τα μέτρα της απόφασης 1973 του ΟΗΕ, που χρησιμοποιήθηκε ως φύλλο συκής για να τους νομιμοποιήσει. Οι βομβαρδισμοί ήταν εξαρχής τυφλοί, με αποτέλεσμα την δολοφονία εκατοντάδων Λίβυων πολιτών, είτε αμάχων (το Βατικανό αποκάλυψε την δολοφονία 40 αμάχων σε ένα μόνο χτύπημα από βομβαρδισμό πολυκατοικίας στην Τρίπολη), είτε στρατιωτών του Λιβυκού στρατού, είτε ανταρτών που σκοτώθηκαν από υποτιθέμενα «φίλια πυρά». Τα εγκλήματα αυτά θα γίνουν ακόμα μεγαλύτερα μετά την ανακοίνωση της χρήσης μη επανδρωμένων αεροπλάνων για την συνέχιση των βομβαρδισμών. Τέλος, λόγω της παραμονής στην εξουσία του Καντάφι, κανείς δεν ξέρει πόσο και με τι τρόπο θα συνεχιστεί ο πόλεμος, ούτε ποιά θα είναι η κατάληξή του.

Γιατί ο πόλεμος;

Η έναρξη των βομβαρδισμών προκάλεσε μια πλημμυρίδα αναλύσεων τόσο στα διεθνή ΜΜΕ όσο και στην Αριστερά και το αντιπολεμικό κίνημα σχετικά με τους λόγους για τους οποίους αυτοί πραγματοποιούνται.

Μια κοινότυπη απάντηση είναι η παλιά αντιπαράθεση της Δύσης με το καθεστώς Καντάφι, αντιπαράθεση που στη μυθολογία ενός τμήματος της Αριστεράς λαμβάνει και αντιιμπεριαλιστικό χαρακτήρα. Όμως, αυτή η απάντηση μικρή σχέση έχει με την πραγματικότητα. Το καθεστώς Καντάφι, που ήρθε στην εξουσία πάνω στο κύμα των αντιιμπεριαλιστικών και αντιαποικιακών εξεγέρσεων των δεκαετιών του '50 και του '60, είχε ήδη κάνει θεαματική στροφή στις σχέσεις του με τη Δύση. Είχε ήδη ανοίξει την οικονομία του στις δυτικές πολυεθνικές και στο Διεθνές Νομισματικό Ταμείο και είχε ομαλοποιήσει τις διπλωματικές και πολιτικές σχέσεις του με τις ΗΠΑ και τις χώρες της ΕΕ. Η ομιλία του Καντάφι στον ΟΗΕ το 2009 (που προβλήθηκε μάλιστα από κάποιους ως «απόδειξη» του αμετανόητου αντιιμπεριαλισμού του) ήταν η επισφράγιση της επιστροφής της Λιβύης στην «διεθνή κοινότητα» και στις μπίζνες με τη Δύση. Οι αντιπαραθέσεις του καθεστώτος με τις ΗΠΑ, την Γαλλία, την Ιταλία είχαν πλέον ως περιεχόμενο το μοίρασμα της λείας: ποιές πολυεθνικές θα έπαιρναν τη μερίδα του λέοντος των πετρελαίων, ποιός θα ήταν ο πολιτικός πάτρωνας της Λιβύης στη Δύση και ούτω καθεξής.

Μια δεύτερη απάντηση αναζητά την αιτία των βομβαρδισμών στην πίεση της κοινής γνώμης της Δύσης προς τις κυβερνήσεις να ενεργήσουν μπροστά σε μια «ανθρωπιστική τραγωδία»: την επικείμενη μαζική δολοφονία των κατοίκων της Βεγγάζης από τον στρατό του καθεστώτος. Πρόκειται για μια θεαματική επιστροφή του ιδεολογήματος των «ανθρωπιστικών» επεμβάσεων, που είχαμε να ακούσουμε σε τέτοια έκταση από τον πόλεμο του Κοσόβου το 1999. Δυστυχώς, ένα μεγάλο κομμάτι της Αριστεράς αποδέχτηκε αυτό το επιχείρημα, όχι βέβαια δίνοντας πίστη στα ευγενή κίνητρα των ιμπεριαλιστικών δυνάμεων, αλλά πάντως βασιζόμενη στο κάλεσμα για βοήθεια από πλευράς των εξεγερμένων. Το κομμάτι αυτό της Αριστεράς ουσιαστικά δέχτηκε (ρητά ή υπόρρητα) ότι οι βομβαρδισμοί του ΝΑΤΟ θα μπορούσαν να έχουν (συγκυριακά ή έστω συμπτωματικά) θετικό αντίκτυπο στη σωτηρία της επανάστασης και το ξεδίπλωμα της επαναστατικής διαδικασίας.

Πρόκειται για τραγική αυταπάτη. Η εισβολή του ΝΑΤΟ στη Λιβύη ήταν μια πράξη διεθνούς πειρατίας, πρώτα και κύρια κατά της ίδιας της Λιβυκής επανάστασης. Η επέμβαση έδιωξε από το τιμόνι της επανάστασης τους μαχητές της και το κλείδωσε στα χέρια μιας φιλοδυτικής κλίκας πρώην στελεχών του καθεστώτος Καντάφι, σε μια σταθερή τροχιά υποταγής στα συμφέροντα του δυτικού ιμπεριαλισμού. Η εξέλιξη αυτή ακύρωσε κάθε πιθανότητα μαζικής διαμαρτυρίας κατά του Καντάφι στην Τρίπολη, αφού τώρα η χώρα βρέθηκε υπό εξωτερική απειλή και επίθεση. Και βέβαια, η βούληση των Μεγάλων Δυνάμεων είναι αυτή που θα καθορίσει και την τελική έκβαση της αναμέτρησης αφού στο μεταξύ στραγγαλίστηκε κάθε ανεξάρτητο πολιτικό κέντρο των επαναστατών. Είτε ηγεμονεύσει η σκληρή γραμμή (πχ του Μακέην και των Ρεπουμπλικάνων που θέλουν μέχρι και χερσαία στρατεύματα στη Λιβύη) είτε η πιο μαλακή γραμμή του Ομπάμα και των συμ-

Το ΝΑΤΟ βομβαρδίζει την Τρίπολη.

μάχων του, η κατάληξη θα είναι ένα φιλοδυτικό προτεκτοράτο στη Λιβύη, σε ολόκληρη ή σε ένα μέρος της, σε πιθανή συνύπαρξη με τον μηχανισμό του καθεστώτος Καντάφι και με μεγάλο ερωτηματικό την τύχη του ίδιου του Καντάφι στην νέα κατάσταση.

Οι αραβικές επαναστάσεις και ο ιμπεριαλισμός

Έτσι, ερχόμαστε και στον πραγματικό λόγο της δυτικής επέμβασης στη Λιβύη, που δεν είναι άλλος από το κύμα των επαναστάσεων που σαρώνει την Βόρεια Αφρική και την Μέση Ανατολή. Οι επαναστάσεις αυτές είναι γνήσιες λαϊκές εξεγέρσεις που αμφισβητούν τα δικτατορικά καθεστώτα που εξουσιάζουν την περιοχή για δεκαετίες, στρεφόμενες ταυτόχρονα ενάντια στις ιμπεριαλιστικές δυνάμεις που τα στηρίζουν. Οι ΗΠΑ είχαν επιχειρήσει να αλλάξουν τον χάρτη της Μέσης Ανατολής με ένα κύμα ελεγχόμενων «επαναστάσεων» («πορτοκαλί» κατά το παράδειγμα της Ουκρανίας) στα μέσα της δεκαετίας του 2000, στοχοποιώντας την Χεζμπολά στο Λίβανο και την Χαμάς στην Παλαιστίνη. Αντ' αυτού, η ανατροπή ήρθε στα πιο φιλικά προς αυτές καθεστώτα, του Μπεν Αλί στην Τυνησία και του Μουμπάρακ στην Αίγυπτο. Και πλέον, το ντόμινο των επαναστάσεων απλώνεται σε όλη την περιοχή, από την Υεμένη, το Μπαχρέιν, τη Σαουδική Αραβία μέχρι το κατεχόμενο Ιράκ και την Συρία του Άσαντ. Η απώλεια κάθε είδους ελέγχου από τους ιμπεριαλιστές και τα ντόπια καθεστώτα έμοιαζε απόλυτη τους πρώτους μήνες των επαναστάσεων.

Ωστόσο, είναι πια φανερό ότι βρισκόμαστε σε μια νέα φάση. Η επέμβαση στη Λιβύη σηματοδοτεί την ολική επαναφορά των ιμπεριαλιστών στην περιοχή και την πρώτη συγκροτημένη απόπειρά τους να επανεγκαθιδρύσουν την κλονισμένη ηγεμονία τους: καταρχάς στρατιωτικά, στέλνοντας μήνυμα ότι διαθέτουν την ισχύ να αστυνομεύουν την περιοχή, να κρίνουν το αποτέλεσμα βίαιων αναμετρήσεων, να ελέγχουν την κάνουλα του πετρελαίου και ούτω καθεξής. Αλλά, το σημαντικότερο, πολιτικά και ιδεολογικά, προβάλλοντας ως ο ισχυρός και προφανής σύμμαχος κάθε δημοκρατικού κινήματος στην περιοχή που επιδιώκει να ανατρέψει ένα δικτατορικό καθεστώς, υποτάσσοντάς το έτσι στις στρατηγικές επιδιώξεις των Μεγάλων Δυνάμεων.

Αυτό δεν σημαίνει ότι τα προβλήματα των ιμπεριαλιστών λύθηκαν. Κάθε άλλο. Οι ΗΠΑ, που είναι η ηγέτιδα δύναμη των ιδιοκτητριών τάξεων στον κόσμο και γι' αυτό επωμισμένη με την τήρηση της ιμπεριαλιστικής ιεραρχίας, μπαίνουν σε αυτή τη μάχη ηττημένες στρατιωτικά σε όλες τις αναμετρήσεις της προηγούμενης δεκαετίας (Ιράκ, Αφγανιστάν, περιορισμός ενίσχυσης Ιράν) και αποδυναμωμένες οικονομικά. Η υποχώρηση της αμερικανικής ηγεμονίας σημαίνει την ανάδυση των υπόλοιπων περιφερειακών παικτών στην περιοχή (Τουρκία, Ιράν, Σαουδική Αραβία) με στρατηγικά σχέδια αντιφατικά – ή και ανοιχτά ανταγωνιστικά – με αυτά των ΗΠΑ. Το Ισραήλ, που ιστορικά έπαιξε τον ρόλο του μαντρόσκυλου των ιμπεριαλιστικών δυνάμεων στην περιοχή, κινδυνεύει να εξελιχθεί σε στρατηγικό βαρίδι: η χρήση κτηνώδους στρατιωτικής δύναμης – χαρακτηριστικό του Ισραήλ, πόσο μάλλον με μια κυβέρνηση Νετανιάχου-Λήμπερμαν – δεν μπορεί να φανεί χρήσιμη σε μια στιγμή που απαιτεί τους πιο λεπτούς διπλωματικούς χειρισμούς. Όλα αυτά συνθέτουν τις δυσκολίες των ΗΠΑ να διατηρήσουν την ηγεμονία τους στην Μέση Ανατολή και τον έλεγχο του σημαντικότερου φυσικού πόρου για το διεθνές σύστημα και για τους στρατηγικούς ανταγωνιστές τους, ιδίως την ανερχόμενη Κίνα και την Ρωσία, που φρόντισαν να εκφράσουν την αντίθεσή τους στην επέμβαση στη Λιβύη.

Αλλά το σημαντικότερο και πρωτοφανές στοιχείο που δυσκολεύει τους ιμπεριαλιστές είναι άλλο: είναι η εμφάνιση ενός νέου μαχητικού κινήματος από τα κάτω σε όλη τη Μέση Ανατολή και τη Βόρεια Αφρική, με πρωταγωνιστές την νεολαία και – εντυπωσιακά στην περίπτωση της Αιγύπτου – την εργατική τάξη, που για πρώτη φορά συνιστούν έναν ανεξάρτητο και ανεξέλεγκτο κοινωνικό και πολιτικό παίκτη. Μπορεί η Δύση να κατόρθωσε να υποτάξει το Συμβούλιο της Βεγγάζης στη στρατηγική της, αλλά δεν συνέβη το ίδιο στην Αίγυπτο όπου η επανάσταση πολιτικοποιείται και απλώνεται στα Πανεπιστήμια και τους εργατικούς χώρους, στην Τυνησία, την Υεμένη και αλλού. Το άπλωμα και το βάθεμα της επαναστατικής διαδικασίας ενάντια στα καθεστώτα και σε κόντρα με τους ιμπεριαλιστές μπορεί να αντιμετωπίσει με επιτυχία όλες τις παλιές διαιρέσεις και τις γεωπολιτικές πραγματικότητες της περιοχής.

Η Αριστερά στη Δύση έχει βαριά καθήκοντα: να βοηθήσει την επαναστατική διαδικασία προσφέροντας κρίσιμα ιδεολογικά και πολιτικά αγκωνάρια στην νέα Αριστερά της Μέσης Ανατολής. Να σταματήσει τις ιμπεριαλιστικές επεμβάσεις που απειλούν να πνίξουν τις επαναστάσεις. Να τους προσφέρει ως πραγματικό σύμμαχο ένα μαζικό αντιπολεμικό κίνημα-αντίβαρο στις βόμβες των ιμπεριαλιστών. Να κοντράρει τον ρατσισμό και την ισλαμοφοβία. Η επιτυχία μας σε αυτά τα καθήκοντα θα είναι κρίσιμη για την νίκη των αραβικών επαναστάσεων.

Θανάσης Καμπαγιάννης

Η κρίση του Αμερικάνικου ιμπεριαλισμού

Το παγκόσμιο καπιταλιστικό σύστημα συγκλονίζεται από διπλή κρίση γιατί δίπλα στην οικονομική ξετυλίγεται και η κρίση του αμερικάνικου ιμπεριαλισμού, όπως εξηγεί η **Μαρία Στύλλου**.

Ο Ομπάμα στην προεδρία των ΗΠΑ δεν έχει σημάνει την αλλαγή των στόχων του αμερικάνικου ιμπεριαλισμού σε σχέση με τον Μπους τον γιο. Η δολοφονία του Μπιν Λάντεν δείχνει ότι ο πόλεμος στο Αφγανιστάν και «ενάντια στην τρομοκρατία» συνεχίζεται. Στο Γκουαντάναμο συνεχίζουν να υπάρχουν κρατούμενοι και οι δηλώσεις του Λίον Πανέτα, του αρχηγού της ΣΙΑ και μέλλοντος υπουργού Εθνικής Άμυνας, θυμίζουν τον Ράμσφελντ. «*Η εκτέλεση του Μπιν Λάντεν δείχνει την τύχη που περιμένει οποιονδήποτε αποφασίζει να τα βάλει με τις ΗΠΑ*». Συνέχεια αυτής της στρατηγικής είναι και η στρατιωτική επέμβαση στη Λιβύη, και οι βομβαρδισμοί των αμάχων από την Ανατολή μέχρι τη Δύση.

Οι ΗΠΑ συνεχίζουν την εξόρμησή τους για να δείχνουν ότι είναι η μια και μοναδική υπερδύναμη στον παγκόσμιο καπιταλισμό. Ότι είναι αυτή που μετά την κατάρρευση του ανατολικού μπλοκ μπορεί να επεμβαίνει στρατιωτικά για να σταματήσει οποιονδήποτε αντιδράσει απέναντι στην κυριαρχία της και τις επιλογές της.

Κανένας δεν μπορεί να παραβλέπει αυτή την ανάγνωση των εξελίξεων. Οι θεωρίες που υποστηρίζουν ότι στον παγκοσμιοποιημένο νεοφιλελεύθερο καπιταλισμό κυριαρχεί η συνεργασία ανάμεσα στις πλούσιες χώρες και στα κέντρα του παγκόσμιου καπιταλισμού, και ότι η αλληλεξάρτηση τους αναγκάζει να τα βρίσκουν μεταξύ τους, είναι πολύ αδύναμες. Άλλωστε ο καπιταλισμός βρίσκεται σήμερα στην πιο μεγάλη οικονομική κρίση και ταυτόχρονα με τις οικονομικές συνεργασίες εμφανίζονται και οι πιο σκληροί ανταγωνισμοί, οικονομικοί και γεωστρατηγικοί. Εμπορικός πόλεμος, διεθνείς πιέσεις στην Κίνα για ανατίμηση του νομίσματός της, συνέχιση του πολέμου στο Αφγανιστάν, επέμβαση στη Μέση Ανατολή με κόντρες ακόμα και μέσα στο ΝΑΤΟ.

Οι θεωρίες για το τέλος του ιμπεριαλισμού, είτε από τα δεξιά (νεοφιλελεύθερη πλευρά), είτε από τα αριστερά («το τέλος των ανταγωνισμών», «ολοκληρωτικός καπιταλισμός»), δεν μπορούν να δουν και να καταλάβουν πώς η αμερικάνικη ηγεμονία περνάει κρίση. Η εκτέλεση του Μπιν Λάντεν όχι μόνο δεν έφερε πιο κοντά το τέλος του πολέμου στο Αφγανιστάν, αλλά δημιούργησε τεράστιο πρόβλημα στο Πακιστάν, τον απαραίτητο σύμμαχο των ΗΠΑ για την ήττα των Ταλιμπάν – αλλά και σε όλη την περιοχή.

Και βέβαια στο σκηνικό της κρίσης παρεμβαίνει και το κίνημα των από κάτω. Δεν είναι πια μόνο η αντίσταση των Παλαιστίνιων και οι αντιστάσεις στις κατοχές στο Ιράκ, στο Αφγανιστάν, στη Σομαλία. Οι επαναστάσεις στην Μέση Ανατολή, η ανατροπή του Μουμπάρακ στην Αίγυπτο, έχουν ανοίξει το δρόμο για αλλαγές σε όλη την περιοχή. Η προοπτική να ανοίξουν τα σύνορα της Γάζας με την Αίγυπτο και ο κίνδυνος περιθωριοποίησης του Ισραήλ, δείχνουν ότι η κρίση είναι όχι απλά υπαρκτή, αλλά πολύπλευρη και δεν περιορίζεται μόνο από πάνω, αλλά έρχεται και από τα κάτω.

Το τέλος του ψυχρού πολέμου

Το τέλος του Β' Παγκόσμιου Πολέμου άλλαξε τον γεωστρατηγικό χάρτη παγκόσμια, με την εμφάνιση του ανατολικού μπλοκ και της ΕΣΣΔ σαν νέας υπερδύναμης, που στρατιωτικά και οικονομικά μπορούσε να ανταγωνιστεί τις ΗΠΑ για την παγκόσμια ηγεμονία. Ο κόσμος μοιράστηκε σε δυο σφαίρες επιρροής, από τη μια το Δυτικό μπλοκ με επικεφαλής τις ΗΠΑ και από την άλλη το ανατολικό μπλοκ με επικεφαλής την ΕΣΣΔ (τη Ρωσία μαζί με μια σειρά από κράτη και εθνότητες που είχε προσαρτήσει βιαία από την εποχή των τσάρων και στον καιρό του Στάλιν). Για 45 χρόνια οι εξοπλισμοί, οι πόλεμοι και οι στρατιωτικές συγκρούσεις γίνονταν στο όνομα των δυο υπερδυνάμεων και της ιεραρχίας που

Ομπάμα και Χίλαρι παρακολουθούν την εκτέλεση του Μπιν Λάντεν.

ήθελαν να επιβάλουν οι ηγεμονικές δυνάμεις μέσα στο κάθε μπλοκ.

Η κατάρρευση του ανατολικού μπλοκ και της ΕΣΣΔ μετά το 1989, άνοιξε τη δυνατότητα στις ΗΠΑ να είναι η μεγάλη νικήτρια του τέλους του ψυχρού πολέμου. Όμως αυτή η δυνατότητα χρειαζόταν και μια νέα στρατηγική για να την υλοποιήσει. Κι αυτή συγκροτείται με ένα και βασικό στόχο: ότι οι ΗΠΑ δεν θα άφηναν να διαμορφωθεί ξανά μια νέα υπερδύναμη που να μπορεί να αμφισβητήσει την πρωτοκαθεδρία τους. Για να το πετύχουν αυτό χρειάζονται τρία πράγματα:

Το πρώτο στοιχείο ήταν και είναι να συνεχίσουν να κρατάνε την στρατιωτική τους υπεροχή απέναντι σε όλους τους άλλους. Κι αυτό σημαίνει ότι το κονδύλι των στρατιωτικών δαπανών στον προϋπολογισμό των ΗΠΑ είναι από τα πιο ψηλά, ακόμα και μέσα σε περίοδο οικονομικής κρίσης. Στους Φαϊνάνσιαλ Τάϊμς δημοσιεύτηκε πρόσφατα (5 Μάη 2011) ένα άρθρο που έλεγε ότι το κόστος μέχρι τώρα του «πόλεμου ενάντια στους τρομοκράτες» έχει φτάσει τα 2 τρισεκατομμύρια δολάρια: απ' αυτά τα 806 δις στο Ιράκ, τα 443 δις στο Αφγανιστάν και τα 690 δις για εσωτερική ασφάλεια στις ΗΠΑ. Ο Στίγκλιτς σε πρόσφατο άρθρο του εκτιμάει ότι ο πόλεμος στο Ιράκ έχει κοστίσει τουλάχιστον 3 τρις δολάρια σε βάρος της αμερικάνικης οικονομίας. Στο ίδιο άρθρο κάνει την παρατήρηση ότι οι δημόσιες δαπάνες που πήγαν στον πόλεμο, κόπηκαν από τους τομείς της έρευνας και των παραγωγικών επενδύσεων.

Το δεύτερο στοιχείο της αμερικάνικης στρατηγικής ήταν η επέκταση σε περιοχές που μέχρι τότε οι ΗΠΑ δεν είχαν προσβάσεις. Η διεύρυνση του ΝΑΤΟ στην ανατολική Ευρώπη αλλά και ακόμη πιο πέρα, ο πόλεμος στη Γιουγκοσλαβία αλλά και στον Καύκασο αργότερα ανήκουν σε αυτή την ενότητα. Κι αυτό σημαίνει περικύκλωση της Ρωσίας και έλεγχο στην κεντρική Ασία.

Και το τρίτο και εξίσου σημαντικό, είναι ο έλεγχος των πετρελαίων της Μέσης Ανατολής.

Αυτή η στρατηγική δεν κόστισε μόνο τεράστιες πολεμικές δαπάνες για τους εργαζόμενους μέσα στις ΗΠΑ, αλλά εκατοντάδες χιλιάδες νεκρούς στο Ιράκ, στη Σερβία, στο Αφγανιστάν, στη Σομαλία και σε κάθε πόλεμο, απόβαση και στρατιωτική επέμβαση των ΗΠΑ τα τελευταία 20 χρόνια.

Το 1991 οι ΗΠΑ κάνουν επίθεση στο Ιράκ και στην προσπάθεια του Σαντάμ Χουσεΐν να επέμβει στο Κουβέιτ. Η πραγματικότητα δεν ήταν ο πόνος τους για το Κουβέιτ, αλλά η επιβεβαίωση ότι ο έλεγχος των πετρελαίων της περιοχής δεν ανήκει στο Ιράκ, ούτε στο Ιράν ούτε σε κανένα από τα κράτη του Κόλπου, αλλά στις ΗΠΑ.

Η στρατηγική ελέγχου του πετρελαίου, δεν είχε αναφορά την οικονομία των ΗΠΑ, αλλά πάνω απ' όλα μια σειρά από άλλες οικονομικές δυνάμεις που είχαν ανάγκη το πετρέλαιο. Η Ιαπωνία, η Κίνα, η Ινδία στην Ασία, η Γερμανία στην Ευρώπη ήταν και είναι εξαρτημένες από το πετρέλαιο της Μέσης Ανατολής. Ο έλεγχος του πετρελαίου σήμαινε και δυνατότητα ελέγχου πάνω στην οικονομία αυτών των χώρων, και με την τιμή και με τη διάθεση και με τους όρους.

Οι ΗΠΑ είχαν χάσει τη δυνατότητα αυτού του ελέγχου στο Ιράν μετά την επανάσταση του '79 και τώρα κινδύνευαν να τη χάσουν και στο Ιράκ με τις «ανεξάρτητες» κινήσεις του Σαντάμ. Επειδή οι βομβαρδισμοί του 1991 είχαν περιορισμένα αποτελέσματα, γι' αυτό οι ΗΠΑ προχώρησαν το 2003 σε χερσαία απόβαση με 200 χιλιάδες στρατό, που από τότε μέχρι σήμερα συνεχίζει με αυξομειώσεις να βρίσκεται εκεί. Αυτός ο πόλεμος κόστισε ένα εκατομμύριο νεκρούς και τραυματίες, μια χώρα καταστραμμένη οικονομικά και διαιρεμένη πολιτικά.

Ο βομβαρδισμός της Σερβίας το 1999, ήταν η προσπάθεια των ΗΠΑ να ξαναθυμίσουν στην Ευρώπη και ιδιαίτερα στη Γερμανία, αλλά και στη Ρωσία, το ποια είναι η ιεραρχία παγκόσμια και ποιος είναι επικεφαλής.

Η κατάρρευση του ανατολικού μπλοκ, άνοιξε την όρεξη σε μια σειρά από ευρωπαϊκά κράτη να κερδίσουν απ' αυτές τις εξελίξεις. Η Γερμανία προχώρησε στην ενοποίηση της με την Ανατολική, δημιουργώντας ξαφνικά μια μεγάλη οικονομική και πολιτική δύναμη στο Κέντρο της Ευρώπης και με δυνατότητες ανοιγμάτων σε μια σειρά από χώρες του πρώην ανατολικού μπλοκ στην ανατολική Ευρώπη και τα Βαλκάνια. Κομμάτι αυτής της εξόρμησης ήταν ο ρόλος της Γερμανίας στην διάλυση της Γιουγκοσλαβίας και τη στήριξη των αποσχιστικών τάσεων μιας σειράς κρατιδίων (Κροατία αρχικά, που ανήκε μέχρι τότε στην ενιαία Γιουγκοσλαβία). Οι ΗΠΑ έτρεξαν να προλάβουν και να καθορίσουν αυτές τις εξελίξεις αρχικά συμμαχώντας με τον Μιλόσεβιτς ενάντια στην ανεξαρτησία της Κροατίας και στη συνέχεια μοιράζοντας τη Βοσνία, αλλά κατέληξαν βομβαρδίζοντας τον Μιλόσεβιτς και τη Σερβία στο όνομα δήθεν της ανεξαρτησίας του Κοσσόβου.

Η στρατιωτική επέμβαση στη Γιουγκοσλαβία έδειξε καθαρότερα τη στρατηγική που ήθελαν να ακολουθήσουν οι ΗΠΑ απέναντι στη Ρωσία. Μπορεί το 1991 να σηματοδότησε το τέλος του ψυχρού πολέμου, όμως η Ρωσία δεν έπαψε να είναι οικονομικά αλλά και στρατιωτικά μια μεγάλη παγκόσμια δύναμη. Γι' αυτό οι ΗΠΑ, έβαλαν σαν στόχο την περικύκλωση της. Δεν αρκέστηκαν στο πέρασμα των πρώην μελών του Συμφώνου

Ιράκ: βασανισμοί στο Άμπου Γκράιμπ.

της Βαρσοβίας στο ΝΑΤΟ. Προσπάθησαν να επεκτείνουν τις «πορτοκαλί επαναστάσεις» στην Ουκρανία και ακόμα πιο πέρα. Κλιμάκωσαν την επιθετικότητα με σχέδια για «αντιπυραυλική ασπίδα» γύρω από τη Ρωσία. Η Σύνοδος του ΝΑΤΟ το φθινόπωρο του 2008 ετοιμαζόταν να προχωρήσει μέχρι τη Γεωργία, μετά από αίτηση της να γίνει μέλος του ΝΑΤΟ. Η προσπάθεια πάγωσε μετά από την επέμβαση της Ρωσίας.

Δέκα χρόνια στο Αφγανιστάν 2001 – 2011

Ο πόλεμος στο Αφγανιστάν είχε στόχο πολύ μεγαλύτερο από την «αναζήτηση και τιμωρία του Μπιν Λάντεν». Πολλοί αναρωτιούνται ακόμα για τις αιτίες, αφού το Αφγανιστάν δεν έχει πετρέλαιο ούτε άλλες σημαντικές πρώτες ύλες. Η αλήθεια είναι ότι η επέμβαση των ΗΠΑ εκεί είχε σκοπό να τερματίσει μια μεταβατική κατάσταση όπου μια σειρά από κράτη που ανήκαν στο Δυτικό μπλοκ όπως π.χ. η Γερμανία, η Γαλλία και η Ιαπωνία, ή νέες αφίξεις όπως η Κίνα, άρχιζαν να διεκδικούν μια «πολυπολική συνεργασία» στην διεθνή πολιτική.

Ήταν η περίοδος της παγκοσμιοποίησης, όπου τα κράτη απ' όπου εξορμούσαν οι πολυεθνικές είχαν την απαίτηση να συμμετέχουν όχι μόνο στα κέρδη αλλά και στις γεωπολιτικές μοιρασιές. Η Ρωσία αποχώρησε από το Αφγανιστάν το 1987 και από τότε άνοιξε η διαμάχη για το ποια θα ήταν η συνέχεια. Ανάμεσα στο 1991 και το 2001 υπήρξε μια μεταβατική περίοδος που υπήρχαν πιέσεις και έξω και μέσα στις ΗΠΑ για το πώς θα αντιμετωπίσουν τους «συνεταίρουςαντιπάλους» τους στην Ασία.

Η κατάρρευση των διδύμων πύργων και ο πόλεμος στο Αφγανιστάν διέλυσαν όλες τις αμφιβολίες και ανέτρεψαν τους προηγούμενους δισταγμούς. Η Κοντολίζα Ράις περιγράφει αυτή τη στροφή ως εξής: *«Ο σεισμός έγινε στις 11 Σεπτέμβρη με την επίθεση στους δίδυμους πύργους. Ήταν το γεγονός που μετατόπισε τις τεκτονικές πλάκες της διεθνούς πολιτικής. Το διεθνές σύστημα ήταν ρευστό μετά την κατάρρευση της Σοβιετικής εξουσίας. Τώρα μπορεί και πρέπει να κλείσει η μεταβατική κατάσταση. Η Αμερική μπορεί να ηγηθεί και να διαμορφώσει τους συσχετισμούς δύναμης διεθνώς υπέρ της ελευθερίας».*

Το σχέδιο για το «νέο Αμερικάνικο αιώνα» έμπαινε σε εφαρμογή με μαζική αύξηση των στρατιωτικών δαπανών, με το ξεκίνημα των βομβαρδισμών στο Αφγανιστάν και με συζήτηση ανάμεσα στα γεράκια μέσα στην κυβέρνηση του Μπους εάν θα έπρεπε να επιτεθούν ταυτόχρονα και ενάντια στο Ιράκ.

Αυτά τα γεγονότα σήμαναν μια μεγάλη στροφή στην εξωτερική πολιτική των ΗΠΑ, ένα πέρασμα στην ανοιχτή στρατηγική των μονομερών επεμβάσεων και μια κλιμάκωση των αντιπαραθέσεων ακόμα και με συμμάχους που έλπιζαν σε «πολυμερείς» συνεργασίες. Αυτή η στρατηγική των μονομερών επεμβάσεων των ΗΠΑ δεν ήταν το αποτέλεσμα ενός μανιακού προέδρου, του Μπους του νεότερου, αλλά η προσπάθεια να αξιοποιήσουν τη στρατιωτική υπεροχή μέσα στις νέες συνθήκες.

Λένιν και Μπουχάριν

Η περίοδος την τελευταία εικοσαετία έχει πολλές ομοιότητες με τις αναλύσεις του Λένιν και του Μπουχάριν για τον ιμπεριαλισμό στις παραμονές του Πρώτου Παγκόσμιου πολέμου.

Ο Λένιν στο βιβλίο του «Ιμπεριαλισμός, το ανώτατο στάδιο του καπιταλισμού» έκανε τρεις βασικές παρατηρήσεις. Η πρώτη, ότι ο καπιταλισμός έχει αλλάξει, και αντί για τον ελεύθερο ανταγωνισμό των μικρών επιχειρήσεων, αυτό που κυριαρχεί είναι ο ανταγωνισμός των μονοπωλίων και των καρτέλ. Η δεύτερη, ότι σ' αυτό το στάδιο του καπιταλισμού το κεφάλαιο και οι επιχειρήσεις δεν μπορούν να περιοριστούν μόνο μέσα στη χώρα τους αλλά προχωράνε σε επεκτάσεις είτε με την αρπαγή νέων χωρών σαν αποικίες, είτε με την κατάκτηση νέων αγορών και εξαγωγών κεφαλαίων για επενδύσεις. Αυτό είναι το νόημα ότι ο καπιταλισμός μπαίνει στο στάδιο του ιμπεριαλισμού. Και αυτή η εξέλιξη, είναι η τρίτη παρατήρηση, δεν σημαίνει μόνο εκμετάλλευση των αποικιών αλλά και ανταγωνισμούς ανάμεσα στα ιμπεριαλιστικά κράτη.

Στόχος των ΗΠΑ είναι να μην διαμορφωθεί ξανά μια νέα υπερδύναμη που να μπορεί να αμφισβητήσει την πρωτοκαθεδρία τους

Ο Μπουχάριν στο βιβλίο του με τίτλο «Ιμπεριαλισμός και Παγκόσμια Οικονομία» (με πρόλογο του Λένιν) εξηγεί πώς στην περίοδο αυτή λειτουργούν μέσα στον καπιταλισμό δυο φαινομενικά αντίρροπες τάσεις: από τη μια η διεθνοποίηση του κεφαλαίου μέσα από τις εξαγωγές εμπορευμάτων και κεφαλαίου για νέες επενδύσεις σε παγκόσμια κλίμακα και από την άλλη η σύνδεση του κεφαλαίου με το κράτος-ορμητήριο απ' όπου ξεκινάει και από το οποίο διεκδικεί μέτρα προστασίας του και νόμους που εξασφαλίζουν την κερδοφορία του. Ακόμα και στην περίοδο της μεγαλύτερης διεθνοποίησης του κεφαλαίου, το κράτος παίζει στρατηγικό ρόλο για τις επιχειρήσεις της «εθνικής οικονομίας» του. Η προστασία του κράτους για τις δικές του επιχειρήσεις φτάνει μέχρι την κήρυξη πολέμου ενάντια στους ανταγωνιστές του.

Ο Α' Παγκόσμιος Πόλεμος ήταν η επιβεβαίωση της κλασσικής θεωρίας για τον ιμπεριαλισμό. Απαντώντας στον Κάουτσκι που υποστήριζε ότι σε περίοδο διεθνοποίησης του κεφαλαίου τα κράτη προχωράνε στην συνεργασία και όχι στον πόλεμο, ο Λένιν και ο Μπουχάριν εξηγούσαν γιατί οι μεγάλες καπιταλιστικές δυνάμεις θα περνούσαν από την ειρήνη στον πόλεμο καθώς θα προσπαθούσαν να μοιράσουν και να ξαναμοιράσουν τον κόσμο.

Στην δεκαετία του '30, η οικονομική κρίση δημιούργησε ακόμα πιο ισχυρούς δεσμούς ανάμεσα στα εθνικά κράτη και τα «εθνικά κεφάλαια» με τη μορφή «προστατευτικών» μέτρων ενάντια στους ανταγωνιστές τους. Ο τρόπος που μπήκαν οι διάφορες καπιταλιστικές χώρες σ' αυτούς τους ανταγωνισμούς εξαρτιόταν από τις σφαίρες επιρροής τους, τις αποικίες τους, και τη δυνατότητα που είχαν να ελέγξουν αγορές και πρώτες ύλες. Μέσα απ' αυτή τη διαδικασία ξέσπασε ο Β' Π.Π., συνέχεια αλλά και κλιμάκωση από τον προηγούμενο.

Το ζήτημα δεν είναι εάν μπροστά μας ανοίγεται η προοπτική για έναν Γ' Παγκόσμιο Πόλεμο, όσο το να είμαστε καθαροί ότι στην περίοδο της «μιας και μόνης υπερδύναμης» ξανά υπάρχουν οικονομικοί και γεωπολιτικοί ανταγωνισμοί οι οποίοι εξηγούν τους πόλεμους για τον έλεγχο του πετρελαίου της Μέσης Ανατολής και των γεωστρατηγικών κέντρων της Ασίας.

15 Φλεβάρη 2003: στιγμιότυπο από τη μεγάλη διαδήλωση στην Αθήνα.

Κρίση και αστάθεια

Η φωτογραφία του Ομπάμα, της Χίλαρι Κλίντον και των στρατηγών τους να παρακολουθούν την επιχείρηση εκτέλεσης του Μπιν Λάντεν στο Αφγανιστάν και να αγωνιούν για την εξέλιξη, δείχνει από μόνη της τα προβλήματα και τα αδιέξοδα της στρατηγικής τους. Έλπιζαν σε ένα θεαματικό γεγονός για να δηλώσει ο Ομπάμα ότι «αυτή είναι η μοίρα του κάθε εχθρού μας», ενώ στην πραγματικότητα δέκα χρόνια από τη επέμβαση στο Αφγανιστάν ο πόλεμος συνεχίζεται.

Η στρατηγική του «Νέου Αμερικάνικου Αιώνα» έφαγε πολλά χαστούκια μέσα στη δεκαετία, τόσο από πάνω όσο και από τα κάτω. Ο πόλεμος στο Ιράκ δεν κατάληξε με τη νίκη των Αμερικάνων τους πρώτους τρεις μήνες όπως υποστήριζε ο Μπους, αλλά σε ένα παρατεταμένο πόλεμο που κράτησε επτά χρόνια και που ακόμα το ποιος έχει τον έλεγχο του Ιράκ είναι ανοιχτό. Η ίδια εικόνα ισχύει και για όλη τη Μέση Ανατολή, ακόμα και πριν τις επαναστάσεις. Οι τρεις πιο δυνατοί σύμμαχοι των ΗΠΑ στην περιοχή, η τρόικα Ισραήλ, Αίγυπτος και Σαουδική Αραβία, έχουν χάσει τη δύναμη να καθορίζουν τις εξελίξεις και να ελέγχουν τα κινήματα της περιοχής. Το Ισραήλ ηττήθηκε το 2006 στο Λίβανο, η Χαμάς συνεχίζει να ελέγχει τη Γάζα παρά τους βομβαρδισμούς το 2008 από το Ισραήλ, και το Ιράν έχει αναδειχτεί σε τοπική δύναμη που επηρεάζει τις εξελίξεις και έχει καλές σχέσεις και με του Σιίτες του Λιβάνου και με τη Χαμάς στη Γάζα, αλλά και με τον Ασσάντ στη Συρία.

Η δεύτερη αποτυχία ήταν το σχέδιο για την περικύκλωση της Ρωσίας, που σκόνταψε όταν η Ρωσία επιτέθηκε στη Γεωργία. Επιφανειακά ήταν μια σύγκρουση της Ρωσίας με τη Γεωργία για την τύχη δυο «ανεξάρτητων» περιοχών στα σύνορα τους, της Οσσετίας και της Αμπχαζίας. Ο Σαακασβίλι, ο πρόεδρος της Γεωργίας, είχε ζητήσει η χώρα του να γίνει μέλος του ΝΑΤΟ. Αυτό σήμαινε ότι το ΝΑΤΟ θα έφτανε μέχρι τον Καύκασο. Ο πόλεμος ανάμεσα στη Ρωσία και τη Γεωργία το καλοκαίρι του 2008 ήταν περισσότερο από μια τοπική διένεξη. Ήταν η επίδειξη δύναμης από τη Ρωσία και επιβεβαίωση ότι συνεχίζει να διεκδικεί καίριο ρόλο στις διεθνείς οικονομικές και γεωπολιτικές εξελίξεις.

Η τρίτη αποτυχία είναι το Αφγανιστάν. Οι ΗΠΑ αναγκάστηκαν μέσα στο 2010 να στείλουν επιπλέον δυνάμεις – είναι ανοιχτός ο αριθμός από 30 έως 50 χιλιάδες – για να μπορέσουν να κρατήσουν την Καμπούλ και την Κανταχάρ. Οι επιχειρήσεις δεν μοιάζει να έχουν μεγάλη επιτυχία γιατί η απόσυρση των δυνάμεων τους έχει γίνει συνάρτηση του πώς θα προχωρήσουν οι διαπραγματεύσεις με τους Ταλιμπάν.

Οι δυσκολίες των ΗΠΑ σήμερα

Οι δυσκολίες που αντιμετωπίζουν οι ΗΠΑ δεν είναι μόνο στρατιωτικές αλλά και οικονομικές. Η οικονομική κρίση τους έχει δημιουργήσει τρία προβλήματα. Το πρώτο η ανάγκη να περικόψουν τα κονδύλια των στρατιωτικών δαπανών, περιλαμβάνοντας και στρατιωτικές δυνάμεις στο Αφγανιστάν και σε άλλα σημεία. Ήδη μετά την εκτέλεση του Μπιν Λάντεν υπάρχει κομμάτι μέσα στο Δημοκρατικό Κόμμα που υποστηρίζει την επιστροφή του αμερικάνικου στρατού από το Αφγανιστάν.

Το δεύτερο είναι οι ανταγωνισμοί που οξύνονται ανάμεσα στις κεντρικές καπιταλιστικές χώρες σε περίοδο κρίσης. Ο συνδυασμός της ύφεσης μέσα στα βασικά κέντρα της καπιταλιστικής συσσώρευσης μαζί με την ανάδειξη νέων κέντρων, δεν σημαίνει μόνο μετατόπιση της οικονομικής δύναμης προς νέα κέντρα, αλλά και μεγαλύτερους ανταγωνισμούς.

Αυτό μπορούμε να το δούμε να συμβαίνει σήμερα με την Κίνα. Η Κίνα εξάγει στις ΗΠΑ, αλλά και ταυτόχρονα επειδή έχει πλεόνασμα, δανείζει τις ΗΠΑ με δολάρια που πληρώθηκε για τις εξαγωγές της.

Αυτή η συναλλαγή μέσα στην περίοδο τη κρίσης γίνεται πιο δύσκολη και έχει δημιουργήσει καυγάδες ανάμεσα στις ΗΠΑ και την Κίνα. Οι ΗΠΑ πιέζουν την Κίνα να ανατιμήσει το νόμισμα της γιατί έτσι θα σταματήσει η αμερικάνικη αγορά να γεμίζει με κινέζικα προϊόντα, ενώ η Κίνα κατηγορεί τις ΗΠΑ ότι αφήνουν το δολάριο να πέφτει, βάζοντας έτσι σε κίνδυνο τα αποθεματικά της. Ένας καυγάς που έχει ξεκινήσει για τα νομίσματα, τι κίνδυνο έχει μέσα σε συνθήκες

κρίσης να μετατραπεί σε στρατιωτικό ανταγωνισμό; Και οι δυο πλευρές αντιμετωπίζουν σοβαρά αυτό το ενδεχόμενο. Οι ΗΠΑ ενθαρρύνουν ανοιχτά τις χώρες που έχουν διαφορές με την Κίνα για τα θαλάσσια σύνορά τους και η Κίνα προβάλει το γεγονός ότι για πρώτη φορά απέκτησε στο στόλο της αεροπλανοφόρο.

Όλες αυτές οι αντιπαραθέσεις δεν ξετυλίγονται στο κενό. Ούτε στην εποχή του Λένιν και του Μπουχάριν δεν συνέβαινε αυτό. Οι κλασικοί του Μαρξισμού είχαν συμπληρώσει τις αναλύσεις τους με την εκτίμηση για τον ανατρεπτικό ρόλο της παγκόσμιας εργατικής τάξης. Και δικαιώθηκαν από το ρόλο των επαναστάσεων και των κινημάτων τόσο στον πρώτο όσο και στον δεύτερο παγκόσμιο πόλεμο. Αυτός ο παράγοντας είναι ενεργός και σήμερα.

Το αντιπολεμικό κίνημα, που στις 15 Φλεβάρη του 2003 ανάγκασε όλους να μιλάνε για τη νέα υπερδύναμη, δεν ήταν ένα στιγμιαίο ξέσπασμα. Έπαιξε και παίζει ρόλο όχι μόνο στην αντίσταση κατά των ιμπεριαλιστικών επεμβάσεων αλλά και στη ριζοσπαστικοποίηση των εργατών και της νεολαίας σε όλα τα μήκη και τα πλάτη.

Μέσα στην ίδια την Αμερική, κανένας δεν μπορεί να αμφισβητήσει ότι η αναγέννηση των εργατικών αντιστάσεων που εκδηλώθηκε εντυπωσιακά με την κατάληψη του Καπιτόλιου στο Γουισκόνσιν συνδέεται με το κίνημα ενάντια στους πόλεμους του Μπους. Οι ίδιοι οι πρωταγωνιστές αυτής της κατάληψης, οι εκπαιδευτικοί του American Federation of Teachers Unions έχουν μια περήφανη συμμετοχή στο αντιπολεμικό κίνημα όχι μόνο του 2003 αλλά πολλοί και από τον καιρό του Βιετνάμ.

Στη Μέση Ανατολή, το κίνημα ενάντια στην επέμβαση στο Ιράκ και για την υπεράσπιση της Γάζας από τις Ισραηλινές επιθέσεις ήταν συστατικό στοιχείο της πολιτικοποίησης που ξεκίνησε την ανατροπή του Μουμπάρακ. Οι διεθνείς αντιπολεμικές διασκέψεις του Κάιρου στέγασαν τη μαγιά των ακτιβιστών που συνδέθηκε με τις απεργίες της Μαχάλα και πρωτοστάτησε για να βγει το ποτάμι που πλημμύρισε την Ταχρίρ.

Αυτό που χρειάζεται δεν είναι ένα νέο κράτος-υπερδύναμη που να σταματήσει τα ξέφρενα σχέδια του αμερικάνικου ιμπεριαλισμού, αλλά ένα κίνημα για την ανατροπή αυτού του συστήματος

Στην ίδια την Ευρώπη, η Βρετανία είναι ίσως η χώρα που μας δίνει τα πιο εντυπωσιακά παραδείγματα. Ήταν η χώρα που δέθηκε πιο σφιχτά στο άρμα των προθύμων του Μπους με τον Μπλερ να τον ακολουθεί σαν πιστό σκυλί. Αλλά ήταν και η χώρα με τη μεγαλύτερη έκρηξη του αντιπολεμικού κινήματος το 2003. Η ριζοσπαστικοποίηση εκείνης της έκρηξης είναι ορατή και στο ξέσπασμα των φοιτητών που έκαναν το κεντρικό Λονδίνο να μοιάζει με τα Εξάρχεια τον περασμένο Δεκέμβρη, αλλά και στο μισό εκατομμύριο που κατέβασαν τα συνδικάτα στους δρόμους ενάντια στις περικοπές τον Μάρτη.

«Νέα υπερδύναμη» είναι ο πιο πετυχημένος χαρακτηρισμός για το κίνημα απέναντι σε μια περίοδο οικονομικής κρίσης, ανταγωνισμών και αστάθειας. Αυτό που χρειάζεται δεν είναι ένα νέο κράτος-υπερδύναμη που να σταματήσει τα ξέφρενα σχέδια του αμερικάνικου ιμπεριαλισμού, αλλά ένα κίνημα για την ανατροπή αυτού του συστήματος.

Οι ΗΠΑ συνεχίζουν να είναι η ηγεμονική δύναμη χάρη στη στρατιωτική τους υπεροχή και τον οικονομικό όγκο τους. Αλλά σε περίοδο διεθνών ανακατατάξεων λόγω κρίσης και ανάδειξης νέων κέντρων συσσώρευσης που θέλουν να αμφισβητήσουν τον ρόλο των ΗΠΑ, το παγκόσμιο σύστημα είναι πιο ασταθές και ο κόσμος πιο επικίνδυνος. Οι πόλεμοι στο Αφγανιστάν και στο Ιράκ και τώρα στη Λιβύη με εκατομμύρια νεκρούς και τραυματίες και εκατομμύρια πρόσφυγες για να γλιτώσουν από τις σφαγές και τις καταστροφές είναι αρκετός λόγος για να ξεσηκωθούμε και να χτίσουμε αυτό το κίνημα, για να μην αφήσουμε να γίνουν τα χειρότερα.

Οι επαναστάσεις στη Μέση Ανατολή και η αντίσταση των εργατών στην Ευρώπη και στις ΗΠΑ είναι η μόνη δύναμη που μπορεί να σταματήσει έναν νέο πόλεμο, ένα νέο ολοκαύτωμα.

Είναι σημαντικό να καταλάβουμε τον ιμπεριαλισμό για να δούμε ξεκάθαρα τον κόσμο που ζούμε, αλλά είναι πολύ πιο σημαντικό να παλέψουμε για να τον αλλάξουμε. ■

Αίγυπτος: οι διαδηλωτές στην πλατεία Ταχρίρ.

Συρία 2011: διαδηλώσεις κατά του καθεστώτος Άσαντ.

Από την κρίση του κρατικού καπιταλισμού στην κρίση της παγκοσμιοποιημένης αγοράς. Γράφει ο **Νίκος Λούντος**.

Τα αραβικά καθεστώτα

Οι επαναστάσεις στον αραβικό κόσμο έχουν ανοίξει τη συζήτηση για τι είδους είναι τα καθεστώτα που καταρρέουν. Η τεράστια διαφθορά, ο μεγάλος ρόλος του στρατού, η έλλειψη δημοκρατίας, το πετρέλαιο και οι σχέσεις με τους ιμπεριαλιστές οδηγούν πολλές φορές σε εκτιμήσεις ότι τα καθεστώτα αυτά είναι ειδικές αραβικές εξαιρέσεις και κατά συνέπεια οι επαναστάσεις που εξελίσσονται μπροστά μας είναι και αυτές «εξαιρέσεις». Το γεγονός ότι μερικά από αυτά τα καθεστώτα έχουν την καταγωγή τους σε ριζοσπαστικά κινήματα παλιότερων δεκαετιών ανοίγουν επιπλέον συζήτηση για το αν η διαδικασία είναι ενιαία: το καθεστώς Άσαντ στη Συρία δεν είναι υποταγμένο στον ιμπεριαλισμό με τον ίδιο τρόπο που ήταν ο Μουμπάρακ. Πρέπει αυτό να μας κάνει να θεωρούμε ότι ο εξεγερμένος κόσμος στη Συρία αξίζει λιγότερο την υποστήριξή μας σε σχέση με τους διαδηλωτές της πλατείας Ταχρίρ; Χρειάζεται να γυρίσουμε στην καταγωγή αυτών των καθεστώτων για να ξεκαθαρίσουμε ότι σε καμιά περίπτωση η πορεία τους δεν ήταν εξαίρεση. Η σημερινή τους κρίση είναι κομμάτι της κρίσης του παγκόσμιου καπιταλισμού, με τον ίδιο τρόπο που πριν από 50 χρόνια οι ελπίδες τους για ανάπτυξη έρχονταν ως κομμάτι της άνθησης του παγκόσμιου καπιταλισμού πάνω στα ερείπια του Β' Παγκόσμιου Πόλεμου.

Τα καθεστώτα στον αραβικό κόσμο έχουν δύο ειδών προελεύσεις. Από τη μια μεριά είναι αυτά που στήθηκαν με τη βοήθεια των ιμπεριαλιστών μετά τον Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο και από την άλλη είναι αυτά που προέκυψαν μετά απο σύγκρουση με τους ιμπεριαλιστές. Στις δεκαετίες του '50 και του '60 οι αντιαποικιακοί αγώνες με την ιδεολογική ηγεμονία του αραβικού εθνικισμού οδήγησαν στην εξουσία κυβερνήσεις που προχώρησαν σε ριζοσπαστικές αλλαγές και σε ρήξη με τους παλιούς αφέντες της περιοχής. Οι βασιλιάδες που είχαν στήσει οι Άγγλοι αναγκάστηκαν να εγκαταλείψουν τα παλάτια τους, στην Αίγυπτο το 1952, στο Ιράκ το 1958, στη Βόρεια Υεμένη το 1962 και οχτώ χρόνια αργότερα και τη Νότια. Στην Αλγερία οι Γάλλοι ηττήθηκαν από ένα τεράστιο αντάρτικο που έφερε το Εθνικοαπελευθερωτικό Μέτωπο (FLN) στην εξουσία το '63. Την ίδια χρονιά στη Συρία έπαιρναν την εξουσία αξιωματικοί μέλη του κόμματος Μπάαθ που είχαν σαν οδηγό τις αλλαγές που συνέβαιναν στην Αίγυπτο και στο Ιράκ. Στην Τυνησία την εξουσία είχε από το '56 ο Χαμπίμπ Μπουργκιμπά, ο οποίος μόλις δυο χρόνια πριν ήταν στις γαλλικές φυλακές ως «τρομοκράτης». Το 1969, στα πρότυπα του Νάσερ, μια ομάδα αξιωματικών στη Λιβύη με ηγέτη τον Καντάφι κατάργησαν το θρόνο του βασιλιά Ιντρίς και τον άφησαν να παραθερίζει στα Καμένα Βούρλα, ενώ την ίδια χρονιά ένα αντίστοιχο κίνημα πήρε την εξουσία στο Σουδάν με ηγέτη τον συνταγματάρχη Νουμέιρι.

Ριζοσπαστικές παραδόσεις

Για μια ολόκληρη γενιά – και στην Ελλάδα – η μύηση στον αντιιμπεριαλισμό έγινε μέσα από την υποστήριξη σε αυτές τις μεγάλες αλλαγές. Ας θυμηθούμε τους «Φίλους Νέων Χωρών» στους οποίους ανήκε και ο Σωτήρης Πέτρουλας τη δεκαετία του '60 και πώς η αλληλεγγύη στα εθνικοαπελευθερωτικά κινήματα τροφοδότησε με ριζοσπαστικοποίηση και τα Ιουλιανά αλλά και τη Μεταπολίτευση.

Όμως η πορεία των χρόνων έφερε όλα αυτά τα καθεστώτα στον ένα ή τον άλλο βαθμό να συνεργάζονται με τον ιμπεριαλισμό. Παράλληλα τα έφερε να καταφεύγουν σε άγρια καταστολή πάνω στον πληθυσμό τους που δεν διάφερε και πολύ από τον τρόπο που αντιμετώπιζαν τον κόσμο οι μοναρχίες της αραβικής χερσονήσου. Ο παραδοσιακός διαχωρισμός ανάμεσα σε «συντηρητικά» και «ριζοσπαστικά» καθεστώτα γινόταν όλο και πιο δύσκολος.

΄Ενας τρόπος να αποφύγει κανείς την ερμηνεία του προβλήματος είναι να ψάξει για συνωμοσίες και εξηγήσεις μέσα από τις αλλαγές των προσώπων. Προφανώς ο Μουμπάρακ δεν είναι το ίδιο με τον Νάσερ. Ούτε φυσικά ο Μπουτεφλικά που κυβερνάει την Αλγερία μπορεί να συγκριθεί με τον Μπεν Μπελά, τον ηγέτη του αντιαποικιακού αγώνα, που παραμένει αντιμπεριαλιστής μέχρι σήμερα.

Ομως όσο και αν υπάρχουν ασυνέχειες ανάμεσα στη ριζοσπαστική εποχή των καθεστώτων και στο σήμερα, υπάρχει και μεγάλη συνέχεια. Σε όλες τις περιπτώσεις ο συμβιβασμός με τον ιμπεριαλισμό προέκυψε εσωτερικά, μέσα από τμήματα των ίδιων των καθεστώτων. Ο Σαντάτ ήταν αντιπρόεδρος του Νάσερ και άνοιξε το δρόμο στον Μουμπάρακ. Ο Μπεν Αλί ήταν πρωθυπουργός του Μπουργκιμπά. Στο πρόσωπο του Καντάφι συνδυάζονται και οι δύο περίοδοι, από χρηματοδότης του Ιρλανδικού IRA, «αδελφός» του Μπερλουσκόνι. Εξάλλου, οι θεωρίες συνωμοσίας δεν μπορούν να εξηγήσουν γιατί αυτοί οι συμβιβασμοί έγινε σε όλα ανεξαιρέτως τα καθεστώτα, έστω και με διαφορετικούς ρυθμούς.

Χρειάζεται να δούμε τη μεταστροφή των καθεστώτων σαν κομμάτι των αδιεξόδων που βρήκαν μπροστά τους στον τρόπο με τον οποίο προσπάθησαν να βγουν από την καθυστέρηση και την εξάρτηση. Σε όλες τις περιπτώσεις η οικονομική πολιτική που ακολούθησαν στις δεκαετίες του ’50 και του ’60 ήταν μια μορφή κρατικού καπιταλισμού. Το κράτος έγινε η βασική κινητήρια δύναμη για το χτίσιμο βιομηχανίας και το δυνάμωμα της οικονομίας. Ο τρόπος με τον οποίο έγινε αυτό ήταν μέσα από τον κεντρικό σχεδιασμό της οικονομίας τον οποίο οργάνωνε ένα νέο στρώμα γραφειοκρατών που ανέλαβε τη διοίκηση. Μετά από κάποιες αρχικές επιτυχίες, ο κρατικοκαπιταλιστικός τρόπος ανάπτυξης βρήκε μπροστά του τεράστια εμπόδια. Τα πλάνα δεν έβγαιναν, η φτώχεια δεν ξεπερνιόταν, υπήρχε όλο και μεγαλύτερη ανάγκη για δάνεια και άνοιγε η προοπτική ενός νέου τύπου οικονομικής εξάρτησης από τους κάθε προέλευσης δανειστές. Ετσι άρχισαν οι πιέσεις ώστε να βρουν τη θέση τους στον νέο παγκόσμιο καταμερισμό και στην παγκόσμια αγορά, με όλο το κόστος που μια τέτοια επιλογή συνεπαγόταν. Συνολικότερα η κρίση του κρατικού καπιταλισμού στον

Ο Νάσσερ με τον Χρουστσόφ σε επίσκεψη του πρώτου στη Μόσχα το 1958.

αραβικό κόσμο ήταν κομμάτι της αργόσυρτης κρίσης στην οποία άρχισε να βυθίζεται ο κρατικός καπιταλισμός στο Ανατολικό Μπλοκ και κύρια στη Ρωσία από τα τέλη της δεκαετίας του ’60.

Η επιλογή των καθεστώτων να προχωρήσουν σε εθνικοποιήσεις και σε κεντρικό σχεδιασμό δεν αποτελούσε κάποια πρωτοτυπία. Τον ίδιο δρόμο ακολούθησαν και άλλες οικονομίες που βγήκαν από τον Β’ Παγκόσμιο Πόλεμο χωρίς καμιά ριζοσπαστική πολιτική αναφορά. Το «αναπτυξιακό κράτος» ήταν η συνταγή που οδήγησε μια σειρά περιφερειακούς καπιταλισμούς να μετατραπούν από αγροτικές οικονομίες σε βιομηχανικούς γίγαντες. Εθνικοποιήσεις σημαντικών τομέων της οικονομίας έγιναν σε χώρες διαφορετικές μεταξύ τους όσο η Χιλή και η Σρι Λανκα. Η νοτιοκορεάτικη χούντα τη δεκαετία του ’60 υποχρέωσε τους ιδιώτες καπιταλιστές να στραφούν στη βαριά βιομηχανία κάτω από τον έλεγχο του κράτους. Ηδη από τη δεκαετία του ’30 τέτοιες συνταγές δοκιμάζονταν με επιτυχία στη Λατινική Αμερική, και η Βραζιλία συνέχιζε σε αυτόν το δρόμο για δεκαετίες μετά τον πόλεμο. Σε πιο μεγάλη κλίμακα το παράδειγμα είχαν δώσει τα πλάνα του Στάλιν στη Ρωσία του ’30 που οδήγησαν σε ραγδαία εκβιομηχάνιση. Τέτοια πλάνα εφάρμοσαν πολλές χώρες του «Τρίτου Κόσμου» κάθε άλλο παρά προοδευτικές, μετά τον Πόλεμο, όπως το Ιράν και η Μαλαισία.

Υπήρχε μια επιπλέον πίεση για ενεργητική παρέμβαση του κράτους και κεντρικό σχεδιασμό στις αραβικές χώρες που είχαν απαλλαγεί από τους αποικιοκράτες. ΄Ενα μεγάλο μέρος των καπιταλιστών και των κεφαλαίων τους είχαν εγκαταλείψει την περιοχή μετά τις ανατροπές. Στην περίπτωση της Αλγερίας και της Τυνησίας, οι Γάλλοι έποικοι που έφυγαν μαζικά άφησαν πίσω τους ένα μεγάλο κενό που μόνο το κράτος μπορούσε να καλύψει. Η κυβέρνηση των Ελεύθερων Αξιωματικών στην Αίγυπτο προσπάθησε αρχικά να ανακόψει αυτήν την πορεία, δίνοντας τη δυνατότητα στο ξένο κεφάλαιο να έχει πλειοψηφικό έλεγχο σε αιγυπτιακές επιχειρήσεις. Όμως οι καπιταλιστές στις περισσότερες περιπτώσεις αποδείχθηκαν αδύναμοι ή απρόθυμοι να προχωρήσουν σε επενδύσεις και έτσι χρειάστηκαν βαθύτερες τομές. Εγιναν μεγάλοι αναδασμοί, έτσι ώστε να διαλυθεί ο έλεγχος των γαιοκτημόνων στη γη και να απελευθερωθεί κεφάλαιο, οι τράπεζες μπήκαν υπό κεντρικό έλεγχο και έγιναν εθνικοποιήσεις στους στρατηγικούς τομείς όπως τα ορυχεία και οι μεταφορές.

Ο στόχος που έμπαινε ήταν να απεξαρτηθούν οι χώρες από τις εισαγωγές προϊόντων και να πάψει η εξαγωγή πρώτων υλών να αποτελεί το βασικό έσοδο. Αυτό σήμαινε ανάγκη να στραφούν οργανωμένα επενδύσεις προς την ανάπτυξη βιομηχανίας και προς έργα υποδομής και εκσυγχρονισμού. Οι περισσότερες χώρες είχαν επιτυχίες σ’αυτήν την κατεύθυνση. Η Αίγυπτος κατάφερε να διατηρήσει ετήσιο ρυθμό ανάπτυξης πάνω από 6% τα πρώτα χρόνια της δεκαετίας του ’60.[1]

Τα αδιέξοδα του κρατικού καπιταλισμού

Όμως τα πλάνα δεν συνέχισαν να φέρνουν αποτελέσματα για πάντα. Ποτέ εξάλλου δεν λειτούργησαν σύμφωνα με τις προβλέψεις. Το να προσπαθεί μια μικρή μειοψηφία γραφειοκρατών να οργανώσει ολόκληρη την παραγωγή μιας χώ-

ρας είναι εξίσου παρανοϊκό όσο η αναρχία του καπιταλισμού της ελεύθερης αγοράς. Οι διαρκείς ελλείψεις και η σπατάλη ήταν ο κανόνας στις γραφειοκρατικά σχεδιασμένες οικονομίες ακόμη και στις περιόδους μεγάλης επιτυχίας.

Πέρα από τον κακό σχεδιασμό, η ίδια η περιορισμένη εσωτερική αγορά χωρών που μόλις έβγαιναν από την καθυστέρηση έβαζε πιο αξεπέραστα όρια. Η προσπάθεια να αναπαραχθεί στα σύνορα μιας χώρας ολόκληρος ο παγκόσμιος καταμερισμός με βαριά και ελαφριά βιομηχανία, την ίδια στιγμή μάλιστα που η κύρια ανάγκη ήταν η συσσώρευση κεφαλαίου για μεγάλες επενδύσεις αποδείχθηκε αδύνατη. Σε ένα βαθμό η ανάγκη να ξεπεραστούν τα εθνικά σύνορα στην περιπτωση της Μέσης Ανατολής ήταν κατανοητή από τα καθεστώτα. Ο Νάσερ προώθησε την ιδέα της Ενωμένης Αραβικής Δημοκρατίας και για ένα μικρό διάστημα η Συρία και η Αίγυπτος μετατράπηκαν σε «ενιαίο κράτος» σε συνομοσπονδία με τη Βόρεια Υεμένη, ενώ αντίστοιχες προσπάθειες έγιναν αργότερα και με το Ιράκ. Όμως η προσπάθεια απέτυχε αφενός γιατί οι γραφειοκρατίες μέσα σε κάθε χώρα που είχαν μετατραπεί στην καινούργια άρχουσα τάξη είχαν η καθεμιά τα δικά της συμφέροντα, αφετέρου γιατί στην περίπτωση της Συρίας η τάξη των παλιών καπιταλιστών κάθε άλλο παρά είχε εξαφανιστεί και δεν ήθελε να ακολουθήσει τη μοίρα του αιγυπτιακού κεφαλαίου.[2]

Το σημαντικότερο ζήτημα που χρειαζόταν να αντιμετωπιστεί ήταν πού θα βρεθεί το κεφάλαιο για να γίνουν οι μεγάλες επενδύσεις, πολλές από τις οποίες δεν μπορούσαν να προχωρήσουν χωρίς τεχνολογία από το εξωτερικό. Το κενό που άφησε η Δύση σε ένα βαθμό επιχείρησε να καλύψει η Σοβιετική Ένωση. Ακόμη κι αυτό έγινε με εντυπωσιακούς δισταγμούς και μπρος-πίσω. Το '53 το ΚΚ της Αιγύπτου αποκαλούσε τον Νάσερ «Αμπτούλ Ντάλες» (δούλο του Αμερικάνου Υπουργού Εξωτερικών) και το '55 οι Ρώσοι κατηγορούσαν το καθεστώς ως αντιδραστικό. Την ίδια χρονιά όμως ο μετέπειτα υπουργός Εξωτερικών της Μόσχας Σεπίλοφ φτάνει στο Κάιρο και υπογράφει μια τεράστια συμφωνία για όπλα. Την επόμενη χρονιά οι Ρώσοι θα αναλάβουν να χρηματοδοτήσουν το μεγαλύτερο έργο υποδομής της Αιγύπτου, το φράγμα του Ασουάν. Υπήρχε αντιπροσφορά από τις ΗΠΑ και την Παγκόσμια Τράπεζα η οποία όμως αποσύρθηκε.

Η εθνικοποίηση του Σουέζ και η αποτυχημένη επέμβαση Βρετανίας-Γαλλίας-Ισραήλ κατά της Αιγύπτου ξεκαθάρισαν πώς θα διαμορφώνονταν τα στρατόπεδα του Ψυχρού Πολέμου στη Μέση Ανατολή. Οι ΗΠΑ αναλάμβαναν την ηγεμονία του Ισραήλ και η Ρωσία θα έσφιγγε τους δεσμούς της με τα καινούργια αραβικά καθεστώτα. Αυτό δεν σημαίνει πως οι αραβικές ηγεσίες μετατράπηκαν σε πιόνια της Μόσχας. Δεν αποδέχθηκαν ανάπτυξη ρώσικων βάσεων ούτε έκλεισαν την πόρτα στη Δυτική βοήθεια. Το '61 η Αίγυπτος δανείστηκε από το ΔΝΤ και δέχτηκε 200 χιλιάδες τόνους αμερικανικό σιτάρι ενώ η αμερικάνικη βοήθεια συνεχίστηκε μέχρι και το 1965.[3] Οι ρώσικες επενδύσεις εξάλλου ούτε απεριόριστες ήταν, ούτε δίνονταν χωρίς ανταλλάγματα.

Σε πολλά σημεία του αραβικού κόσμου υπήρξε ανάπτυξη και αστικοποίηση. Μπορεί οι νεοφιλελεύθερες ερμηνείες εκ των υστέρων να κατηγορούν το τεράστιο κράτος σαν αιτία της κακοδαιμονίας, φέρνοντας σαν παράδειγμα τη Συρία, όπου οι 34 χιλιάδες υπάλληλοι του στενού δημόσιου τομέα το 1960 είχαν γίνει 170 χιλιάδες το 1975. Όμως η διόγκωση του κρατικού τομέα δεν ήταν «γραφειοκρατική στενοκεφαλιά» αλλά έκφραση αυτής της καινούργιας ανάπτυξης. Για παράδειγμα, η Αίγυπτος κατάφερε να αυξήσει από 2 σε 6 εκατομμύρια τον αριθμό των νέων που φοιτούσαν σε όλες τις βαθμίδες της εκπαίδευσης στα 20 χρόνια μετά την πτώση του βασιλιά Φαρούκ. Νέα εργοστάσια, νέες ευκαιρίες, μεγαλύτερο και πιο μορφωμένο εργατικό δυναμικό, ένα μαζικό στρώμα επιστημόνων που δεν υπήρχε ποτέ πριν στη Μέση Ανατολή. Ολα αυτά σήμαιναν ανάγκη για εκπαιδευτικό προσωπικό και για κάθε είδους υπηρεσίες.

Όμως κανένα από τα καθεστώτα δεν μπόρεσε να κάνει το μεγάλο άλμα και η ανάπτυξη να μπορεί να διατηρηθεί με απεξάρτηση από τα δάνεια και την εξαγωγή πρώτων υλών. Οι ελπίδες ότι το Ανατολικό Μπλοκ θα έδινε λύση διαψεύστηκαν. Την ώρα που οι σοβιετικοί διανοούμενοι είχαν αρχίσει να εκθειάζουν τον «μη-καπιταλιστικό» δρόμο προς την ανάπτυξη που ακολουθούσαν τα αραβικά καθεστώτα, από τα τέλη της δεκαετίας του '60 οι ρυθμοί ανάπτυξης της ίδιας της ΕΣΣΔ είχαν αρχίσει να παίρνουν την κάτω βόλτα. Σε στρατιωτικό επίπεδο τα ρώσικα όπλα και η ρώσικη στήριξη δεν έσωσαν τα καθεστώτα από την εξευτελιστική ήττα από το Ισραήλ το 1967. Πλέον η ασφάλεια των αραβικών καθεστώτων σήμαινε ανάγκη για πολλαπλασιασμό των στρατιωτικών δαπανών. Με την εξαίρεση της Τυνησίας, όλα τα άλλα καθεστώτα έχτισαν ένα τεράστιο στρατιωτικό τομέα δίπλα στο υπόλοιπο κράτος.

Η στροφή στην αγορά

Στη δεκαετία του '70 τα καθεστώτα βρίσκονταν μπροστά στην κατάσταση το παραγωγικό τους μοντέλο να γίνεται όλο και λιγότερο αποδοτικό και η μόνη ελπίδα θα ήταν ακόμη μεγαλύτερες επενδύσεις για να επαναπροσανατολιστούν προς τις εξαγωγές. Αυτό απαιτούσε όμως κεφάλαια σε ξένο νόμισμα που δεν τα διέθεταν. Μόνη λύση που έβλεπαν μπροστά τους ήταν το άνοιγμα στην παγκόσμια αγορά. Και πάλι, η στροφή αυτή δεν ήταν ειδική αραβική εξαίρεση. Είναι η ίδια περίοδος που χώρες του Ανατολικού Μπλοκ, όπως η Πολωνία και η Ουγγαρία κάτω από τις ίδιες πιέσεις στρέφονται στο ΔΝΤ και φιλοδοξούν ότι με βάση την ξένη δανειοδότηση θα διατηρήσουν την ανάπτυξή τους και θα επιπλεύσουν στον παγκόσμιο ανταγωνισμό.[4]

Σε κάθε χώρα αυτό έγινε με διαφορετικούς ρυθμούς. Το Ιράκ, η Αλγερία αλλά και η Λιβύη με τον μεγάλο πλούτο σε πετρέλαιο και φυσικό αέριο είχαν μεγαλύτερα περιθώρια χρόνου. Η «απορρύθμιση» του προηγούμενου μοντέλου ξεκίνησε πρώτα στην Τυνησία ήδη από το 1969. Λίγο αργότερα ο Χάφεζ αλ-Άσαντ που είχε έρθει στην εξουσία με ένα εσωτερικό πραξικόπημα της δεξιάς πτέρυγας του κόμματος Μπάαθ στη Συρία το 1970 προχωράει σε μεταρρυθμίσεις με στόχο να επαναπατρίσει ένα μέρος του συριακού κεφαλαίου που είχε κινηθεί προς το Λίβανο, τη Σαουδική Αραβία και την Ιορδανία.[5]

Όμως το μεγάλο σήμα ήρθε από την Αίγυπτο το 1974 όταν ο Σαντάτ ανακοίνωσε την πολιτική της Ινφιτάχ (του «ανοίγματος»). Ήταν μια ανοιχτή πρόσκληση στις πολυεθνικές να μπουν και να επενδύσουν στην Αίγυπτο. Το αποτέλεσμα ήταν ότι αντί για επενδύσεις, οι πολυεθνικές προτίμησαν να αξιοποιήσουν το άνοιγμα για να γεμίσουν την αιγυπτιακή αγορά με τα δικά τους προϊόντα. Οι περισσότερες «επενδύσεις» είτε κατέληξαν σε μισοτελειωμένα προγράμματα, είτε ήταν απλά ξεπούλημα κρατι-

κής περιουσίας με μια σειρά εργοστάσια να περνάνε σε ξένη ιδιοκτησία. Οι επιθέσεις στα εργατικά δικαιώματα σήμαναν ότι ο προσανατολισμός αυτής της βιομηχανίας ήταν στην φτηνή παραγωγή. Στον επόμενο γύρο διεθνούς ανταγωνισμού η Αίγυπτος βρέθηκε σε δεύτερη μοίρα πίσω από τις βιομηχανίες της Ανατολικής Ασίας που κατάφερναν να παράγουν ακόμη φθηνότερα. Η Ινφιτάχ οδήγησε σε εκτόξευση της ανεργίας και της φτώχειας στις πόλεις και στην ύπαιθρο. Καπιταλιστές που είχαν εγκαταλείψει τη χώρα έρχονταν να πάρουν για ψίχουλα κρατικές εταιρείες και οι παλιοί γαιοκτήμονες ξαναέδιωξαν τους χωρικούς από τη γη τους, εμφανιζόμενοι τώρα ως «επενδυτές».

Στις αρχές της δεκαετίας του '80 ο Μπεντζεντίντ που είχε διαδεχτεί τον Μπουμεντιέν στην Αλγερία ανακοινώνει πρόγραμμα ιδιωτικοποιήσεων, κάνει έκκληση για ξένο κεφάλαιο και προχωράει σε συνολική στροφή προς τη Δύση, όχι μόνο στο επίπεδο του εμπορίου αλλά και του εξοπλισμού. Η Αλγερία μέχρι τότε ήταν η χώρα που στο επίπεδο της εξωτερικής πολιτικής ήταν στενά δεμένη με το Ανατολικό Μπλοκ. Η Σοβιετική Ένωση όμως έμπαινε ήδη σε μια κρίση μέσα από την οποία θα έφτανε μέχρι τη διάλυση το 1991.

Τα αραβικά καθεστώτα έκαναν την επιλογή να ανοίξουν στη διεθνή αγορά σε μια περίοδο που ξεκινούσε η παγκόσμια οικονομική κρίση και μετατράπηκαν σε βασικά θύματα του σπιράλ της κρίσης χρέους που κορυφώθηκε στα μέσα της δεκαετίας του '80. Ο εξωτερικός δανεισμός αντί να λύσει προβλήματα έστρεφε όλο και μεγαλύτερο μέρος των εξόδων προς αποπληρωμή τόκων, με το ΔΝΤ να εγκαθίσταται στην Αίγυπτο το 76 πιέζοντας για συνολική κατάργηση των επιδοτήσεων προς τα είδη πρώτης ανάγκης. Οι πιέσεις αυτές οδήγησαν σε κοινωνικές εκρήξεις παντού. Στην Αίγυπτο κύματα απεργιών το '71, το '72 και το '76 με αποκορύφωμα την εξέγερση του Γενάρη του '77.[6] Στην Τυνησία έγιναν γενικές απεργίες το '78 και το '81 και μεγάλες βίαιες συγκρούσεις σε όλη τη χώρα το 1984 μετά την αύξηση των τιμών στα τρόφιμα. Το 1985 οργανώνεται γενική απεργία στο Χαρτούμ που οδήγησε στην πτώση του συνταγματάρχη Νουμέιρι. Στην Αλγερία το 1988 ξέσπασε η «Ιντιφάντα του Οκτώβρη», το μεγαλύτερο κίνημα μετά τη γαλλική αποικιοκρατία.

Η πίεση που ερχόταν από τα κάτω ήταν ένας ακόμη παράγοντας που έστρεψε τα καθεστώτα στην αγκαλιά του Δυτικού ιμπεριαλισμού. Αν δεν ήθελαν η αποδυνάμωση του δημόσιου τομέα να σημάνει και αποδυνάμωση του ίδιου του κράτους και της εξουσίας τους χρειάζονταν στήριξη. Το καθεστώς του Μουμπάρακ ήταν η θλιβερή πρωτοπορία. Μετατράπηκε σε βασικό στήριγμα του αμερικάνικου ιμπεριαλισμού εισπράτοντας 1,5 – 2 δισεκατομμύρια δολάρια κάθε χρόνο από τις ΗΠΑ, έχοντας κληρονομήσει από τον Σαντάτ την αναγνώριση του Ισραήλ. Όμως και τα άλλα καθεστώτα έκαναν τέτοιες κινήσεις με διαφορετικούς ρυθμούς. Ο Σαντάμ Χουσεΐν είχε στηριχτεί στην αμερικάνικη υποστήριξη στον πόλεμο κατά του Ιράν στη δεκαετία του '80.

Στην αγκαλιά των ιμπεριαλιστών

Το τελικό χτύπημα ήρθε με την κατάρρευση του Ανατολικού Μπλοκ που για τα καθεστώτα δεν σήμανε μόνο ότι έχαναν έναν πάτρωνα αλλά έχαναν και σημαντικές αγορές για τα προϊόντα τους. Για τη Δαμασκό που είχε καταφέρει να διατηρήσει υψηλή ανάπτυξη και στις αρχές της δεκαετίας του '80, έχοντας εξασφαλίσει ότι ένα μέρος από τα έσοδα των πετρελαίων του Κόλπου επενδυόταν στη Συρία, η απώλεια των αγορών του Ανατολικού Μπλοκ ήταν σημαντική. Στη Νότια Υεμένη οι εξελίξεις ήταν συντριπτικές. Το καθεστώς έμεινε εντελώς ξεκρέμαστο και προχώρησε σε επανένωση με τη Βόρεια Υεμένη το 1990. Ο Καντάφι που είχε να αντιμετωπίσει μεγαλύτερη απομόνωση, αν και δεν σταμάτησε ποτέ να εξάγει πετρέλαιο, μπήκε κάτω από τις φτερούγες του Μπλερ με καθυστέρηση, χρησιμοποιώντας σαν ευκαιρία τον «πόλεμο κατά της τρομοκρατίας» το 2001 και έτσι μπήκε στα σαλόνια της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

Στο μεταξύ τα ανοίγματα στην αγορά και οι ιδιωτικοποιήσεις δεν είχαν αποδυναμώσει καθόλου τον έλεγχο των καθεστώτων πάνω στην οικονομία. Σε πείσμα των νεοφιλελεύθερων φαντασιώσεων, οι πρώτοι που πήραν τον έλεγχο πάνω στις ιδιωτικοποιημένες βιομηχανίες ήταν οι ίδιοι οι ηγέτες των καθεστώτων, οι συγγενείς τους και οι πιο στενοί τους υποστηρικτές. Η οικογενειοκρατία και η διαφθορά δεν υποχώρησε καθώς εξαφανιζόταν ο κρατικός καπιταλισμός, αλλά δυνάμωσε μαζί με την ελεύθερη αγορά. Η οικογένεια Τραμπέλσι (συζύγου του Μπεν Αλί) στην Τυνησία, η οικογένεια Μαχλούφ[7] στη Συρία (η οικογένεια της μητέρας του προέδρου Άσαντ) ή ο άρχοντας της χαλυβουργίας, Άχμεντ Εζ,[8] στην Αίγυπτο είναι χαρακτηριστικά παραδείγματα. Πήραν στα χέρια τους τις μεγαλύτερες επιχειρήσεις ως «επιχειρηματίες» με βασικό όπλο την πρόσβασή τους στον κρατικό μηχανισμό.

Η σημερινή κρίση των αραβικών καθεστώτων είναι το τέλος εκείνης της πορείας που ξεκίνησε στις δεκαετίες του '70 και του '80. Η κρίση του κρατικού καπιταλισμού τα οδήγησε στην αγορά και στην αποκατάσταση των σχέσεων με τη Δύση. Ελάχιστα όμως κέρδη είδαν από τη συμμετοχή τους στην κούρσα της παγκοσμιοποίησης. Ακόμη λιγότερα κέρδισαν από την κούρσα των ιμπεριαλιστικών πολέμων όλη την περασμένη δεκαετία. Βρέθηκαν απονομιμοποιημένα μπροστά στον κόσμο τους στον οποίο δεν είχαν να προσφέρουν ούτε ψωμί, ούτε ελευθερία, ούτε αξιοπρέπεια. Οι επαναστάσεις στη Μέση Ανατολή ανοίγουν για πρώτη φορά τη δυνατότητα για μια εντελώς διαφορετική προοπτική, διαφορετική από τον καπιταλισμό – του κράτους ή της αγοράς – την προοπτική του σοσιαλισμού και της εξουσίας των εργατών. ■

1 Αναφέρεται από τον Κρις Χάρμαν στο *Καπιταλισμός Ζόμπι*, Μαρξιστικό Βιβλιοπωλείο, 2011, σ. 251.

2 Anne Alexander, *Nasser*, Haus Publishing, 2005, σ. 124-130.

3 Allain Roussillon, "Republican Egypt: revolution and beyond", *The Cambridge History of Egypt*, τόμος 2, 1998, σ. 354-5.

4 Chris Harman, "Poland-Crisis of State Capitalism", *International Socialism,* Νοέμβρης 1976 και Γενάρης 1977

5 Angela Joya, "Syria's transition 1970-2005: From Centralization of the State to Market Economy", *Research in Political Economy*, τόμος 24 (2007), σ. 131-162.

6 Για το ΔΝΤ στην Αίγυπτο και την εξέγερση του 1977, "Μια διδακτική ιστορία. Το ΔΝΤ στην Αίγυπτο", *Εργατική Αλληλεγγύη* 930, 19 Αυγούστου 2010.

7 Syrian Businessman Becomes Magnet for Anger and Dissent", *New York Times*, 30 Απρίλη 2011.

8 Egypt's Ire Turns to Confidant of Mubarak's Son", *New York Times*, 6 Φλεβάρη 2011.

Κυβερνήσεις της Αριστεράς

Ο **Λέανδρος Μπόλαρης** επιχειρεί μια αναδρομή στις εμπειρίες κυβερνήσεων της Αριστεράς και εντοπίζει κριτικά τα όρια αυτής της παράδοσης.

Η οικονομική κρίση φέρνει ιδεολογική και πολιτική κρίση για τις κυρίαρχες τάξεις. Ο ισχυρισμός των απολογητών του καπιταλισμού ότι ζούμε στον «καλύτερο δυνατό κόσμο» έχει δεχτεί απανωτά χαστούκια στο νου εκατομμυρίων εργατών σε όλο τον κόσμο και στην Ελλάδα. Όμως αυτό που τρίζει δεν είναι μόνο η «κοινή λογική» του συστήματος, είναι και οι μηχανισμοί που την αναπαράγουν και την στηρίζουν: κυβερνήσεις, κόμματα, και άλλοι «θεσμοί». Οι εκλογές στην Ιρλανδία δίνουν ένα ηχηρότατο παράδειγμα: το κόμμα που κυβερνούσε με σύντομα διαλείμματα εδώ και 60 χρόνια, που θεωρούταν κληρονόμος του αγώνα της ανεξαρτησίας από τη Βρετανία, κατάφερε με το ζόρι να εκλέξει ένα βουλευτή στην πρωτεύουσα, το Δουβλίνο. Και η Ιρλανδία δεν αποτελεί μια εξωτική περίπτωση. Πρόσφατα, δυο πανεπιστημιακοί εξέφρασαν τις εξής ανησυχίες για την αντοχή του πολιτικού συστήματος στην βρετανική εφημερίδα Guardian:

«Είναι η Ευρώπη έτοιμη να επιτρέψει κάποια από τα κράτη-μέλη της να περιπέσουν σε μια παρατεταμένη οικονομική ύφεση, η οποία θα παραγάγει κοινωνική αναταραχή ενόσω θα δυναμώνει περιθωριακά κόμματα τα οποία τρέφονται από τη δυσαρέσκεια και υπονομεύουν τις δημοκρατικές διαδικασίες; Εν συντομία, θέλουμε να δούμε τα προβλήματα που οδήγησαν στην πτώση της Δημοκρατίας της Βαϊμάρης στη Γερμανία, να απλώνονται στην περιφέρεια της Ευρώπης;».[1]

Μπορεί να μην βρισκόμαστε σε συνθήκες όπως της Γερμανίας των αρχών της δεκαετίας του '30, αλλά οι προειδοποιήσεις είναι χαρακτηριστικές για τους φόβους των αρχουσών τάξεων και για τις διεργασίες στους «από κάτω». Μ' αυτό το υπόβαθρο εμφανίζονται ξανά, προοπτικές και αντιπαραθέσεις που έμοιαζαν να απασχολούν περιορισμένους κύκλους ή τέλος πάντων χώρες πολύ μακριά από την Ευρώπη των ακλόνητων κοινοβουλευτικών θεσμών.

Πριν μια δεκαετία για παράδειγμα, η Λατινική Αμερική έμοιαζε πολύ πιο μακρινή από ότι μοιάζει σήμερα στα μάτια και των αρχουσών τάξεων και της αριστεράς. Όλο και περισσότερο η κρίση χρέους της Ευρωζώνης συγκρίνεται σε εφημερίδες όπως οι Φαινάνσιαλ Ταιμς με τη κρίση χρέους των λατινοαμερικάνικων χωρών στη δεκαετία του 80 με παρόμοιες συνταγές να προτείνονται για την εκτόνωσή της.[2]

Δεν έχουν περάσει και πάρα πολλά χρόνια από τότε που οι ευρωπαϊκές και αμερικάνικες άρχουσες τάξεις εξαπέλυαν εκστρατείες – ιδεολογικές, αλλά όχι μόνο τέτοιες – απέναντι στις «λαϊκίστικες» κυβερνήσεις της Λατινικής Αμερικής που τολμούσαν να αμφισβητήσουν το «υπόδειγμα της Ουάσινγκτον». Το μεγαλύτερο τμήμα της ριζοσπαστικής αριστεράς στην Ευρώπη χειροκροτούσε αυτές τις κυβερνήσεις (μερικές φορές άκριτα) αλλά θεωρούσε ότι τέτοιες καταστάσεις απλά δεν ήταν στην ατζέντα λόγω ενός, υποτίθεται, καταθλιπτικά αρνητικού «συσχετισμού δύναμης». Σήμερα, όλο και περισσότερο συχνά ακούγονται φωνές που εύχονται να υπάρξει μια κυβέρνηση που θα τολμήσει να μιμηθεί το παράδειγμα της κυβέρνησης του Ισημερινού κηρύσσοντας στάση πληρωμών του χρέους.

Μήπως, λοιπόν, αυτή πρέπει να είναι η προοπτική που πρέπει να χαράξει η αριστερά; Η Πορτογαλία τροφοδοτεί αυτή τη συζήτηση. Η ένταξή της στο μηχανισμό στήριξης της ΕΕ ήταν μια ακόμα θεαματική επιβεβαίωση για το μέγεθος και το βάθος της κρίσης που συγκλονίζει τον ευρωπαϊκό καπιταλισμό.

Οι εξελίξεις στην αριστερά της χώρας είναι κι αυτές από μια άποψη εντυπωσιακές. Για δεκαετίες στο πολιτικό χάρτη της κυριαρχούσε το Κομμουνιστικό

Εκδήλωση της Ένωσης της Αριστεράς το 1974 στη Γαλλία: από δεξιά ο Φρανσουά Μιτεράν του Σοσιαλιστικού Κόμματος και ο Ζωρζ Μαρσέ του Κομμουνιστικού Κόμματος.

Κόμμα Πορτογαλίας, ένα κόμμα πολύ κοντινό στο ΚΚΕ. Κι όπως το ΚΚΕ, το ΚΚΠ αρνιόταν επιδεικτικά να έχει οποιαδήποτε σχέση με τους «οπορτουνιστές», στη συγκεκριμένη περίπτωση το Μπλόκο της Αριστεράς που σχηματίστηκε με πρωτοβουλία οργανώσεων και αγωνιστών της επαναστατικής αριστεράς.

Όμως, στα μέσα Απρίλη πραγματοποιήθηκε συνάντηση ανάμεσα στις ηγεσίες αυτών των κομμάτων. Θα κατέβουν χωριστά στις εκλογές, αλλά θα απέχουν από επιθέσεις και κριτικές μεταξύ τους. Όσο για την προοπτική, το ΚΚΠ προβάλει την ανάγκη μιας «πατριωτικής αριστερής κυβέρνησης» και το Μπλόκο μοιράζεται σε γενικές γραμμές μια τέτοια προοπτική. Όπως δήλωσε ο ευρωβουλευτής του Μιγκέλ Πόρτας: «*πιστεύω ότι οι πολιτικές προτάσεις θα είναι παρεμφερείς. Τώρα το τί θα σημάνει μια αριστερή κυβέρνηση, αυτό θα εξαρτηθεί. Τα δύο κόμματα θέλουν μια αριστερή πολιτική, με μια αριστερή κυβέρνηση. Με αυτή τη σημαία θα κατέβουν στις εκλογές*».[3]

Εμπειρίες

Οι κυβερνήσεις της αριστεράς δεν είναι ένα συνηθισμένο φαινόμενο. Η άρχουσα τάξη πάντα προτιμάει στο τιμόνι της κυβερνητικής εξουσίας να βρίσκονται κόμματα που είναι βγαλμένα από τη σάρκα της ή τέλος πάντων έχουν αποδείξει επανειλημμένα και με συνέπεια ότι εξυπηρετούν τα συμφέροντά της. Το πρόβλημά της με τις αριστερές κυβερνήσεις είχε και έχει να κάνει με το γεγονός ότι προκύπτουν μετά από μεγάλες περιόδους όπου το εργατικό κίνημα όχι απλά διεκδικεί το ένα ή το άλλο, αλλά αποκτάει την αυτοπεποίθηση να θέλει να βάλει τη δική του σφραγίδα στις εξελίξεις συνολικά, οι προσδοκίες του, οι ορίζοντές του, μεγαλώνουν, σχεδόν γεωμετρικά. Αυτό το αποδεικνύει η ιστορική εμπειρία.

Οι κυβερνήσεις του Λαϊκού Μέτωπου του 1936 στην Γαλλία και την Ισπανία δεν ήταν ακριβώς κυβερνήσεις της αριστεράς (τα Κομμουνιστικά Κόμματα τις στήριζαν, χωρίς να συμμετέχουν για να μην «τρομάξουν» τα αστικά κόμματα) αλλά δεν θα μπορούσαν να σχηματιστούν αν δεν είχε προηγηθεί μια περίοδος έντονων ταξικών συγκρούσεων, ανόδου του εργατικού κινήματος και πολιτικής ριζοσπαστικοποίησης. Η κυβέρνηση της «Λαϊκής Ενότητας» – με πρόεδρο τον Σ. Αλιέντε – δεν έπεσε από τον ουρανό στη Χιλή το 1970. Είχε προηγηθεί μια αντίστοιχη διαδικασία από τα μέσα της δεκαετίας του '60.

Αν έρθουμε σε πιο πρόσφατες εποχές, διαπιστώνουμε το ίδιο. Οι κυβερνήσεις του «κοινού προγράμματος της αριστεράς» στη Γαλλία, είτε με επικεφαλής τον Μιτεράν το 1981 είτε με τον Ζοσπέν το 1996 ήταν προϊόν των ανεβασμένων προσδοκιών που είχαν γεννήσει οι αγώνες. Στην Λατινική Αμερική αυτή η διαδρομή είναι ακόμα πιο έντονη. Η κυβέρνηση του MAS με πρόεδρο τον Μοράλες στην Βολιβία μπόρεσε να υπάρξει μοναχά ύστερα από χρόνια αγώνων, εξεγέρσεων, που οδήγησαν δυο προέδρους να εξαφανίζονται με ελικόπτερα από τη στέγη του προεδρικού μεγάρου. Χωρίς το εκρηκτικό κλίμα που δημιούργησε η εξέγερση του 1992 στο Καράκας (το «καρακάσο») ο Τσάβες δεν θα γινόταν ποτέ πρόεδρος της Βενεζουέλας.

Δεν είναι τα «κοινά προγράμματα» και οι αριστερές κυβερνήσεις που πυροδοτούν τα κινήματα, είναι τα κινήματα που δημιουργούν τις συνθήκες για την εμφάνιση κυβερνήσεων της αριστεράς

Έχει σημασία αυτή η επισήμανση. Δεν είναι τα «κοινά προγράμματα» και οι αριστερές κυβερνήσεις που πυροδοτούν τα κινήματα, είναι τα κινήματα που δημιουργούν τις συνθήκες για την εμφάνιση κυβερνήσεων της αριστεράς.

Αν σήμερα λοιπόν η συζήτηση για αυτές τις κυβερνήσεις μπαίνει ξανά επί τάπητος, είτε στην Πορτογαλία είτε στην Γαλλία, ακόμα και στην Ελλάδα (με όλες τις διαφοροποιήσεις που συνεπάγεται η διαφορετική πολιτική κατάσταση σε κάθε χώρα) έχει τα πάντα να κάνει με τα προχωρήματα που έχει κάνει το εργατικό κίνημα, τους αγώνες, τις εμπειρίες που έχει συσσωρεύσει και τις ιδέες που γεννάνε. Όμως, δεν είναι αυτό το τέλος της συζήτησης. Πάλι η ιστορική εμπειρία δείχνει ότι οι αριστερές κυβερνήσεις είχαν δυο, ας πούμε, καταλήξεις.

Σε κάποιες περιπτώσεις, η απάντηση της άρχουσας τάξης ήταν η ανατροπή τους. Ο Αλιέντε μπορεί να έπαιρνε πολύ στα σοβαρά τον «ειρηνικό δρόμο στο σοσιαλισμό», δηλαδή τον κοινοβουλευτικό, όμως, η άρχουσα τάξη δεν είχε παρόμοιες αγκυλώσεις. Το 1973, στην πιο δημοκρατική μέχρι τότε χώρα της Λατινικής Αμερικής, όπου ο στρατός «ήταν στους στρατώνες» του, έγινε ένα από τα πιο αιματοβαμμένα πραξικοπήματα. Η άρχουσα τάξη ξεπλήρωσε με ποταμούς αίματος την τρομάρα που της είχε προκαλέσει το εργατικό κίνημα. Η εργατική τάξη μέσα στους αγώνες της είχε φτάσει να συγκροτεί τα δικά της όργανα αγώνα που έμοιαζαν πολύ με τα σοβιέτ της Ρωσίας το 1917, είχε αποκρούσει το γενικευμένο λοκ-αουτ των καπιταλιστών, είχε διαλύσει προηγούμενες απόπειρες πραξικοπήματος. Αυτό το κίνημα έπνιξε στο αίμα η χούντα του Πινοτσέτ.[4]

Υπάρχει κι η άλλη κατάληξη. Κυβερνήσεις που έσπευσαν να προσαρμοστούν στις απαιτήσεις της κυρίαρχης τάξης, διαψεύδοντας τις ελπίδες του κινήματος που τις ανέδειξε. Στα μέσα της δεκαετίας του '70 για παράδειγμα το «κοινό πρόγραμμα της αριστεράς» στη Γαλλία ασκούσε τόσο μεγάλη έλξη που ακόμα και τμήματα της επαναστατικής αριστεράς στήριζαν τις ελπίδες τους για όξυνση της ταξικής πάλης στην ανάδειξη μιας κυβέρνησης των «εργατικών κομμάτων» (ΚΚ-ΣΚ).[5] Η συνέχεια ήταν η κυβέρνηση Μιτεράν το 1981 με τη συμμετοχή του ΓΚΚ. Το 1983, η κυβέρνηση έκανε την περίφημη «στροφή» 180 μοιρών στον νεοφιλελευθερισμό, τσαλαπατώντας τις ελπίδες του κόσμου που τη στήριξε.

Κράτος και κυβέρνηση

Το πρόβλημα με τη λογική που βλέπει την όποια κυβέρνηση ως «πυροκροτητή» ή «επίκεντρο» μιας αντικαπιταλιστικής ανατροπής, είναι ότι στην ουσία της μπερδεύει την κυβέρνηση με το κράτος.

Η κυβέρνηση είναι μόνο ένα εξωτερικό ανάχωμα, μια σημαία, στις βαθιές οχυρώσεις του καπιταλιστικού κράτους. Οι κορυφές των γραφειοκρατικών δομών που αποτελούν το σύγχρονο αστικό κράτος δεν εκλέγονται και δεν ελέγχονται από κανέναν, είναι τμήμα της καπιταλιστικής τάξης. Οι μηχανισμοί καταστολής, η καρδιά του αστικού κράτους,

Ο Σαλβατόρ Αλιέντε βγαίνει ένοπλος από το βομβαρδιζόμενο προεδρικό μέγαρο στο Σαντιάγκο της Χιλής.

επίσης είναι ανέγγιχτοι και τάχα ανεξάρτητοι: ο στρατός, η αστυνομία, η λεγόμενη δικαιοσύνη διατηρούν το μονοπώλιο της ένοπλης βίας αποτελώντας το ύστατο «επιχείρημα» της κυρίαρχης τάξης. Οι πολίτες μπορεί να ψηφίζουν εξατομικοποιημένα, αλλά οι εργάτες δεν ασκούν κανένα έλεγχο στη παραγωγή, στην οικονομία.

Ο Λένιν με το βιβλίο του «Κράτος και Επανάσταση» που ολοκλήρωσε το 1917, «ξέθαψε» τα βασικά σημεία της μαρξιστικής θεωρίας για το κράτος. Ο Μαρξ και ο ΄Ενγκελς υποστήριζαν ότι το κράτος ήταν προϊόν του διαχωρισμού της κοινωνίας σε αντιμαχόμενες τάξεις. «*Η δύναμη αυτή που βγήκε από την κοινωνία μα που τοποθετήθηκε πάνω από αυτή, που όλο και περισσότερο αποξενώνεται απ' αυτή είναι το κράτος*». Ο Λένιν εξηγεί ότι το κράτος δεν είναι ένα σύνολο μηχανισμών που απλά εξασφαλίζουν κάποιες κοινωνικές λειτουργίες, αλλά «*όργανο καταπίεσης μιας τάξης από μια άλλη, είναι η δημιουργία του "κατεστημένου" εκείνου που νομιμοποιεί και στερεώνει αυτή την καταπίεση, μετριάζοντας τη σύγκρουση των τάξεων*».[6]

Τα σύγχρονα αστικά κράτη γεννήθηκαν μαζί με τον καπιταλισμό και βρίσκονται σε μια διαρκή αλληλεπίδραση με τα διαφορετικά κεφάλαια. Αυτό δεν σημαίνει ότι εκείνοι που καθορίζουν την πορεία και τις επιλογές τους είναι απλοί «εντολοδόχοι» ή «εκπρόσωποι» της αστικής τάξης. Μπορούν να πάρουν αποφάσεις που έρχονται σε αντίθεση με τα συμφέροντα του ενός ή του άλλου καπιταλιστή (ή ομάδας καπιταλιστών), μπορούν ακόμα και να επιβάλλουν την θέλησή τους συνολικά στην άρχουσα τάξη επιστρατεύοντας τον έλεγχο που ασκούν στο «μονοπώλιο της βίας». Ο Μαρξ ήδη από το 1871, θεωρούσε ότι το κράτος είναι ικανό *«να θέσει ταπεινωτικά υπό την κυριαρχία του ακόμα και τα συμφέροντα των αρχουσών τάξεων»*.[7] Κι από τότε έχουν εμφανιστεί κάμποσες τέτοιες περιπτώσεις.

Όμως, αυτή η «αυτονομία» έχει όρια που η ύπαρξή τους καταρρίπτει τις ψευδαισθήσεις για χρησιμοποίηση ενός μηχανισμού του, όπως της κυβέρνησης, ως βατήρα για την πυροδότηση ενός μετασχηματισμού του σε όργανο της εργατικής τάξης. Οπως έχει επισημάνει ο Κρις Χάρμαν: *«Το κράτος μπορεί να παρακάμψει τα συμφέροντα συγκεκριμένων καπιταλιστών· δεν μπορεί όμως να ξεχάσει ότι τα έσοδά του και η ικανότητά του να αμύνεται απέναντι σε άλλα κράτη εξαρτώνται από τη συνέχιση της καπιταλιστικής συσσώρευσης. Αντιστρόφως, ο επί μέρους καπιταλιστής μπορεί, με μεγάλη δυσκολία είναι αλήθεια, να ξεριζωθεί από το ένα εθνικό έδαφος και να ριζώσει σε ένα άλλο, ωστόσο δεν μπορεί να λειτουργήσει για μεγάλο χρονικό διάστημα σε μια κατάσταση «Άγριας Δύσης», χωρίς ένα αποτελεσματικό κράτος που θα τον προστατεύει από τις κοινωνικές δυνάμεις, των «από κάτω», που μπορεί να διαταράξουν τους ρυθμούς της καπιταλιστικής συσσώρευσης και εκμετάλλευσης και από άλλους καπιταλιστές και τα κράτη τους».*[8]

Ο Λένιν τόνιζε, ακολουθώντας πάλι τον Μαρξ και τον ΄Ενγκελς, ότι η εργατική τάξη δεν μπορεί να πάρει στα χέρια της αυτόν τον μηχανισμό και να τον χρησιμοποιήσει για τα δικά της συμφέροντα, αλλά αντίθετα πρέπει να τον τσακίσει, ώστε να «μην μείνει πέτρα πάνω στην πέτρα». ΄Εχει σημασία να τονίσουμε ότι ο Λένιν δεν αναφερόταν μόνο σε απολυταρχικά, «δικτατορικά» καθεστώτα όπως της τσαρικής Ρωσίας, όταν έγραφε αυτές τις γραμμές, αλλά και στις πιο ανεπτυγμένες κοινοβουλευτικές δημοκρατίες: *«Ν' αποφασίζεις μια φορά σε κάμποσα χρόνια ποιο μέλος της κυρίαρχης τάξης θα τσαλαπατά, θα καταπνίγει το λαό στη βουλή – να ποια είναι η αληθινή ουσία του αστικού κοινοβουλευτισμού όχι μόνο στις κοινοβουλευτικές – συνταγματικές μοναρχίες, αλλά και στα πιο δημοκρατικά πολιτεύματα».*[9]

Διαδοχικές ρήξεις;

Η δυνατότητα για αυτό το «τσάκισμα» δεν εμφανίζεται βέβαια ως κεραυνός εν αιθρία. Είναι προϊόν περιόδων πολιτικής και κοινωνικής κρίσης στις οποίες «οι από πάνω δεν μπορούν να κυβερνήσουν όπως παλιά» αλλά και «οι από κάτω δεν δέχονται να κυβερνιούνται όπως παλιά» όπως έγραφε πάλι ο Λένιν.

Εχουν υπάρξει απόψεις μέσα στην ριζοσπαστική αριστερά που υποστηρίζουν ότι σε τέτοιες περιόδους το κίνημα μπορεί παράλληλα με τη δημιουργία των δικών του οργάνων πάλης, να αξιοποιήσει θεσμούς της αστικής δημοκρατίας, όπως το κοινοβούλιο ή ακόμα και την κυβερνητική εξουσία για να επιβάλει τις θελήσεις του.

Στη δεκαετία του 1970 θεωρητική έκφραση σε αυτή την ιδέα έδωσε ίσως με τον πιο χαρακτηριστικό τρόπο ο Νίκος Πουλαντζάς. Το κράτος, υποστήριζε, δεν είναι «πράγμα» αλλά «σχέση» που συμπυκνώνει τους ταξικούς συσχετισμούς. Ομως, μια τέτοια εκτίμηση στην ουσία αντιπαράθετε το κράτος ως κάτι «εξωτερικό» στον τρόπο με τον οποίο αναπτύχθηκε και αναπτύσσεται ο καπιταλισμός ως σύστημα οικονομικής εκμετάλλευσης.

Στις αρχές του 1975, όταν ο Πουλαντζάς έγραφε για την «Κρίση των Δικτα-

Ο Τσάβες απευθύνεται σε πλήθη εργατών στο Καράκας.

τοριών (Πορτογαλία-Ελλάδα-Ισπανία)» δήλωνε ότι το κίνημα θα μπορούσε να αποφύγει την «αμυντική θέση» των «ιστορικών συμβιβασμών» (του Ιταλικού Κομμουνιστικού Κόμματος), και να ξεπεράσει την *«θεωρία των "αέναων σταδίων" που ορθώνει σινικά τείχη ανάμεσα στον "εκδημοκρατισμό" και τον "σοσιαλισμό"»* γιατί *«ο ριζικός εκδημοκρατισμός δεν μπορεί να προκύψει παρά στο βαθμό που προχωράει αληθινά μια ' "αδιάκοπη και κατά φάσεις διαδικασία προς τον σοσιαλισμό"».*[10]

Το 1975 ο Πουλαντζάς μιλούσε ακόμα για την ανάγκη «τσακίσματος» των κρατικών μηχανισμών. Όμως σύντομα η θεωρία του για το κράτος τον οδήγησε, μαζί με ένα ολόκληρο ρεύμα, σε άλλα συμπεράσματα. Αυτό που χρειάζεται είναι η πάλη για την όξυνση των εσωτερικών αντιθέσεων του κράτους, για την υλοποίηση ενός βαθιού μετασχηματισμού του κράτους. Σε μια τέτοια προοπτική η κρίση του κράτους πρόσφερε σύμφωνα με τον Πουλαντζά τη δυνατότητα για μια «δημοκρατική μετάβαση στο σοσιαλισμό», η οποία συνίσταται στο:

«Πώς να συλλάβουμε ένα ριζικό μετασχηματισμό του Κράτους συναρθρώνοντας τη διεύρυνση και το βάθεμα των θεσμών της αντιπροσωπευτικής δημοκρατίας και των ελευθεριών (που ήταν και μια κατάκτηση των λαϊκών μαζών), με την ανάπτυξη των μορφών άμεσης δημοκρατίας στη βάση και τη διασπορά αυτοδιαχειριστικών εστιών».[11] Για τον Πουλαντζά: *«Δεν μπαίνει ζήτημα εισχώρησης μόνο στους κρατικούς θεσμούς»*, όπως το κοινοβούλιο *«αλλά χρησιμοποίησης απλώς των ιδιαίτερων δυνατοτήτων τους για την επίτευξη των στόχων».*[12] Στο τέλος της διαδρομής, ήταν πολύ δύσκολο να διακρίνει κανείς που διέφερε αυτή η στρατηγική από την κλασσική ρεφορμιστική στρατηγική του «κοινοβουλευτικού δρόμου για το σοσιαλισμό».

Όμως, τέτοιες απόψεις είχαν εκφραστεί και στο παρελθόν αν και με λιγότερο «κομψό» τρόπο απ' ό,τι του Πουλαντζά ή άλλων εκπροσώπων του «αριστερού ευρωκομμουνισμού». Λίγο-πολύ αυτό υποστήριζε για παράδειγμα μια ολόκληρη πτέρυγα του μπολσεβίκικου κόμματος το 1917, με επικεφαλής τον Κάμενεφ και τον Ζινόβιεφ (και τον Στάλιν αρχικά). Στην διάρκεια της Γερμανικής Επανάστασης, το Ανεξάρτητο Σοσιαλδημοκρατικό Κόμμα (το USPD) είχε λανσάρει την φόρμουλα «εργατικά συμβούλια αγκυροβολημένα στο Σύνταγμα». Στην περίπτωση της Γερμανίας, αυτό σήμαινε τον εκφυλισμό και εν τέλει τη διάλυση των εργατικών συμβουλίων, την ήττα της επανάστασης. Κάτι που μπορούμε να δούμε και σε άλλες περιπτώσεις, όπως στην Ισπανική Επανάσταση του 1936.

Η κυβέρνηση είναι μόνο ένα εξωτερικό ανάχωμα, μια σημαία, στις βαθιές οχυρώσεις του καπιταλιστικού κράτους

Το 1917, οι επαναστάτες στη Ρωσία βρέθηκαν μπροστά στο ζήτημα τι στάση να κρατήσουν απέναντι σε μια «αριστερή κυβέρνηση» που απειλείται από την αντεπαναστατική δεξιά. Τέτοια ήταν η κυβέρνηση των μενσεβίκων-εσέρων με πρωθυπουργό τον Κερένσκι τον Αύγουστο του 1917, όταν ξέσπασε το πραξικόπημα του στρατηγού Κορνίλοφ. Οι μπολσεβίκοι κινητοποίησαν τα σοβιέτ, και όλες τις εργατικές οργανώσεις για να παλέψουν ενάντια στο πραξικόπημα. Συνεργάστηκαν με τα κόμματα του κυβερνητικού συνασπισμού στην «τεχνική» οργάνωση της κινητοποίησης χωρίς όμως να δώσουν πολιτική υποστήριξη στην κυβέρνηση. Αμέσως μετά κέρδισαν την πλειοψηφία στα σοβιέτ και τα οδήγησαν στην κατάληψη της εξουσίας. Η υπεράσπιση της ανεξαρτησίας της εργατικής τάξης και του κινήματός της απέναντι

στο αστικό κράτος, ακόμα κι αν έχει την πιο «ριζοσπαστική κυβέρνηση» είναι ακόμα ένα δίδαγμα που χρειάζεται να αξιοποιήσουμε από την μπολσεβίκικη κληρονομιά στην αυγή του 21ου αιώνα.

Συμπεράσματα

Τι συμπεράσματα μπορούμε να βγάλουμε για τα καθήκοντα της αριστεράς στις σημερινές συνθήκες; Το πρώτο είναι η ανάγκη της παρέμβασής της σε κάθε μάχη που δίνει η τάξη μας, με προσανατολισμό τη κλιμάκωσή της, τον συντονισμό της με άλλες μάχες και την γενίκευση των αιτημάτων και της προοπτικής της. Η πάλη για την παύση πληρωμών-διαγραφή του χρέους, για την κρατικοποίηση του χρηματοπιστωτικού συστήματος υπό εργατικό έλεγχο, αποκτάει ακόμα πιο κεντρική θέση σήμερα στη πάλη για να αποκρούσουμε τη διαιώνιση των επιθέσεων του «Συμφώνου για το Ευρώ» και για να πάρουμε πίσω όλα όσα έχει πάρει το «Μνημόνιο». Είμαστε στη στιγμή που το «Μνημόνιο» αποτυγχάνει θεαματικά και η κυβέρνηση το μόνο που έχει να πει είναι ότι θα πρέπει να θυσιάσουμε τις ζωές μας για δεκαετίες για την εξυπηρέτηση του χρέους. «Αναδιάρθρωση» του χρέους σημαίνει νέες θυσίες για τη διάσωση των τραπεζών και όλων των καπιταλιστών, συγχωνευμένα σχολεία, κλειστά νοσοκομεία, διαλυμένες δημοτικές υπηρεσίες, περισσότερες απολύσεις. Η διαγραφή του χρέους είναι η εργατική απάντηση σ' αυτό το σφαγείο, που συμπυκνώνει την αντίσταση που φουντώνει σε όλες αυτές τις επιθέσεις και της δίνει πολιτική αιχμή. Δεμένη με αυτά, είναι η πάλη ενάντια στο ρατσισμό, ενάντια στην προσπάθεια της κυρίαρχης τάξης να διαιρέσει την εργατική τάξη και να αποπροσανατολίσει την αγανάκτησή της σε «αποδιοπομπαίους τράγους», η πάλη ενάντια στον ιμπεριαλισμό και τον πόλεμο.

Αυτός ο προσανατολισμός δεν είναι απλά «κινηματισμός». Η πάλη γι' αυτά τα αιτήματα, αυτό που έχει κωδικοποιηθεί ως «αντικαπιταλιστικό πρόγραμμα», απαντάει καταρχήν στις άμεσες ανάγκες των εργατών και της νεολαίας. Οπως τόνιζε αυτό το περιοδικό σε ένα προηγούμενο τεύχος του:

«Είναι αιτήματα που μπορεί και πρέπει να επιβάλλει το εργατικό κίνημα σήμερα, όχι στο αόριστο μέλλον. Θα σημάνουν βελτίωση του βιοτικού επιπέδου των εργατών. Είναι ηττοπαθής, όσο ριζοσπαστική κι αν μοιάζει, η άποψη ότι σε συνθήκες κρίσης οι εργάτες δεν μπορούν να έχουν νίκες.

Αλλά σημαίνουν και άλλα πράγματα. Είναι γέφυρα προς το αύριο. Πρώτον, γιατί εκεί που το σύστημα και η συνδικαλιστική γραφειοκρατία προωθούν τον κατακερματισμό των αντιστάσεων, η οργάνωση και η πάλη για τέτοια αιτήματα προωθεί την γενίκευση, την σύνδεση και την κλιμάκωση των εμπειριών και των αγώνων. Δίνουν την αυτοπεποίθηση στα πιο μαχητικά τμήματα της τάξης να διευρύνουν ακόμα περισσότερο τους ορίζοντές τους: Αν μπορούν να κρατικοποιηθούν οι τράπεζες, γιατί όχι και όλοι οι βασικοί κλάδοι της οικονομίας, γιατί να μην είναι δημόσια και δωρεάν όλα όσα εξυπηρετούν τις κοινωνικές ανάγκες; Αν μπορούμε να επιβάλλουμε την επαναφορά των ναυπηγείων Σκαραμαγκά στο δημόσιο και τον έλεγχό μας στην όποια διοίκηση για να μην γίνονται ρεμούλες και «δωράκια» στα αρπακτικά της αγοράς, γιατί να μην τα βάλουμε αυτά κι όλη την οικονομία να δουλεύει υπό τον συλλογικό έλεγχο της τάξης μας;

Τέτοια προχωρήματα στην ταξική συνείδηση πραγματοποιούνται με άλματα, μοιάζουν με εκρήξεις. Όμως, στηρίζονται σε «πραγματικούς ανθρώπους» σε πραγματικά δίκτυα μέσα στους χώρους, σε μορφές οργάνωσης που ανακαλύπτει ή επινοεί η τάξη μέσα στους αγώνες της: απεργιακές συνελεύσεις, επιτροπές, καταλήψεις των εργοστασίων, εργοστασιακά και εργατικά συμβούλια. Σε αγώνες, βεβαίως, που δεν περιορίζονται σε εκδηλώσεις της δυσαρέσκειας αλλά που αξιοποιούν όλη τη δύναμη των εργατών – όπως οι καταλήψεις και οι απεργίες διαρκείας».[13]

Υπερασπιζόμαστε την ανεξαρτησία της εργατικής τάξης και του κινήματός της απέναντι στο αστικό κράτος, ακόμα κι αν έχει την πιο «ριζοσπαστική κυβέρνηση»

Το ρητό του Μαρξ «η απελευθέρωση της εργατικής τάξης είναι έργο της ίδιας της τάξης» δεν αφορά «μόνο» τη σοσιαλιστική κοινωνία. Αφορά και την τωρινή συγκυρία. Η συλλογική δράση των εργατών διαμορφώνει τους συσχετισμούς. Ένα τέτοιο κίνημα θα έχει τη δύναμη και την αυτοπεποίθηση να επιβάλει τις δικές του επιλογές απέναντι στην κρίση, και να σφυρηλατήσει τα όπλα για την τελική του έφοδο. Κι αυτός ο δρόμος δεν σταματάει σε «αριστερές κυβερνήσεις». ■

1 Nuno Monteiro and Eduardo Sousa, “The likes of Portugal should default on the their debt”, *Guardian,* 15 April 2011, http://www.guardian.co.uk/commentisfree/2011/apr/15/portugal-debt-default/print

2 Όπως η έκδοση από την ΕΚΤ ομολόγων αντίστοιχων των «ομολόγων Μπρέιντι» που είχε εκδώσει το αμερικάνικο δημόσιο το 1989. Ο Νίκολας Μπρέιντι ήταν ο τότε υπουργός Οικονομικών των ΗΠΑ.

3 *Αυγή*, Κυριακή 17 Απρίλη, «Σε τροχιά σύγκλισης Αριστερό Μπλόκο και Κομμουνιστικό Κόμμα Πορτογαλίας».

4 Για μια σύντομη παρουσίαση των γεγονότων, βλέπε Λέανδρος Μπόλαρης, «11 Σεπτέμβρη 1973 – Η τραγωδία της Χιλής», *Εργατική Αλληλεγγύη* 635 http://www.sek-ist.gr/EA/Papers/635/11.htm

5 Η LCR στην Γαλλία, αλλά και οργανώσεις της επαναστατικής αριστεράς στην Ιταλία όπως η Avanguardia Operaia και το Il Manifesto που κατέβηκαν στις εκλογές του '76 με το σύνθημα της “αριστερής κυβέρνησης”.

6 Λένιν, *Κράτος και Επανάσταση*, εκδ. Σύγχρονη Εποχή 1987, σελ. 7.

7 Στο πρώτο σχέδιό του για τον *Εμφύλιο Πόλεμο στη Γαλλία.* Στα αγγλικά στην ιστοσελίδα: http://www.marxists.org/archive/marx/works/1871/civil-war-france/drafts/ch01.htm

8 Chris Harman, *Καπιταλισμός Ζόμπι*, εκδ. Μαρξιστικό Βιβλιοπωλείο, σελ. 150.

9 Λένιν, ο.π, σελ. 46.

10 Ν. Πουλαντζάς, *Η Κρίση των Δικτατοριών*, εκδ. Παπαζήσης 1975, σελ. 142-143.

11 Ν. Πουλαντζάς, *Το Κράτος, η Εξουσία, ο Σοσιαλισμός*, εκδ. Θεμέλιο, σελ. 364.

12 ο.π, σελ. 370.

13 Λ. Μπόλαρης, “Αντικαπιταλιστικό Πρόγραμμα και μεταβατικά αιτήματα: Τίνος υπόθεση;”, *Σοσιαλισμός από τα Κάτω,* Νο 84, Γενάρης-Φλεβάρης 2011.

Οι εργατικές επαναστάσεις

Από την "Άνοιξη των Λαών της Ευρώπης" το 1848 μέχρι την "Αραβική Άνοιξη" του 2011 έχουν μεσολαβήσει πολλές εργατικές επαναστάσεις. Ο **Πάνος Γκαργκάνας** προσπαθεί να αντλήσει χρήσιμα συμπεράσματα.

Η «Αραβική άνοιξη», όπως καθιερώθηκε να λέγεται, έφερε την επικαιρότητα των επαναστάσεων στο προσκήνιο ξανά. Αυτό είναι ένα μήνυμα που χρειάζεται να το αντιμετωπίσουμε στα σοβαρά, μελετώντας την ιστορία.

Έχουν περάσει πάνω από 160 χρόνια από την «Άνοιξη των λαών της Ευρώπης» με τις επαναστάσεις του 1848. Από τότε η ιστορία έχει δει πλήθος από εργατικές επαναστάσεις: την Παρισινή Κομμούνα, το κύμα που σημάδεψε το τέλος του Α' Παγκόσμιου Πόλεμου, την κρίση της δεκαετίας του 1930, τα κινήματα της Αντίστασης στη ναζιστική κατοχή, τις αντιαποικιακές επαναστάσεις, το κύμα του ευρύτερου «1968». Υπάρχει άφθονο υλικό για να αντλήσουμε συμπεράσματα.

Αφετηρία μας πρέπει να είναι η διαπίστωση ότι οι εργατικές επαναστάσεις ανοίγουν για πρώτη φορά τη δυνατότητα για την απελευθέρωση της μεγάλης πλειοψηφίας. Οι προηγούμενες επαναστατικές αλλαγές είχαν το χαρακτηριστικό ότι το πλήθος των από κάτω ήταν οι πρωταγωνιστές αλλά δεν ήταν οι τελικοί νικητές. Στις αστικές επαναστάσεις μια μειοψηφία αναδείχθηκε σε νέα κυρίαρχη τάξη, έστω και αν οι μαχητές των οδοφραγμάτων ήταν οι «αβράκωτοι».

Αυτό δεν είναι σχήμα λόγου, είναι η πραγματικότητα. Ο ιστορικός Τζορτζ Ρουντέ που έχει μελετήσει το ρόλο του πλήθους στην ιστορία και ιδιαίτερα στη μεγάλη Γαλλική επανάσταση του 1789, δίνει με συγκλονιστικές εικόνες αυτή τη διαδικασία. Το περιβόητο Φομπούρ Σεντ Αντουάν αναδείχθηκε σε επαναστατικό προπύργιο του Παρισιού όταν οι εργάτες του ξεσηκώθηκαν γιατί δυο βιομήχανοι της περιοχής, οι Ρεβεγιόν και Ανριό, απείλησαν με περικοπές μισθών στις 23 Απρίλη 1789 την ώρα που η τιμή του ψωμιού ανέβαινε κατακόρυφα. Γράφει ο Ρουντέ:

«*Πεντακόσιοι με εξακόσιοι εργάτες συγκεντρώθηκαν κοντά στη Βαστίλη και αφού κρέμασαν το ομοίωμα του Ρεβεγιόν παρέλασαν μέσα στις γειτονιές του Παρισιού. Αφού συγκέντρωσαν ενισχύσεις από τις λιμενικές προβλήτες, τα εργοστάσια και τα εργαστήρια κατέφθασαν στο Δημαρχείο στην Πλας ντε Γρεβ, ένα πλήθος 2.000 περίπου. Επειδή βρήκαν την κατοικία του Ρεβεγιόν να φρουρείται από το σύνταγμα της Κραβάτ Ρουαγιάλ, κατευθύνθηκαν στην κατοικία του Ανριό όπου, όπως και οι Άγγλοι συνάδελφοι τους στις «Ταραχές Γκόρντον», κατέστρεψαν τα έπιπλα και προσωπικά αντικείμενα. Μετά τη διάλυση τους από το στρατό, ανασυγκροτήθηκαν την επόμενη μέρα το πρωί και, αντιμέτωποι με περισσότερα στρατεύματα, ομάδες εργατών τριγύρισαν στις γειτονιές και συγκέντρωσαν νέους οπαδούς είτε με την πειθώ είτε με τον εκφοβισμό. Η κορύφωση ήρθε ανάμεσα στις 6 και στις 8 το βράδυ με την έφοδο στην κατοικία του Ρεβεγιόν, τον παραμερισμό της φρουράς των Κραβάτ Ρουαγιάλ και την καταστροφή σε μεγαλύτερη κλίμακα από την προηγούμενη μέρα. Ο Δούκας του Σατελέ, διοικητής των Γκάρντ Φρανσέζ έδωσε εντολή για πυρ και ακολούθησε σφαγή στους στενούς γεμάτους κόσμο δρόμους, όπου χιλιάδες βρίσκονταν στις στέγες και το πλήθος αντιστεκόταν φωνάζοντας «Ελευθερία, δεν υποχωρούμε». Άλλοι φώναζαν «Ζήτω η Τρίτη Τάξη!» και «Ζήτω ο Βασιλιάς, ζήτω ο κ. Νεκέρ». Έτσι τα νέα «πατριωτικά» συνθήματα της ημέρας, τόσο παραδόξως αντιθετικά με τη συμπεριφορά των ταραχοποιών, άρχιζαν ήδη να αφομοιώνονται από τον παρισινό "menu peuple" και να χρησιμοποιούνται σε ώρα ανάγκης για λογαριασμό του*». (George Rude, *The Crowd in History*, σελίδα 98 στην έκδοση Serif του 1995, πρώτη έκδοση 1964 John Wiley and sons).

Ο Ρουντέ δίνει ανάγλυφα και στις επόμενες σελίδες το ρόλο των από κάτω στη κατάληψη της Βαστίλης, στην πορεία προς τις Βερσαλίες (με πρωτοπο-

ρία τις γυναίκες), στην ανατροπή της Μοναρχίας, στην κυριαρχία των Ιακωβίνων, στην σύγκρουσή τους με τον Ροβεσπιέρο που άνοιξε το δρόμο για τον Θερμιδόρ και τέλος στη σφαγή στο Φομπούρ Σεντ Αντουάν τον Μάη του 1795 που σηματοδότησε και το τέλος της παρουσίας του επαναστατημένου πλήθους στους δρόμους του Παρισιού για τα επόμενα 35 χρόνια.

Συλλογικότητα

Το πέρασμα από τις αστικές στις εργατικές επαναστάσεις από το 1848 και μετά σηματοδότησε τη δυνατότητα του πλήθους να πρωταγωνιστεί όχι μόνο στις συγκρούσεις στους δρόμους αλλά και στον έλεγχο της έκβασής τους χάρη στη συλλογικότητα της εργατικής τάξης στους χώρους δουλειάς. Όπως το διατύπωσε η Ρόζα Λούξεμπουργκ, «εκεί που σφυρηλατούνται οι αλυσίδες της εκμετάλλευσης, εκεί μπορούν να σπάσουν». Η εργατική τάξη σαν υποκείμενο των σύγχρονων επαναστάσεων έχει τη δυνατότητα να ασκήσει συλλογικό έλεγχο στην οικονομία, στην πολιτική, σε κάθε κοινωνική δραστηριότητα, να αντικαταστήσει τον τυφλό ανταγωνισμό των καπιταλιστών με τη συνειδητή συλλογική δημοκρατική και δημιουργική δράση της πλειοψηφίας υπέρ της πλειοψηφίας. Η υπόσχεση για μια νέα κοινωνία ισότητας και ελευθερίας δεν στηρίζεται πια στις διακηρύξεις μιας «φωτισμένης μειοψηφίας» αλλά στην κίνηση των ίδιων των απλών ανθρώπων. Ή όπως το διατύπωσε ο Μαρξ στο Κομμουνιστικό Μανιφέστο, «ο όρος για την απελευθέρωση της εργατικής τάξης είναι η κατάργηση όλων των τάξεων».

Πριν προχωρήσουμε να δούμε τους όρους για μια τέτοια επιτυχή έκβαση των εργατικών επαναστάσεων, είναι απαραίτητο να σταθούμε σε δυο βασικές ιστορικές διαπιστώσεις. Πρώτο, ότι οι επαναστατικές καταστάσεις είναι δημιούργημα της κρίσης της ίδιας της παλιάς κοινωνίας και δεύτερο ότι οι επαναστάσεις είναι κοινωνικές διαδικασίες και όχι στιγμιαία «γεγονότα».

Η πρώτη διαπίστωση είναι, βέβαια, θεμελιωμένη στον ιστορικό υλισμό του Μαρξ που έγραφε στον περίφημο πρόλογο στη Συμβολή στην Κριτική της Πολιτικής Οικονομίας:

«*Δεν είναι η συνείδηση των ανθρώπων που καθορίζει την ύπαρξη τους, αλλά αντίθετα, η κοινωνική τους ύπαρξη καθορίζει τη συνείδησή τους. Σε κάποιο στάδιο της ανάπτυξής τους, οι υλικές παραγωγικές δυνάμεις της κοινωνίας έρχονται σε σύγκρουση με τις υπάρχουσες παραγωγικές σχέσεις, ή – κάτι που είναι απλά η νομική έκφραση για το ίδιο πράγμα – με τις σχέσεις ιδιοκτησίας μέσα στις οποίες λειτουργούσαν μέχρι τότε. Από μορφές ανάπτυξης των παραγωγικών δυνάμεων, οι σχέσεις αυτές μετατρέπονται σε δεσμά τους. Τότε αρχίζει μια περίοδος κοινωνικής επανάστασης...*».

Ισπανία 1936: οι Διεθνείς Ταξιαρχίες.

Σε τέτοιες περιόδους φτάνουμε σε επαναστατικές καταστάσεις όπου σύμφωνα με τον ορισμό του Λένιν «*οι από πάνω δεν μπορούν να συνεχίσουν να κυβερνούν όπως παλιά και οι από κάτω δεν θέλουν να συνεχίσουν να κυβερνιούνται όπως παλιά*».

Τέτοιες καταστάσεις έρχονται και ξανάρχονται τα τελευταία 160 χρόνια, μέσα από πολλαπλές αντιφάσεις στις σύγχρονες κοινωνίες όπως τις διαμόρφωσε ο παγκόσμιος καπιταλισμός. Οικονομικές κρίσεις και πολιτικοστρατιωτικοί ανταγωνισμοί φθείρουν τους θεσμούς των κυρίαρχων τάξεων και οξύνουν την ταξική πόλωση. Αυτές τις διαδικασίες είδαμε να λειτουργούν μέσα από το Γαλλοπρωσικό πόλεμο πριν από την Παρισινή Κομμούνα του 1871, αλλά και στους δυο παγκόσμιους πόλεμους του 20ού αιώνα. Το Κραχ του 1929 ήταν η αφετηρία για τις τεράστιες αναταράξεις που συγκλόνισαν όλο τον πλανήτη, έστω κι αν πέρασαν εφτά χρόνια για να φτάσουμε στις εκρήξεις του 1936 στη Γαλλία, στην Ισπανία, στην Ελλάδα. Οι μεταπολεμικές εκρήξεις με τον Μάη του 1968 στη Γαλλία, την Επανάσταση με τα Γαρύφαλλα στην Πορτογαλία ή την εξέγερση του Πολυτεχνείου και την κατάρρευση της Χούντας στην Ελλάδα μετά την ήττα του Ιωαννίδη στον ελληνοτουρκικό πόλεμο στην Κύπρο το καλοκαίρι του 1974, ωρίμασαν μέσα από αντίστοιχες διαδικασίες: αντιαποικιακά κινήματα από την Αλγερία μέχρι τη Μοζαμβίκη, πόλεμος στο Βιετνάμ, επιστροφή των οικονομικών κρίσεων το 1973.

Όταν έχουμε τον πλούτο όλης αυτής της ιστορικής εμπειρίας, θα ήταν εθελο-

τυφλία να μην βλέπουμε πώς οι σημερινές συνθήκες ευνοούν το ξέσπασμα εξεγέρσεων σαν αυτές που συγκλονίζουν τον αραβικό κόσμο και που δεν θα είναι οι τελευταίες. Δεν είναι μόνο η επιστροφή της οικονομικής κρίσης με πρωτοφανή σφοδρότητα. Είναι και η κρίση που προκαλεί η ατέλειωτη σειρά των ιμπεριαλιστικών πολέμων καθώς οι ΗΠΑ προσπαθούν να υπερασπίσουν την φθίνουσα παγκόσμια πρωτοκαθεδρία τους, όπως αναλύεται σε άλλες σελίδες αυτού του τεύχους.

Ωστόσο, οι κρίσεις και οι συγκρούσεις των από πάνω είναι μόνο η μία πλευρά της κοινωνικής διαδικασίας που οδηγεί σε επαναστάσεις. Η κίνηση των

Η ενοποίηση των δυνάμεων της τάξης μέσα στην πορεία της επαναστατικής διαδικασίας είναι μια τέχνη που απαιτεί τα κατάλληλα εργαλεία. Αυτός είναι ο ρόλος της επαναστατικής ηγεσίας

από κάτω έχει επίσης τους δικούς της ρυθμούς και διαδικασίες που δεν μπορούν να συνοψιστούν σε ένα «αυθόρμητο ξέσπασμα».

Ήδη για την εποχή της αστικής γαλλικής επανάστασης του 1789, ο Ρουντέ γράφει:

«*Μέσα από στάδια πολιτικής διδασκαλίας και εμπειρίας, μέσα από συμμετοχή σε συγκεντρώσεις επιτροπών, ενώσεων και συνοικιακών συνελεύσεων, μέσα από τη θητεία στην Εθνοφρουρά και στον επαναστατικό στρατό που είχε σχηματιστεί για να εξασφαλίσει την προμήθεια τροφίμων της πόλης, άρχισαν να αναδεικνύονται στελέχη και ηγέτες μέσα από τους ίδιους τους αβράκωτους. Δεν ήταν με κανένα τρόπο πειθήνια όργανα των Ιακωβίνων ή οποιουδήποτε άλλου κυρίαρχου κόμματος. Είχαν τις δικές τους κοινωνικές φιλοδοξίες, προοπτική, λέσχες και συνθήματα, τις δικές τους ιδέες για το πώς έπρεπε να κυβερνηθεί η χώρα*». (στο ίδιο, σελ 105)

Ο Τρότσκι στον πρόλογο της «Ιστορίας της Ρώσικης Επανάστασης» δίνει πολύ πιο δυνατά την εικόνα των μαζών όταν μπαίνουν σε κίνηση στα πλαίσια της εργατικής επανάστασης ως κοινωνικής διαδικασίας:

«*Οι μάζες δεν μπαίνουν στην επανάσταση με ένα προετοιμασμένο σχέδιο αναδόμησης της κοινωνίας, αλλά με ένα έντονο συναίσθημα ότι δεν μπορούν να υπομείνουν το παλιό καθεστώς. Μόνο τα ηγετικά στρώματα μιας τάξης έχουν ένα πολιτικό πρόγραμμα και ακόμη και αυτό εξακολουθεί να χρειάζεται τη δοκιμασία των γεγονότων και την έγκριση των μαζών. Η βασική πολιτική διαδικασία της επανάστασης συνεπώς βρίσκεται στη σταδιακή κατανόηση από τη μεριά μιας τάξης των προβλημάτων που αναδεικνύονται από την κοινωνική κρίση – στον ενεργητικό προσανατολισμό των μαζών με τη μέθοδο των διαδοχικών προσεγγίσεων*». (Trotsky, *History of the Russian Revolution*, σελ. 16 στην τρίτομη αγγλική έκδοση paperback, Sphere Books 1967).

Αυτή η εικόνα της επανάστασης ως διαδικασίας όπου οι μάζες ανακαλύπτουν, διδάσκουν και διδάσκονται σε ενεργητική σύγκρουση με τις άλλες τάξεις και τα κόμματά τους αλλά και σε διάλογο με τα πρωτοπόρα κομμάτια τους μάς είναι απαραίτητη για να μην τεμαχίζουμε την επαναστατική διαδικασία και σκοντάφτουμε στα πρώτα στάδιά της.

Δυναμική

Η επανάσταση μπορεί να ξεκινάει σαν σύγκρουση με την πολιτική έκφραση του παλιού καθεστώτος, αλλά δεν περιορίζεται εκεί. Η εισβολή των μαζών στο προσκήνιο και η νέα αυτοπεποίθησή τους οξύνει την αντίθεση με όλες τις μορφές εκμετάλλευσης και καταπίεσης της παλιάς κοινωνίας, από όπου κι αν προέρχονται. Τα συμπεράσματα του Τρότσκυ στη «Διαρκή Επανάσταση» μετά το 1905 συνοδεύουν όλες τις επαναστάσεις από τότε. Όπως οι εργάτες της Πετρούπολης γυρνώντας στα εργοστάσιά τους μετά από τις οδομαχίες με το Τσαρικό καθεστώς δεν υπήρχε περίπτωση να μείνουν γονατισμένοι απέναντι στα αφεντικά τους και προχώρησαν να χαρίσουν στην ιστορία το θεσμό των σοβιέτ μετατρέποντας την επανάσταση από δημοκρατική σε σοσιαλιστική, η ίδια δυναμική εκδηλώνεται πάντα σε τέτοιες περιπτώσεις.

Έτσι μετατρέπονται οι εργατικές επαναστάσεις σε «πανηγύρι όλων των καταπιεσμένων». Οι εθνότητες που ζούσαν στην τσαρική «φυλακή των λαών», οι αγρότες που έβλεπαν τη γη που καλλιεργούσαν να ανήκει στους «ευγενείς» γαιοκτήμονες, οι γυναίκες, οι θρησκευτικές μειονότητες, οι πάντες είδαν τα εργατικά σοβιέτ να στέκονται σαν απελευθερωτές στο πλάι τους στην επαναστατημένη Ρωσία του 1917.

Υπάρχουν αντικειμενικοί λόγοι πίσω από αυτή τη δυναμική. Η συλλογικότητα της εργατικής τάξης έχει κάθε συμφέρον να καταργήσει τους ανταγωνισμούς που καλλιεργεί ο καπιταλισμός. Η τυφλή ανταγωνιστική συσσώρευση που είναι «ο Μωυσής και οι προφήτες» για τους καπιταλιστές είναι η δύναμη που ωθεί αυτό το σύστημα να υιοθετεί και να αναπαράγει σε πιο έντονο βαθμό τις μορφές διακρίσεων λόγω φύλου, φυλής, εθνότητας, θρησκείας, γλώσσας, σεξουαλικής προτίμησης ή ηλικίας που βρίσκει κληρονομημένες από προηγούμενες μορφές της ταξικής κοινωνίας. Οι εργάτες στην πάλη τους ενάντια στην καπιταλιστική εκμετάλλευση ξεριζώνουν τη βασική αιτία των διακρίσεων και στέκουν σαν απελευθερωτές μπροστά σε όλους τους καταπιεσμένους. Όχι «μόνο» απέναντι στις καταπιεσμένες μειονότητες αλλά και απέναντι στα τμήματα εκείνα της τάξης τους που μπορεί να μπήκαν αρχικά στον αγώνα «μόνο» για τη σύγκρουση με τον Τσάρο, με τη Χούντα, με τον Μουμπάρακ...

Τα ίδια αυτά απελευθερωτικά γνωρίσματα τα συναντάμε σε όλες τις επαναστάσεις, από την Παρισινή Κομμούνα, όπου η αποχώρηση της αστυνομίας από την πόλη έμοιαζε να είχε πάρει μαζί της και την εγκληματικότητα όπως παρατηρούσε ο Μαρξ, μέχρι το ρόλο των γυναικών στην πλατεία Ταχρίρ και στις απεργίες της Μαχάλα στην Αίγυπτο στις μέρες μας.

Οι δεσμοί ανάμεσα στις εξεγέρσεις των καταπιεσμένων και στην αντικαπιταλιστική πάλη της εργατικής τάξης μπορεί να έχουν αντικειμενικές ρίζες, αλλά αυτό δεν σημαίνει ότι είναι αυτόματα ορατοί και αποδεκτοί από τους επαναστάτες. Το πιο συνηθισμένο λάθος στην ιστορία των εργατικών επαναστάσεων είναι να ορθώνονται σινικά τείχη ανάμεσα στα στάδια αυτής της πορείας.

Στη Ρωσία, τον Απρίλη του 1917, ο Λένιν χρειάστηκε να δώσει μάχη μέσα στο ίδιο το επαναστατικό κόμμα των

Μπολσεβίκων ενάντια στις απόψεις που έβαζαν τελεία ανάμεσα στην ανατροπή του Τσάρου και τη σοσιαλιστική επανάσταση. Όμως αυτή η μάχη δεν κερδήθηκε στην Ισπανία του 1936 απέναντι στις δυνάμεις που έβαζαν τελεία ανάμεσα στον αντιφασιστικό αγώνα και τη σοσιαλιστική επανάσταση. Το ίδιο έγινε στην Ελλάδα της αντιναζιστικής αντίστασης με αποτέλεσμα να χαθεί μια νικηφόρα επανάσταση.

Μοιάζει λογικοφανές όταν τα συνθήματα της εξέγερσης του Πολυτεχνείου ήταν «Ψωμί, Παιδεία, Ελευθερία», να υπάρχει άρνηση του αντικαπιταλιστικού χαρακτήρα της. Το καλοκαίρι της Μεταπολίτευσης του 1974 οι αντικαπιταλιστές επαναστάτες ήμασταν απελπιστικά μόνοι, καθώς ο μεγάλος όγκος της Αριστεράς πίστευε ότι τώρα χτίζουμε δημοκρατία, οι σοσιαλιστικές διεκδικήσεις θα έρθουν αργότερα. Όμως και στη Ρώσική Επανάσταση τα άμεσα αιτήματα ήταν η ανατροπή του Τσάρου, ο τερματισμός του πολέμου, η γη στους αγρότες. Αλλά κανένας δεν μπορεί να αμφισβητήσει σοβαρά τους δεσμούς ανάμεσα στους αγώνες για εκείνα τα αιτήματα και την πάλη για να περάσει όλη η εξουσία στα σοβιέτ. Και σήμερα δεν πρέπει να περιμένουμε να αναδειχθούν «καθαρά» αντικαπιταλιστικά αιτήματα για να κάνουμε τη σύνδεση ανάμεσα στις άμεσες διεκδικήσεις και τη δικαίωσή τους με το πέρασμα της εξουσίας στα χέρια των εργατών όταν ξεσπάσει επαναστατική κατάσταση.

Σοβιετική αφίσα για την Επανάσταση του 1905.

Συνδέσεις

Η οικοδόμηση αυτών των συνδέσεων είναι μια διαρκής πολιτική μάχη όχι μόνο πριν αλλά και μέσα στις επαναστάσεις. Με μια διπλή έννοια. Αφενός οι εργάτες μπαίνουν στις κάθε λογής μάχες σαν τάξη, σαν εργάτες και δεν αυτοδιαλύονται μέσα στο κίνημα που ξεκινάει π.χ. με αίτημα την ανατροπή ενός δικτατορικού καθεστώτος. Και αφετέρου, όσο κι αν τα μέτωπα της επανάστασης μπορεί να απλώνονται κοινωνικά ενάντια στην εκμετάλλευση και κάθε λογής καταπίεση, η τύχη της επανάστασης κρίνεται στο πολιτικό επίπεδο, στην κατάληψη της εξουσίας από τους ίδιους τους εργάτες.

Ο λόγος για αυτή την αντιμετώπιση έχει να κάνει με τον χαρακτήρα του κράτους. Ο Μαρξ και ο Ένγκελς τονίζουν ότι όλες οι προηγούμενες επαναστάσεις στην ιστορία οδήγησαν στην ενίσχυση του κράτους, μόνο οι εργατικές επαναστάσεις θα φέρουν την καταστροφή του αστικού κράτους και τον μαρασμό του κράτους συνολικά. Γράφει σχετικά ο Ένγκελς ότι κάθε κράτος διαθέτει μια «δημόσια δύναμη» που δεν αποτελείται μόνο από ένοπλους άνδρες αλλά και από υλικές παραφυάδες, φυλακές και θεσμούς εξαναγκασμού κάθε είδους... (αυτή η δημόσια δύναμη) «*ενισχύεται στο βαθμό που οι ταξικοί ανταγωνισμοί γίνονται πιο οξυμένοι και καθώς τα γειτονικά κράτη γίνονται πιο μεγάλα και με μεγαλύτερους πληθυσμούς*».

Και συμπληρώνει ο Μαρξ:

«*Ο συγκεντροποιημένος κρατικός μηχανισμός που με τα πολύπλοκα στρατιωτικά, γραφειοκρατικά, εκκλησιαστικά και δικαστικά όργανά του περισφίγγει τη ζωντανή κοινωνία σαν βόας, σχηματίστηκε για πρώτη φορά στις μέρες της Απολυταρχίας σαν όπλο της αναδυόμενης σύγχρονης κοινωνίας στον αγώνα της κατά της φεουδαρχίας. ...Η πρώτη γαλλική επανάσταση με το καθήκον της να εγκαθιδρύσει την εθνική ενότητα (να ιδρύσει ένα έθνος) χρειάστηκε να γκρεμίσει κάθε τοπική, εδαφική, περιφερειακή ανεξαρτησία στις πόλεις και στην επαρχία. Αναγκάστηκε, επομένως, να αναπτύξει αυτό που είχε ξεκινήσει η Απολυταρχία, την συγκέντρωση και οργάνωση της κρατικής εξουσίας και να επεκτείνει το πεδίο και τις δικαιοδοσίες της κρατικής εξουσίας, το πλήθος των εργαλείων της, την ανεξαρτησία της και την υπερφυσική επιρροή της πάνω στην πραγματική κοινωνία*» (βλέπε σχετικά στο βιβλίο του Άλεξ Καλλίνικος, *Οι επαναστατικές ιδέες του Καρλ Μαρξ*, ελληνική έκδοση από το Μαρξιστικό Βιβλιοπωλείο).

Αυτό σημαίνει ότι η εργατική τάξη μπαίνει στις πολιτικές μάχες που μπορεί να οδηγούν άλλες τάξεις ή τμήματα τάξεων σε σύγκρουση με τη μορφή της πολιτικής εξουσίας από διαφορετική αφετηρία και με διαφορετική προοπτική από όλες τις άλλες τάξεις. Για να το πούμε διαφορετικά, άλλες τάξεις μπορούν να έχουν σαν στόχο των πολιτικών τους κινητοποιήσεων να μεταρρυθμίσουν το κράτος και να διαχειριστούν την επόμενη μορφή του είτε συνολικά είτε σαν κομμάτι μιας κοινωνικοπολιτικής συμμαχίας. Η εργατική τάξη δεν μπορεί να υποτάξει το δικό της κίνημα σε τέτοιες στρατηγικές παρά μόνο με τίμημα την δική της ήττα.

Αυτό το έχει δείξει η ιστορική εμπειρία πολλές φορές π.χ. με την τύχη που είχαν τα κινήματα Αντίστασης μετά τον Β Παγκόσμιο Πόλεμο, όχι μόνο στην Ελλάδα, αλλά και στις χώρες όπου συνεργάστηκαν στην «ομαλή μετάβαση στη δημοκρατία», όπως στην Ιταλία και στη Γαλλία. Το βλέπουμε, όμως, και θετικά σήμερα π.χ. στην Αίγυπτο, όπου η εμφάνιση των εργατών σαν απεργών και όχι απλά σαν δημοκρατικών διαδηλωτών έκανε τη διαφορά για την πτώση του Μουμπάρακ.

Η διατήρηση της πολιτικής αυτονομίας της εργατικής τάξης μέσα στην επαναστατική διαδικασία δεν σημαίνει ταμπούρωμα της τάξης στα εργοστάσια και αποχή από τις πολιτικές μάχες για να μην λερώσει τα χέρια της σε συγκρούσεις που δεν γίνονται πρόσωπο με πρόσωπο με τα αφεντικά. Όπου επικράτησαν τέτοιου είδους αναρχικές αντιλή-

ψεις κόστισαν ακριβά. Είτε γιατί αφήνουν ολόκληρα τμήματα της τάξης έκθετα στην επιρροή πολιτικών πρωτοβουλιών άλλων δυνάμεων, είτε γιατί όταν φτάνει η κρίσιμη στιγμή του «Όλη η εξουσία στα σοβιέτ», οι δυνάμεις της τάξης βρίσκονται κατακερματισμένες σε απομονωμένα μετερίζια, κάθε χώρος δουλειάς στην «αυτονομία» του.

Η ενοποίηση και συγκέντρωση όλων των δυνάμεων της τάξης μέσα στην πορεία της επαναστατικής διαδικασίας είναι μια τέχνη που απαιτεί τα κατάλληλα εργαλεία. Αυτός είναι ο ρόλος της επαναστατικής ηγεσίας. Όπως έγραφε ο Τρότσκι στον ίδιο πρόλογο που αναφέραμε πιο πάνω:

«*(τα κόμματα και οι ηγέτες) αποτελούν ένα στοιχείο που δεν είναι ανεξάρτητο αλλά παρόλα αυτά είναι πολύ σημαντικό στοιχείο της διαδικασίας. Χωρίς μια κατευθυντήρια οργάνωση, η ενέργεια των μαζών θα εξατμιζόταν όπως ο ατμός χωρίς το έμβολο. Παρόλα αυτά, αυτό που κινεί τα πράγματα δεν είναι το έμβολο ή το κουτί που το περιβάλει αλλά ο ατμός*».

Το κλειδί για να υπάρχει η συνέργια ανάμεσα στον «ατμό και στο έμβολο» είναι η έννοια της εργατικής πρωτοπορίας. Μια έννοια πολύ συκοφαντημένη από τους αστούς αλλά και από όλους όσους επιμένουν να ταυτίζουν τον Λένιν με τον Στάλιν.

Λένιν

Η εργατική τάξη δεν κινείται ενιαία. Αυτό ισχύει για την καθημερινότητα μέσα στον καπιταλισμό, όπου οι εργάτες που είναι διατεθειμένοι να παλέψουν για τα συμφέροντα της τάξης τους και κατανοούν με ποιους τρόπους μπορεί να γίνει αυτό αποτελούν μια μειοψηφία. Οι πιο πολλοί έχουν στερηθεί είτε τον χρόνο είτε την αυτοπεποίθηση για να βάλουν τον εαυτό τους σε αυτή την προσπάθεια. Αλλά ακόμη και όταν φτάνουμε σε επαναστατικές συνθήκες, η ανομοιομορφία της τάξης δεν εξαφανίζεται. Τόσο οι εμπειρίες των αγώνων που έχουν προηγηθεί όσο και τα διδάγματα από τις μάχες, τις στροφές και τα γυρίσματα της επαναστατικής διαδικασίας δεν αφομοιώνονται ομοιόμορφα από όλα τα τμήματα της τάξης. Η ύπαρξη εργατικής πρωτοπορίας δεν είναι εγκεφαλικό δημιούργημα του Λένιν, είναι αποτέλεσμα αυτού που ο Μαρξ έλεγε, ότι οι άνθρωποι γράφουν ιστορία αλλά όχι μέσα σε συνθήκες της δικής τους επιλογής.

Υπάρχουν αντιλήψεις που επιλέγουν να αγνοούν την ύπαρξη της εργατικής πρωτοπορίας. Τα σοσιαλδημοκρατικά κόμματα προτιμούν να είναι «πολυσυλλεκτικά», δηλαδή να στεγάζουν και εργάτες που πρωτοστατούν στις απεργίες αλλά και εργάτες που μπορεί να τσιμπάνε στις ρατσιστικές ιδέες. Αντιμετωπίζουν την τάξη σαν εκλογική πελατεία και προσαρμόζονται στη διαστρωμάτωση της τάξης που προκαλεί η ιδεολογική ηγεμονία των καπιταλιστών. Το αποτέλεσμα είναι ότι σε αυτά τα κόμματα κυριαρχούν οι αστικές ηγεσίες που μπορούν πάντα να επικαλούνται τη «σιωπηλή πλειοψηφία» της βάσης απέναντι σε κάθε αμφισβήτησή τους από τα αριστερά.

Τα ρεφορμιστικά κόμματα που προέρχονται από τον εκφυλισμό των κομμουνιστικών κομμάτων μετά την επικράτηση του σταλινισμού, είτε έχουν αφομοιωθεί στο ρεύμα της σοσιαλδημοκρατίας, είτε όπου διατηρούνται, όπως το ΚΚΕ, πάσχουν από αθεράπευτη διγλωσσία. Απευθύνονται στην εργατική πρωτοπορία, αλλά με στόχο να την συγκρατήσουν στα όρια του «εφικτού» της ρεφορμιστικής στρατηγικής. Πίσω από τη ρητορική για τις επαναστατικές παραδόσεις κρύβουν την διαρκή ηττοπάθεια που σε όλες τις κρίσιμες στιγμές κυριαρχεί.

Τέλος, το αναρχικό ρεύμα ταυτίζει την πρωτοπορία με τον εαυτό του. Η τάξη κοιμάται και αυτές οι αντιλήψεις βλέπουν το ρόλο τους σαν ξυπνητήρι. Αυτό οδηγεί είτε σε ενέργειες υποκατάστασης, είτε σε αντιπαλότητα με τις οργανωμένες πρωτοπορίες.

Σε κάθε περίπτωση, χωρίς τη σύνδεση με την εργατική πρωτοπορία ή ακόμη χειρότερα σε αντιπαράθεση με αυτήν, είναι αδύνατο να υπάρχει θετική συμβολή στο ξεδίπλωμα της επαναστατικής διαδικασίας. Οι «διαδοχικές προσεγγίσεις» που επιχειρούν οι μάζες όταν βγαίνουν στο προσκήνιο απαιτούν ένα οργανωμένο διάλογο με το πιο προχωρημένο τμήμα της τάξης συγκροτημένο σε επαναστατικό κόμμα.

Αυτός ο διάλογος δεν ξεκινάει από μηδενική βάση ούτε χτίζεται ξαφνικά την ώρα της επανάστασης. Απαιτεί μια ολόκληρη προσπάθεια κατάκτησης των παραδόσεων και της επαναστατικής θεωρίας και μια συστηματική οικοδόμηση δεσμών με μεγάλα τμήματα της εργατικής πρωτοπορίας έστω κι αν είναι πολύ μειοψηφικά μέχρι το ξέσπασμα της επανάστασης. Αν είμαστε ειλικρινείς στη διαπίστωση ότι η επικαιρότητα των εργατικών επαναστάσεων επιστρέφει, πρέπει να βιαστούμε σε όλη αυτή τη δουλειά. ■

Πορτογαλία 1974

Αίγυπτος 2011

Το έγκλημα της Φουκουσίμα

Ο **Γιώργος Ράγκος** εξηγεί γιατί κανένα εργοστάσιο πυρηνικής ενέργειας δεν είναι ασφαλές.

Ο σεισμός των 9 Ρίχτερ, το τσουνάμι που ακολούθησε και η καταστροφή στο πυρηνικό εργοστάσιο Daiichi στη Fukushima ήταν ένα πολλαπλό σοκ για την Ιαπωνία και όλο τον κόσμο.

Ακόμα και σήμερα δεν υπάρχουν ακριβείς εκτιμήσεις για το μέγεθος της καταστροφής. Είναι σίγουρο ότι πάνω από 14 χιλιάδες άνθρωποι έχουν χάσει τη ζωή τους, άλλοι τόσοι και περισσότεροι αγνοούνται και οι ζημιές ανέρχονται σε εκατοντάδες δισεκατομμύρια δολάρια.

Όμως, ακόμα και αυτή η βιβλική καταστροφή είναι μικρή μπροστά στην καταστροφή που πρόκειται να επακολουθήσει από την έκλυση της ραδιενέργειας. Οι ιαπωνικές αρχές εκτιμούν ότι η έκλυση ραδιενέργειας αναμένεται να ξεπεράσει αυτή του Τσερνομπίλ και απαγόρευσε στους κατοίκους του Τόκιο να χρησιμοποιούν το νερό της βρύσης και την κατανάλωση γάλακτος και πράσινων λαχανικών από τις περιφέρειες γύρω από το πυρηνικό εργοστάσιο.

Όλα αυτά ξανανοίγουν τη συζήτηση για την χρήση ή μη της πυρηνικής ενέργειας αλλά και το αν μπορούμε να οργανώσουμε μία κοινωνία που θα καλύπτει τις ενεργειακές ανάγκες της χωρίς να βάζει σε κίνδυνο τη ζωή στον πλανήτη.

Ο σεισμός στην Ιαπωνία ήταν ο μεγαλύτερος της τελευταίας χιλιετίας και ο πέμπτος μεγαλύτερος που γνώρισε η ανθρωπότητα. Πίσω από αυτό το αδιαμφισβήτητο γεγονός κρύβονται όσοι επιχειρούν να μας πείσουν ότι αυτή η καταστροφή ήταν το αποτέλεσμα ενός απρόβλεπτου σε μέγεθος φυσικού γεγονότος και άρα δεν θα μπορούσε να υπάρχει κανένας ικανός σχεδιασμός για την προστασία της περιοχής.

Μια φυσική καταστροφή;

Λένε ψέματα. Η Ιαπωνία είναι η πιο σεισμογενής περιοχή του πλανήτη. Βρίσκεται στη ένωση τεσσάρων τεκτονικών πλακών και κάθε χρόνο σημειώνονται (και θα συνεχίσει να σημειώνονται) εκεί περίπου το 20% των ισχυρότερων σεισμών στον πλανήτη. Έχουν περάσει μόλις 16 χρόνια από τον σεισμό στο Κόμπε ο οποίος μέσα σε είκοσι δευτερόλεπτα, άφησε πίσω του 400.000 κατεστραμμένα κτίρια, 250.000 αστέγους και πάνω από 5.500 νεκρούς. Επειδή ένας σεισμός δεν μπορεί να προβλεφθεί ούτε χρονικά ούτε σε ένταση είναι απόλυτα φυσιολογικό ότι ο σχεδιασμός προστασίας να λαμβάνει υπ' όψη του το χειρότερο σενάριο. Και όμως, σ' αυτή τη πιο σεισμογενή χώρα, υπάρχουν 50 (!) πυρηνικά εργοστάσια. Πρόκειται για ένα προμελετημένο έγκλημα του δεύτερου πιο ανεπτυγμένου καπιταλισμού στον πλανήτη.

Το ερώτημα είναι γιατί κάτω από αυτές τις συνθήκες λειτουργούν 50 πυρηνικά εργοστάσια που παρέχουν πάνω από το ένα τρίτο της ηλεκτρικής ενέργειας (τρίτη χώρα σε χρήση πυρηνικής ενέργειας).

Η απάντηση είναι: για να είναι η Ιαπωνία ο δεύτερος πιο ανεπτυγμένος καπιταλισμός στον πλανήτη. Για το θαύμα του γιαπωνέζικου καπιταλισμού μετά το Β Παγκόσμιο Πόλεμο, στρατηγική σημασία είχε η δυνατότητα εσωτερικής ενεργειακής επάρκειας (που το καταφέρνει με τη χρήση πυρηνικής ενέργειας), καθώς η Ιαπωνία ήταν γυμνή από κοιτάσματα πετρελαίου, φυσικού αερίου ή άνθρακα. Ένας επιπλέον λόγος είναι η ίδια η ιδιωτικοποίηση της παραγωγής και παροχής ενέργειας.

Στην Ιαπωνία τα εργοστάσια πυρηνικής ενέργειας ανήκουν αποκλειστικά σε ιδιωτικές εταιρίες, όπως η, βουτηγμένη στα σκάνδαλα, TEPCO (Tokyo Electric Power Company - Εταιρία Ηλεκτρισμού του Τόκιο) που εκμεταλλεύεται το πυρηνικό συγκρότημα στη Fukushima και είναι η μεγαλύτερη ιδιωτική εταιρεία παραγωγής ηλεκτρικής ενέργειας στον κόσμο (το 2003, οι 17 πυρηνικοί σταθμοί

της TEPCO έκλεισαν, δυστυχώς προσωρινά, λόγω του σκανδάλου που ξέσπασε και αφορούσε παραποιημένες εκθέσεις επιθεώρησης, ενώ και το 2006 ένα ακόμα σκάνδαλο αφορούσε παρουσίαση ψεύτικων στοιχείων).

Στο συγκεκριμένο πυρηνικό συγκρότημα Daiichi της Fukushima, υπάρχουν συνολικά έξι γερασμένοι και παρωχημένοι τεχνολογικά πυρηνικοί αντιδραστήρες με τον παλαιότερο από αυτούς να γιορτάζει με «εκρηκτικό τρόπο» τα τεσσαρακοστά του γενέθλια τις ημέρες της καταστροφής (κατασκευάσθηκε το Μάρτιο του 1971, ενώ ο πιο «σύγχρονος» κατασκευάσθηκε τον Οκτώβριο του 1979).

Σήμερα είναι απόλυτα επιβεβαιωμένο ότι την ευθύνη για την πυρηνική καταστροφή δεν την έχει η φύση αλλά η TEPCO και η γιαπωνέζικη κυβέρνηση για την αδυναμία εκπόνησης οποιοδήποτε σχεδίου αντιμετώπισης, για εγκληματικές καθυστερήσεις και για τα ελλειπή και χωρίς συντήρηση συστήματα ασφαλείας στο πυρηνικό εργοστάσιο.

Είναι χαρακτηριστικό ότι ακόμα και εκείνες τις ημέρες που όλος ο πλανήτης παρακολουθούσε με αγωνία την υπερθέρμανση των αντιδραστήρων και των δεξαμενών καυσίμων υπήρχε καθυστέρηση στην επιλογή της άμεσης χρήσης θαλασσινού νερού για την ψύξη τους (όχι ότι ήταν και η ενδεδειγμένη λύση) γιατί αυτό θα οδηγούσε στην καταστροφή και στην μη επαναλειτουργία του εργοστασίου με συνέπεια το τεράστιο οικονομικό κόστος για την TEPCO.

Όλη αυτή συζήτηση δεν αφορά μόνο την Ιαπωνία. Αυτή τη στιγμή σε ολόκληρο τον κόσμο λειτουργούν 441 πυρηνικοί αντιδραστήρες σε 31 χώρες, που καλύπτουν το 16 - 20% της συνολικής ζήτησης σε ηλεκτρική ενέργεια σύμφωνα με την Διεθνή Υπηρεσία Ατομικής Ενέργειας. Στη Δυτική Ευρώπη λειτουργούν 150 πυρηνικοί αντιδραστήρες (η Γαλλία είναι πρωταθλήτρια με 59 αντιδραστήρες και ποσοστό ενεργειακής κάλυψης 78%), 118 στη Βόρεια Αμερική, 94 στη Μέση Ανατολή και στην Ασία (στις περιοχές αυτές βρίσκονται 31 πυρηνικοί αντιδραστήρες σε στάδιο κατασκευής).

Μετά από αυτή την πυρηνική καταστροφή εξακολουθούν να υπάρχουν ισχυρές φωνές μέσα στις κυβερνήσεις, στο κεφάλαιο και στους επιστήμονες που επιμένουν ότι η χρήση της πυρηνικής ενέργειας εξασφαλίζει απρόσκοπτη και επαρκή παραγωγή ενέργειας, είναι η πιο ενδεδειγμένη οικονομικά και η πιο φιλική για το περιβάλλον.

Αντιπυρηνική διαδήλωση στο Τόκιο μετά τη Φουκουσίμα.

Το πρόβλημα της ενέργειας

Η κάλυψη των αναγκών μας εξαρτάται από έναν συνεχή και επαρκή εφοδιασμό με ενέργεια. Κατά τη διάρκεια του 20ού αιώνα, η κατανάλωση ενέργειας αυξήθηκε περισσότερο από δέκα φορές, με μια σημαντική μετατόπιση προς το πετρέλαιο, το φυσικό αέριο, τον υδροηλεκτρισμό και την πυρηνική ενέργεια, και οι προβλέψεις δείχνουν ότι η κατανάλωση της παγκόσμιας ενέργειας θα αυξηθεί τις επόμενες δεκαετίες ακόμα περισσότερο από το τριπλάσιο (τα αναπτυσσόμενα κράτη θα χρειαστούν περίπου 5 εκατομμύρια MWatt νέας ενέργειας στις ερχόμενες δεκαετίες, έναντι του 1 εκατομμύριου MWatt που έχουν σήμερα και των 2 εκατομμυρίων MWatt που έχουν τα βιομηχανικά κράτη).

Με τους παρόντες ρυθμούς της κατανάλωσης, το πετρέλαιο, το αέριο και ο άνθρακας θα είναι διαθέσιμα για 200 έως 300 χρόνια ακόμα και, επίσης, η καύση των στερεών καυσίμων όχι μόνο μολύνει το πλανήτη και ευθύνεται για την κλιματική αλλαγή αλλά στερεί από το μέλλον αυτά τα πολύτιμα υλικά, που είναι οι βάσεις των πετροχημικών βιομηχανιών. Ενώ ο άνθρακας εκπέμπει 850 τόνους διοξείδιο του άνθρακα ανά 1 εκατομμύριο κιλοβατώρες, οι αντίστοιχοι αριθμοί για το πετρέλαιο είναι 750, για το φυσικό αέριο 500, για τα πυρηνικά καύσιμα 8,7 και για την υδροηλεκτρική ενέργεια μόνο 4. Από την άλλη μεριά οι εναλλακτικές και καθαρές μορφές ενέργειας (αιολική και ηλιακή) συμβάλουν μόνο στο 0,15% της παγκόσμιας παραγωγής ενέργειας.

Έτσι, σύμφωνα με τους υποστηρικτές της πυρηνικής ενέργειας, το μόνο πρακτικό υποκατάστατο των βλαβερών ορυκτών καυσίμων είναι η μη ρυπογόνα πυρηνική ενέργεια. Όμως, οι θιασώτες της πυρηνικής ενέργειας πίσω από το αόρατο της ραδιενέργειας αποκρύπτουν από την κοινωνία όλους τους κινδύνους και την αλήθεια.

Οι πυρηνικοί αντιδραστήρες και σε ομαλή ακόμα λειτουργία εκπέμπουν ραδιενεργά αέρια που διαφεύγουν στην ατμόσφαιρα. Τα επίπεδα ραδιενέργειας της ατμόσφαιρας κοντά σε πυρηνικούς αντιδραστήρες ξεπερνούν τα καθορισμένα (πλασματικά και αμφισβητούμενα από τους ειδικούς) ανώτατα όρια. Ο πυρηνικός αντιδραστήρας (και οι βοηθητικές μονάδες που απαιτούνται για τη λειτουργία του) συμμετέχει σημαντικά στο φαινόμενο του θερμοκηπίου και στη θερμική μόλυνση της ατμόσφαιρας γιατί από τη συνολική παραγόμενη ισχύ του αντιδραστήρα, το ένα τρίτο μετατρέπεται σε ηλεκτρικό ρεύμα και τα δύο τρίτα σε θερμότητα, που εκλύεται στο περιβάλλον (θερμική μόλυνση). Επίσης, υπάρχει η τεράστια χρήση ρυπογόνας ενέργειας για την εξόρυξη και τη μεταφορά του πυρηνικού καυσίμου. Όλα αυτά σε ομαλή λειτουργία ενώ σε περίπτωση ατυχήματος, όπως πια γνωρίζουμε, οι επιπτώσεις είναι ανυπολόγιστες και σε έκταση και σε διάρκεια.

Οι επιπτώσεις από τη ραδιενέργεια αργούν μερικές δεκαετίες να φανούν. Το ατύχημα του Τσερνομπίλ το 1986 είχε σημαντικές μακροπρόθεσμες συνέπειες. Οι μελέτες δείχνουν ότι δεκάδες χιλιάδες έχουν πεθάνει ως αποτέλεσμα της

δηλητηρίασης τους από την ραδιενέργεια, πάνω από 300.000 έπρεπε να μετεγκατασταθούν σε άλλα μέρη, οι γεωργικές εκτάσεις μολύνθηκαν και τα επίπεδα των ασθενειών όπως ο καρκίνος του θυρεοειδούς αυξήθηκαν δραματικά. Επίσης, είναι λάθος να εκτιμά κανείς τον πυρηνικό κίνδυνο μόνο από τη λειτουργία του πυρηνικού του αντιδραστήρα. Ο πυρηνικός αντιδραστήρας είναι μόνο ένα κομμάτι της όλης εγκατάστασης. Η λειτουργία του απαιτεί και έναν αριθμό πρόσθετων πυρηνικών μονάδων (μονάδα εξόρυξης ουρανίου, καθαρισμού του ορυκτού και σύνθεσής του σε οξείδια του ουρανίου, εμπλουτισμού του, κατασκευής ράβδων καυσίμου, επεξεργασίας του καμένου πυρηνικού καυσίμου και προσωρινής φύλαξής του) που περιέχουν επί πλέον κινδύνους (όπως το ατύχημα σε μονάδα επεξεργασίας πυρηνικού καυσίμου στη Tokaimura της Ιαπωνίας).

Απόβλητα και όπλα

Το μεγαλύτερο και άλυτο πρόβλημα της πυρηνικής ενέργειας είναι η συσσώρευση των πυρηνικών αποβλήτων των αντιδραστήρων. Η ραδιενέργεια των χιλιάδων τόνων πυρηνικών αποβλήτων (έχουν μεγάλη διάρκεια ζωής) είναι απίστευτα επικίνδυνη και η διαχείρισή τους είναι απίστευτα δαπανηρή σε σημείο που χώρες (π.χ. Βουλγαρία) που δεν διαθέτουν τους αναγκαίους πόρους να τα συσσωρεύουν στις δεξαμενές αποβλήτων των πυρηνικών τους σταθμών με ορατό τον κίνδυνο διαρροής. Παρ' όλο που υπάρχουν διεθνείς συμβάσεις, όπως το Πρωτόκολλο της Βαρκελώνης, το μεγάλο κόστος διαχείρισης των πυρηνικών αποβλήτων έδωσε αφορμή για παράνομους τρόπους αντιμετώπισής τους, όπως η καταβύθισή τους σε θάλασσες με περίεργα ναυάγια ή η εναπόθεσή του σε χώρους χωρίς τα αναγκαία μέτρα ασφάλειας (πολλές χώρες του Τρίτου Κόσμου δέχονται να αποθηκεύουν πυρηνικά απόβλητα, στο πλαίσιο των οικονομικών αναγκών τους, χωρίς να λαμβάνεται υπόψη η απειλούμενη υγεία των ανθρώπων και η προστασία του περιβάλλοντος). Στη χρήση της πυρηνικής ενέργειας περισσότερο στοιχίζει η σωστή διαχείριση ενός κιλού πυρηνικού αποβλήτου από την αγορά ενός κιλού φρέσκου καυσίμου ουρανίου.

Κάθε πυρηνικός αντιδραστήρας έχει περιορισμένο χρόνο λειτουργίας τα 30 χρόνια. Μετά απ' αυτό το διάστημα, αντικειμενικά απαγορεύεται να λειτουργεί λόγω υπερβολικής ραδιενεργού ακτινοβολίας που ουσιαστικά τον μετατρέπει σε πυρηνικό απόβλητο. Επιβάλλεται να σταματήσει, να διαλυθεί και να γίνει πυρηνικό απόβλητο. Το κόστος διάλυσης ανά 1.000 MW ισχύος εκτιμάται σε 300 εκ. έως 2 δισ. δολάρια. Σήμερα, από τους περίπου 441 πυρηνικούς αντιδραστήρες οι μισοί θα φτάσουν στο γήρας τους σε 5-6 χρόνια και το πρόβλημα της διάλυσής τους θα διογκωθεί ακόμη περισσότερο λόγω αδυναμίας αποτελεσματικής λύσης.

Το επιχείρημα για το «μοντέλο» της Γαλλίας, η οποία στηρίζεται πάνω από 75% στην πυρηνική ενέργεια, σαν παράδειγμα ασφαλούς χρήσης της, κάθε άλλο παρά θετικό είναι γιατί από το 1967 έχουν γίνει 20 πυρηνικά ατυχήματα που και θανατηφόρα ήταν και ραδιενεργές μολύνσεις έδωσαν. Μέσα στην επόμενη δεκαετία η Γαλλία, θα είναι αναγκασμένη να σφραγίσει τους παλαιούς ακτινοβολούντες πυρηνικούς αντιδραστήρες και θα γίνει ένα «μοντέλο» πυρηνικών αποβλήτων αυτή τη φορά.

Δεν πρέπει να ξεχνάμε και τα πυρηνικά όπλα. Η λειτουργία ενός αντιδραστήρα προϋποθέτει μονάδα εμπλουτισμού. Αυτή παράγει σαν παραπροϊόν το γνωστό (από τους πολέμους σε Ιράκ, Αφγανιστάν και Γιουγκοσλαβία) απεμπλουτισμένο ουράνιο, την πρώτη ύλη κατασκευής ραδιενεργών όπλων. Μια άλλη, στρατιωτικού ενδιαφέροντος μονάδα, είναι η μονάδα επεξεργασίας του καμένου πυρηνικού καυσίμου, από το οποίο ανακτάται ποσότητα πλουτωνίου που έχει παραχθεί μέσα στον αντιδραστήρα κατά τη λειτουργία του. Το πλουτώνιο αυτό με ειδική επεξεργασία μπορεί να αποτελέσει την πρώτη πυρηνική ύλη κατασκευής πυρηνικού όπλου.

Θα πρέπει να είμαστε σταθερά προσηλωμένοι στην άρνηση μας στη χρήση της πυρηνικής ενέργειας.

Τα άμεσα αιτήματα μας πρέπει να είναι τρία:

1. Να σταματήσει η λειτουργία των ήδη υπαρχόντων πυρηνικών σταθμών και η κατασκευή νέων. Η κατάργηση των αντιδραστήρων δεν συνεπάγεται κανένα επιστημονικό κόστος. Το μέγιστο της ωφέλειας που μπορεί να έχει μια κοινωνία από τη ραδιενέργεια, βρίσκεται στη διαγνωστική και θεραπευτική ιατρική, στην εγκληματολογία, στη συντήρηση έργων τέχνης, στη γεωργία, στη βιομηχανία, στον προσδιορισμό της ηλικίας αρχαίων ευρημάτων και στις «φωτογραφήσεις» τειχών με νετρόνια χωρίς την καταστροφή μορίων ύλης.

2. Με την απειλή της αλλαγής του κλίματος να μεγαλώνει, η λύση είναι η αξιοποίηση των Ανανεώσιμων Πηγών Ενέργειας (ΑΠΕ) και της ενεργειακής απόδοσης σε τεράστια κλίμακα καθώς και ο περιορισμός της ενεργειακής σπατάλης. Τα λόμπυ της πυρηνικής ενέργειας και του πετρελαίου μπλοκάρουν την ανάπτυξη της χρήσης των ΑΠΕ. Υπάρχουν μελέτες, που έχουν μείνει στα συρτάρια, που αποδεικνύουν ότι με κατάλληλες επενδύσεις και τεχνογνωσία και αξιοποιώντας το περιβάλλον κάθε περιοχής οι ΑΠΕ μπορούν να καλύψουν τεράστιο ποσοστό των ενεργειακών μας αναγκών και ταυτόχρονα να δημιουργήσουν εκατοντάδες χιλιάδες νέες θέσεις εργασίας. Με την ίδια λογική δεν προωθούνται λύσεις όπως η χρήση μηχανών μη εσωτερικής καύσης ή η κατασκευή μη ενεργοβόρων οικημάτων σε μαζική κλίμακα. Σήμερα παράγεται πολύ «χαμένη» ενέργεια. Μόνο το ένα πέμπτο της παραγόμενης ενέργειας φτάνει στον «καταναλωτή».

3. Να πούμε όχι σε οποιαδήποτε πολιτική ιδιωτικοποίησης της παραγωγής και εκμετάλλευσης της ενέργειας. Η παραγωγή και η εκμετάλλευση της ενέργειας πρέπει να είναι δημόσιο αγαθό που θα λαμβάνει υπ' όψη τις ανάγκες του κόσμου και την προστασία του περιβάλλοντος και όχι τα κέρδη των πολυεθνικών.

Σε μία σοσιαλιστική κοινωνία το ζήτημα της ενέργειας θα είναι κρίσιμο για την ανάπτυξη της. Σε μία τέτοια κοινωνία με εργατικό έλεγχο, ο έλεγχος των ενεργειακών πόρων θα πηγαίνει μαζί με τον ορθολογικό σχεδιασμό των μονάδων παραγωγής και των μονάδων υποδοχής της ενέργειας. Χρειαζόμαστε πολλές μικρές μονάδες παραγωγής ενέργειας με χρήση των ΑΠΕ σε κοντινές αποστάσεις από τις πόλεις και τα χωριά. Χρειαζόμαστε μία ορθολογική χρήση της ενέργειας που να καλύπτει τις πραγματικές ανάγκες της κάθε περιοχής. Χρειαζόμαστε σπίτια και μηχανές που να μην καταναλώνουν πολύ ενέργεια. Όλα αυτά δεν είναι στη φαντασία μας. Ήδη μπορούν να εφαρμοσθούν άμεσα. Ο λόγος που δεν εφαρμόζονται είναι γιατί στον καπιταλισμό κυριαρχεί το κέρδος πάνω στη λογική, το περιβάλλον, τη ζωή και τις ανάγκες μας. Ας αναποδογυρίσουμε τις προτεραιότητες. ■

Πώς λειτουργεί ο καπιταλισμός και γιατί μπαίνει σε κρίσεις; Αυτό είναι το ερώτημα που αναλύει ο Κρις Χάρμαν στο βιβλίο "Καπιταλισμός Ζόμπι" και παρουσιάζει εδώ ο **Σωτήρης Κοντογιάννης**.

Οι εργαζόμενοι της Lehman Brothers μαζεύουν τα πράγματά τους μετά τη χρεοκοπία.

Οι τυφλοί "νόμοι της αγοράς"

Το 2007 ένας νέος όρος προστέθηκε στο λεξιλόγιο των οικονομικών σχολιαστών: οι τράπεζες "ζόμπι". Ηταν η εποχή όπου έσκαγε η φούσκα των ακινήτων στις ΗΠΑ που θα άφηνε πίσω της ένα τραπεζικό σύστημα γεμάτο από τα "τοξικά χρέη". Αφρονες τραπεζίτες, έλεγαν οι διηγήσεις της εποχής, είχαν μοιράσει απλόχερα στεγαστικά δάνεια χωρίς να πάρουν καν τις πρέπουσες προφυλάξεις – να ελέγξουν αν αυτοί που έπαιρναν τα δάνεια αυτά θα είχαν τα εισοδήματα για να τα εξοφλήσουν. Οι εφημερίδες γέμισαν εκείνη την εποχή από ιστορίες για τα golden boys που εισέπρατταν αμοιβές και μπόνους εκατομμυρίων για να οδηγήσουν το τραπεζικό σύστημα στον γκρεμό. Πολύ γρήγορα, όμως, φάνηκε ότι το πρόβλημα δεν περιοριζόταν στα τοξικά στεγαστικά χρέη. Ούτε περιορίζεται μόνο στις τράπεζες και τον χρηματοπιστωτικό τομέα: ολόκληρο το σύστημα, λέει ο Κρις Χάρμαν, έχει μετατραπεί σε "ζόμπι" – σε έναν ζωντανό-νεκρό που τρέφει την ακόρεστη δίψα του για αίμα από τις σάρκες της κοινωνίας.

Κρίση

Πως φτάσαμε εδώ; Λίγα μόνο χρόνια πίσω οι ηγέτες του πλανήτη μας διαβεβαίωναν σε όλους τους τόνους ότι ο σύγχρονος καπιταλισμός, ο καπιταλισμός των απελευθερωμένων αγορών και της παγκοσμιοποίησης, είχε κάνει τις κρίσεις οριστικά παρελθόν. "*Ενα από τα πλέον αξιοσημείωτα γνωρίσματα του οικονομικού τοπίου των είκοσι και πλέον τελευταίων χρόνων*", έλεγε το 2004 ο Μπεν Μπερνάνκι, ο πρόεδρος της FED (της Κεντρικής Τράπεζας των ΗΠΑ), "*ήταν μια ουσιαστική μείωση της μακροοικονομικής αστάθειας*". Την ίδια άποψη έκφραζε και ο προκάτοχός του, ο Αλαν Γκρισπαν, ο "μάγος των αγορών" σύμφωνα με τις εφημερίδες: οι πρόσφατες οικονομικές επιδόσεις, έλεγε, δεν είναι εφήμερες. Ο Γκόρντον Μπράουν, ο υπουργός Οικονομικών (και λίγο αργότερα πρωθυπουργός) της Βρετανίας τέλειωνε σχεδόν κάθε ομιλία του με την στερεότυπη φράση: "Οχι επιστροφή στον κύκλο άνθησης-κρίσης".

Είχαν υπάρξει, βέβαια κάποια σύννεφα σε αυτόν τον καταγάλανο ουρανό της σταθερής οικονομικής ανάπτυξης. Το 1997 κατάρρευσε η Νοτιοανατολική Ασία. Λίγους μήνες αργότερα ήρθε η σειρά της Ρωσίας ενώ μέσα στις ίδιες της ΗΠΑ έσκασε το κανόνι της LCTM – η χρεωκοπία ενός τεράστιου, κερδοσκοπικού κεφαλαίου που απείλησε για λίγο να τινάξει ολόκληρο το παγκόσμιο τραπεζικό σύστημα στον αέρα. Ο πανικός, όμως, δεν κράτησε πολύ. Το ίδιο έγινε και με την ύφεση του 2001: η απαισιοδοξία που κατέλαβε στην αρχή τους βιομήχανους και τους τραπεζίτες εξαφανίστηκε πολύ γρήγορα και οι εφημερίδες έκαναν λόγο για την "ύφεση που τέλειωσε πριν ακόμα ξεκινήσει". Το μόνο που είχε χρειαστεί ήταν μια μικρή διορθωτική παρέμβαση της FED για να επιστρέψει το σύστημα στην τροχειά της άνθησης. "*Το γενικό μήνυμα*", γράφει ο Χάρμαν, "*ήταν ότι ο καπιταλισμός βάδιζε από επιτυχία σε επιτυχία και δυνάμωνε συνεχώς, με παγκόσμιους ρυθμούς ανάπτυξης που υποτίθεται έσπαγαν όλα τα ρεκόρ*".

Υστερα ήρθε ο "μαύρος" Αυγουστος του 2007: μια σειρά από τράπεζες ανακάλυψαν ξαφνικά ότι "δεν ήταν δυνατόν να συμφωνήσουν τους λογαριασμούς μεταξύ τους και σταμάτησαν να δανείζουν η μία την άλλη". Υπήρχαν, με άλλα λόγια, τρύπες στους λογαριασμούς τους – οι τρύπες που είχαν αρχίσει να αφήνουν πίσω τους τα τοξικά, μη εξυπηρετούμενα χρέη από τα στεγαστικά δάνεια. Η πιστωτική ασφυξία άρχισε σιγά-σιγά να πνίγει τράπεζες, νοικοκυριά και επιχειρήσεις. Τον Σεπέμβρη του 2008 έγινε το αδιανόητο: η Λήμαν Μπράδερς, μια από τις μεγαλύτερες τράπεζες του κόσμου χρεωκόπησε και ο τρόμος της οικονομικής κατάρρευσης απλώθηκε σε όλο τον πλανήτη. "*Η αυτοϊκανοποίηση των καπιταλιστών*", γράφει ο Χάρμαν, "*μετατράπηκε σε πανικό, η ευφορία τους σε απελπισία. Οι χτεσινοί ήρωες έγιναν οι σημερινοί απατεώνες. Ο Αλαν Γκρίσπαν... παραδέχτηκε στο Κογκρέσο ότι ακόμα δεν είχε πλήρως κατανοήσει τι πήγε στραβά...*".

Σύνοδος G20 το 2010 στη Σεούλ: χαιρετώντας τον Τιτανικό.

Η ένδεια των οικονομικών

Στην πραγματικότητα, όμως, η κρίση που χτύπησε τον πλανήτη το 2007 δεν ήταν κεραυνός εν αιθρία. "*Για τους σχολιαστές που ήταν πρόθυμοι να εξετάσουν έντιμα την κατάσταση και να σκαλίσουν κάτω από την επιφάνεια, υπήρχαν πολλά ανησυχητικά σημάδια... Οι ρυθμοί της παγκόσμιας ανάπτυξης βρίσκονταν πιο κάτω από τα επίπεδα, όχι απλά της μεγάλης άνθησης (των δεκαετιών του 1950 και του 1960) αλλά και των δεκαπέντε χρόνων που είχαν ακολουθήσει το τέλος της*". Επρεπε να είναι κανείς τυφλός ή απατεώνας για να υποστηρίζει ότι ο καπιταλισμός πήγαινε συνεχώς από το καλό στο καλύτερο. Ή για την ακρίβεια και τυφλός και απατεώνας: το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο, για παράδειγμα, στην έκθεσή του του 2007 "εξαφάνισε" κάθε στοιχείο σύγκρισης με τις "χρυσές δεκαετίες". Τα διαγράμματά του άρχιζαν από το 1970, την χρονιά που θεωρείται σαν η αρχή του τέλους της μεγάλης οικονομικής άνθησης (το 1971 οι ΗΠΑ αναγκάστηκαν να εγκαταλείψουν την συμφωνία του Μπρέτον-Γουντς που έκανε το δολάριο το κέντρο του δυτικού νομισματικού συστήματος και να υποτιμήσουν το νόμισμά τους).

Αλλά αυτή η ροζ εικόνα δεν ήταν μόνο προϊόν συγκάλυψης: ήταν ταυτόχρονα μια ακόμα ένδειξη της "ένδειας των οικονομικών". "*Η κυρίαρχη τρέχουσα εκδοχή των οικονομικών που διδάσκεται σήμερα στα πανεπιστήμια*", γράφει ο Χάρμαν στην εισαγωγή του βιβλίου, "*αποδεικνύεται ότι βρίσκεται σε πλήρη αδυναμία να κατανοήσει φαινόμενα όπως αυτά..*". Η ίδια η Τράπεζα Διεθνών Διακανονισμών (η Τράπεζα των Τραπεζών) παραδέχεται ότι "*κανείς δεν διέκρινε τη Μεγάλη Υφεση της δεκαετίας του '30 ή τις κρίσεις που επηρέασαν την Ιαπωνία και τη Νοτιοανατολική Ασία στις αρχές και στα τέλη της δεκαετίας του '90... Πριν από κάθε ύφεση είχε προηγηθεί μια περίοδος μη πληθωριστικής ανάπτυξης, τόσο πλουσιοπάροχης ώστε να οδηγήσει αρκετούς σχολιαστές να υποθέσουν ότι μια 'νέα εποχή' έχει εμφανιστεί*".

Αυτή η αδυναμία δεν είναι συμπτωματική. "*Είναι αδυναμία συνυφασμένη με τις θεμελιώδεις παραδοχές της 'νεοκλασσικής' και της 'οριακής' σχολής οι οποίες έχουν κυριαρχήσει ως κυρίαρχο ρεύμα της οικονομικής επιστήμης εδώ και εκατον εικοσι πέντε χρόνια. Οι θεμελιωτές αυτών των σχολών έθεσαν στον εαυτό τους το καθήκον να δείξουν το πως 'καθαρίζουν' οι αγορές: δηλαδή το πως όλα τα αγαθά που φθάνουν σε αυτές θα βρούν αγοραστές. Αυτό, όμως, προϋποθέτει προκαταβολικά ότι δεν είναι δυνατόν να συμβούν κρίσεις...*".

Μόνο μια παράδοση αποδείχτηκε ότι ήταν σε θέση να κατανοήσει τα αίτια που οδηγούσαν το σύστημα σε κρίση. Και αυτή είναι η παράδοση που έχει σαν αφετηρία της τα κείμενα του Καρλ Μαρξ και του μακροχρόνιου συνεργάτη του, του Φρίντριχ Εγκελς.

Ο Μαρξ έζησε στα μέσα του 19ου αιώνα, σε μια εποχή όπου ο καπιταλισμός ήταν ελάχιστα αναπτυγμένος, αν συγκριθεί με την σημερινή εποχή. Παρόλα αυτά τα κείμενά του – όπου περιγράφει γλαφυρά όχι μόνο την εκμετάλλευση, την καταπίεση και την εξαθλίωση που φέρνει στους εργάτες και τους φτωχούς ο καπιταλισμός αλλά και την δυναμική του που "*επαναστατικοποιεί διαρκώς τα όργανα της παραγωγής και ως εκ τούτου τις σχέσεις παραγωγής και μαζί με αυτές όλες τις σχέσεις στην κοινωνία*" – μοιάζουν, μέσα στις σημερινές συνθηκες της κρίσης, κυριολεκτικά προφητικά. Ο Χάρμαν αφιερώνει το πρώτο μέρος του βιβλίου του στην παρουσίασή της θεωρίας του Μαρξ. Αλλά δεν είναι μια απλή παρουσίαση: ο Χάρμαν απαντάει στις σελίδες αυτές σε όλες τις σοβαρές αντιρρήσεις που έχουν κατά καιρούς εκτοξεύσει ενάντια στον Μαρξ, όχι μόνο οι αστοί αλλά και διάφοροι αριστεροί – ακόμα και μαρξιστές – οικονομολόγοι. Οπως γράφει και ο Πάνος Γκαργκάνας στον πρόλογο της ελληνικής έκδοσης "*κατά τη γνώμη μας, τα πέντε πρώτα κεφάλαια αυτού του βιβλίου αποτελούν την καλύτερη παρουσίαση μιας τέτοιας μαρξιστικής θεωρίας από τότε που ο Πολ Σουίζι έγραψε τη Θεωρία της Καπιταλιστικής Ανάπτυξης το 1942*".

Πτώση της κερδοφορίας

Ο Μαρξ στηρίχτηκε για τις οικονομικές του μελέτες στους"πατέρες" της αστικής πολιτικής οικονομίας – τον Ανταμ Σμιθ και τον Ντέιβιντ Ρικάρντο. Οι θιασώτες της ελεύθερης αγοράς ορκίζονται στο όνομα τους – το 1989, όταν κατάρρευσε το τείχος του Βερολίνου στα "καλά καταστήματα" κυκλοφορούσαν γραβάτες διακοσμημένες με το προφίλ του Ανταμ Σμιθ. Στην πραγματικότητα, όμως, έχουν πάρει διαζύγιο με τις βασικές τους απόψεις. Ο Σμιθ και ο Ρι-

κάρντο προσπάθησαν να λύσουν το πρόβλημα των τιμών – να βρούν έναν αντικειμενικό τρόπο για να ερμηνεύσουν γιατί ένα κιλό βούτυρο ανταλλάσεται στην αγορά με πχ πενήντα κιλά ψωμί. Η απάντησή τους ήταν αυτό που σήμερα ονομάζεται ο “νόμος της αξίας”. Αυτό που καθορίζει τις ποσότητες με τις οποίες ανταλλάσονται μεταξύ τους τα εμπορεύματα στην αγορά, έλεγαν, δεν είναι η χρησιμότητά τους (ένα υποκειμενικό χαρακτηριστικό) αλλά η εργασία που χρειάζεται για να παραχθούν. Οι αστοί οικονομολόγοι που τους διαδέχτηκαν, όμως, εγκατέλειψαν τον νόμο της αξίας και υιοθέτησαν τις απόψεις της “προσφοράς και της ζήτησης” που στηρίζονται σε υποκειμενικά και άρα αυθαίρετα κριτήρια. Το αποτέλεσμα ήταν μια σύγχυση που βολεύει τις άρχουσες τάξεις μια και αυτή η θολούρα κρύβει την εκμετάλλευση, τον πυρήνα της οικονομικής τους κυριαρχίας, αλλά τους αφήνει ταυτόχρονα τυφλούς απέναντι στις καταστροφικές δυνάμεις του συστήματος.

Σε αντίθεση με τους αστούς οικονομολόγους ο Μαρξ είχε από την αρχή προβλέψει ότι το σύστημα ήταν καταδικασμένο να πέφτει ξανά και ξανά σε κρίσεις. Η ερμηνεία του ήταν αυτό που ονομάζεται “ο νόμος της πτωτικής τάσης του μέσου ποσοστού κέρδους”. Το σύστημα, έλεγε συνοπτικά ο Μαρξ, έχει την τάση να υπονομεύει συνεχώς την κερδοφορία του κεφάλαιου – και μαζί με αυτήν και τους ρυθμούς των επενδύσεων και της ανάπτυξης. Το αποτέλεσμα είναι να φτάνει πάντα, αργά ή γρήγορα, σε ένα σημείο όπου η λειτουργία του ολόκληρη διακόπτεται: οι επενδύσεις σταματάνε, οι επιχειρήσεις κλείνουν, τα μηχανήματα γίνονται παλιοσίδερα και τα δάνεια – που είχαν χρηματοδοτήσει αυτές τις κατεστραμμένες πλέον επενδύσεις – μετατρέπονται σε “τοξικά”.

Αυτή η πτώση της μέσης κερδοφορίας του συστήματος κρύβεται πίσω από την σημερινή κατάρρευση. Ο Χάρμαν αφιερώνει στο βιβλίο του ένα ολόκληρο κεφάλαιο γεμάτο από εμπειρικά στοιχεία, αναλύσεις και συγκριτικές εκτιμήσεις (οι επιχειρήσεις συστηματικά μαγειρεύουν τα στοιχεία της κερδοφορίας τους, άλλοτε προς τα κάτω για να αποφύγουν την φορολογία και άλλοτε προς τα πάνω για να δελεάσουν τους επενδυτές στα χρηματιστήρια) για τα ποσοστά κέρδους και την πορεία τους μέσα στις τέσσερις δεκαετίες που έχουν μεσολαβήσει από την έκρηξη της “πετρελαϊκής κρίσης”

Σε αντίθεση με τους αστούς οικονομολόγους ο Μαρξ είχε από την αρχή προβλέψει ότι το σύστημα ήταν καταδικασμένο να πέφτει ξανά και ξανά σε κρίσεις.

της δεκαετίας του 1970 μέχρι σήμερα. “*Το γενικό μοτίβο στη δεκαετία του 1990 και στις αρχές της δεκαετίας του 2000*”, γράφει, “*ήταν... μια κάποια ανάκαμψη των ποσοστών κέρδους, αλλά ανεπαρκής για να δώσει ξανά στο σύστημα τον μακροπρόθεσμο δυναμισμό των χρόνων της μακράς οικονομικής άνθισης*”. Ακόμα χειρότερα, ακόμα και αυτή η αναιμική ανάκαμψη στηρίχτηκε κατά κύριο λόγο στην αύξηση της εκμετάλλευσης:

“*Ο πιο σημαντικός παράγοντας για την αναζωογόνηση των ποσοστών κέρδους δεν ήταν ούτε η μηχανοργάνωση ούτε εν γένει οι αναδιαρθρώσεις του κεφάλαιου, αλλά η αυξημένη πίεση που μπόρεσε να ασκήσει το κεφάλαιο σε όσους εργάζονταν, καθώς τα αλλεπάλληλα κύματα των αναδιαρθρώσεων υπονόμευαν τους δρόμους που ακολουθούσε παλαιότερα η εργατική αντίσταση.*”

Παράσιτο στην πλάτη ενός παράσιτου

Η συμπίεση των μισθών και των ημερομισθίων μπορεί να ανεβάζει την κερδοφορία του συστήματος αλλά ταυτόχρονα, κατά κανόνα, βυθίσει την οικονομία ακόμα περισσότερο στην ύφεση, αφού συρρικνώνει την αγορά των καταναλωτικών προϊόντων. Αυτό όμως δεν έγινε τις δεκαετίες του 1990 και του 2000 και η αιτία ήταν η επέκταση του χρέους. Οι εργαζόμενοι μπορούσαν να συμπληρώνουν το εισόδημα που τους στερούσαν οι περικοπές από τις πιστωτικές τους κάρτες ή τα καταναλωτικά δάνεια, με εγγύηση κατά κανόνα το σπίτι τους ή το διαμέρισμά τους που – χάρη στη φούσκα των ακινήτων – έμοιαζε ότι θα άξιζε όλο και περισσότερα.

Η έκρηξη του χρέους δεν αφορούσε μόνο τα νοικοκυριά. “*Τα γενικά επίπεδα του χρέους*”, γράφει ο Χάρμαν, “*έτειναν να μεγαλώνουν για τις κυβερνήσεις, τις μη χρηματοπιστωτικές εταιρείες και για τους καταναλωτές, καθώς, στο μεγαλύτερο μέρος του κόσμου, τα τραπεζικά δάνεια αυξάνονταν πολύ ταχύτερα από την παραγωγή*”. Αλλά δεν ήταν μόνο τα δάνεια: ο χρηματοπιστωτικός τομέας διογκώθηκε σε τέτοιο βαθμό που οδήγησε πολλούς οικονομολόγους, ακόμα και διακεκριμένους αριστερούς οικονομολόγους, να μιλάνε για ένα νέο, τελείως διαφορετικό οικονομικό στάδιο, την “χρηματιστικοποίηση” της οικονομίας. “*Το χαρακτηριστικό τους επιχείρημα*”, γράφει ο Χάρμαν, “*είναι ότι στη διάρκεια των δεκαετιών του ’80 και του ’90, αυτό που εμπόδισε την ανάκαμψη των ποσοστών κέδρους να μετατραπεί σε παραγωγικές επενδύσεις ήταν τα χρηματοπιστωτικά συμφέροντα*”. Αν τα πράγματα ήταν έτσι τότε αυτό που χρειαζόταν θα ήταν μια “νέα αντινεοφιλελεύθερη κοινωνική συμμαχία” που θα μπορούσε να εφαρμόσει μια εναλλακτική πολιτική διαχείρισης της κρίσης. Με αυτόν τον τρόπο, όμως, γράφει ο Χάρμαν, διαγράφουν μια ιστορία 180 χρόνων καπιταλισμού, γεμάτων από καταστροφικές κρίσεις.

Η διόγκωση του χρηματοπιστωτικού τομέα είναι πραγματική. Και η κερδοσκοπία είναι πραγματική. Ο ίδιος ο Μαρξ περιέγραφε με τα παρακάτω λόγια τα διαφόρων ειδών χρεόγραφα:

“*Ολα αυτά τα χαρτιά δεν είναι παρά συσσωρευμένες απαιτήσεις, νομικοί τίτλοι σε μελλοντική παραγωγή που η χρη-*

26 Μάρτη 2011: στιγμιότυπο από τη μεγάλη εργατική διαδήλωση στο Λονδίνο.

ματική ή κεφαλαιακή αξία τους είτε δεν αντιπροσωπεύει απολύτως κανένα κεφάλαιο... είτε αποτιμάται ανεξάρτητα από την αξία του πραγματικού κεφάλαιου που αντιπροσωπεύει".

Η υπόθεση, όμως, ότι η οικονομία έχει χωριστεί σε δυο διακριτούς τομείς, έναν παρασιτικό-χρηματοπιστωτικό και έναν παραγωγικό – με ανταγωνιστικά συμφέροντα – είναι προβληματική. Ενα μεγάλο κομμάτι των κερδών όλων των μεγάλων εταιρειών προερχόταν, τα προηγούμενα χρόνια, από χρηματοπιστωτικές πράξεις: ο χρηματοπιστωτικός βραχίονας της General Electric, της μεγαλύτερης εταιρείας στον τομέα της μεταποίησης των ΗΠΑ (κατασκευάζει από ασύρματα τηλέφωνα μέχρι κινητήρες αεροπλάνων) ήταν, σύμφωνα με το περιοδικό Economist, υπεύθυνος για το 40% των κερδών της εταιρείας. Η διόγκωση του χρηματοπιστωτικού τομέα και οι φούσκες έπαιξαν, αναμφίβολα, ρόλο στην εξέλιξη της κρίσης. Αλλά, όπως γράφει ο Χάρμαν, "*τελικά ο παράγοντας που έπαιξε καθοριστικό ρόλο στον ερχομό της κρίσης ήταν τα προβλήματα που αντιμετώπιζαν οι παραγωγικοί τομείς του κεφάλαιου. Ο χρηματοπιστωτικός τομέας είναι ένα παράσιτο στις πλάτες ενός παράσιτου κι όχι ένα πρόβλημα που μπορεί να αντιμετωπιστεί απομονωμένα από τον υπόλοιπο καπιταλισμό.*"

Συνειδητός έλεγχος της παραγωγής

Ο Μαρξ περιέγραφε τον καπιταλισμό σαν το τέρας του Φράνκενσταϊν, ένα ανθρώπινο δημιούργημα που έχει ξεφύγει από τον έλεγχο των δημιουργών του, έχει μετατραπεί σε βαμπίρ που τους ρουφάει το αίμα και απειλεί να τους αφανίσει. Καλύτερη περιγραφή για τον καπιταλισμό της εποχής της Φουκουσίμα δύσκολα θα μπορούσε να βρεθεί. "*Το αφηνιασμένο σύστημα μας απειλεί με κάτι περισσότερο από περιοδικές κρίσεις και φριχτούς πολέμους*", γράφει ο Χάρμαν. "*Θέτει σε αμφισβήτηση την ίδια την συνέχιση της ανθρώπινης ζωής. Το σύστημα της αλλοτριωμένης εργασίας πλησιάζει στο ανώτατο σημείο της καταστροφικότητας. Το ζήτημα είναι, αν αυτοί που παράγουν αυτή την εργασία μπορούν να πάρουν τον έλεγχο του πλούτου της και να τον υποβάλουν σε συνειδητό έλεγχο*".

Το τελευταίο κεφάλαιο του βιβλίου είναι αφιερωμένο σε αυτούς τους ανθρώπους – στην εργατική τάξη. Ο Μαρξ ονόμαζε την εργατική τάξη τον "ιστορικό νεκροθάφτη του καπιταλισμού". Στα χρόνια που ακολούθησαν πολύ προσπάθησαν να αμφισβητήσουν όχι μόνο τη δύναμη της εργατικής τάξης, την ικανότητά της να ανατρέψει το σημερινό σύστημα των τυφλών δυνάμεων της αγοράς και να το αντικαταστήσει με "τον συνειδητό έλεγχο", αλλά ακόμα και την ίδια της την ύπαρξη. Η πραγματικότητα, όμως, διαψεύδει ριζικά αυτές τις απόψεις: η εργατική τάξη είναι σήμερα πιο πολυπληθής από ό,τι ήταν ποτέ στην ιστορία. Και τη δύναμή της την δείχνει καθημερινά – από την πλατεία Ταχρίρ της Αιγύπτου μέχρι την κατάληψη του Καπιτώλιου στο Ουισκόνσιν και τις συγκρούσεις με τους απεργοσπάστες στο λιμάνι της Σαγκάης.

Ο χρηματοπιστωτικός τομέας είναι ένα παράσιτο στις πλάτες ενός παράσιτου κι όχι ένα πρόβλημα που μπορεί να αντιμετωπιστεί απομονωμένα από τον υπόλοιπο καπιταλισμό

Αυτό δεν σημαίνει ότι η νίκη είναι εξασφαλισμένη – όπως δεν σημαίνει και η κρίση το αυτόματο τέλος του καπιταλισμού. "*Εκείνο που μπορούμε να πούμε με βεβαιότητα*", λέει ο Χάρμαν στο τέλος του βιβλίου του, "*είναι πως δίχως ένα τέτοιο κίνημα (που θα ανατρέψει τον καπιταλισμό), ο κόσμος στα τέλη του αιώνα θα είναι ανυπόφορος για την μεγάλη πλειοψηφία. Οπως το είχε θέσει ο Μαρξ: Οι φιλόσοφοι μέχρι τώρα εξηγούσαν τον κόσμο... Το ζήτημα είναι να τον αλλάξουμε*". ■

Βιβλιοκριτική

Πώς αλλάζουν οι κοινωνίες

Καρλ Μαρξ

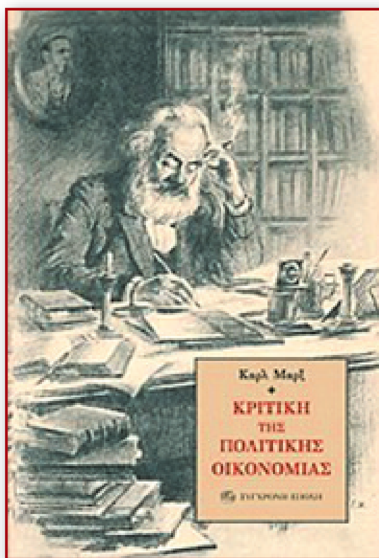
Κριτική της Πολιτικής Οικονομίας

Τιμή 18€, 378 σελίδες
Εκδόσεις Σύγχρονη Εποχή
μετάφραση: Χρήστος Μπαλωμένος

Το κείμενο που παρουσιάζεται στο συγκεκριμένο βιβλίο δεν δημοσιεύθηκε όσο ζούσε ο Μαρξ. Βρέθηκε μετά το θάνατό του, το 1883, μεταξύ άλλων χειρογράφων του και είχε χρονολογηθεί από τον ίδιο με ημερομηνία «23 Αυγούστου του 1857». Δημοσιεύθηκε για πρώτη φορά το 1903, μισό αιώνα αργότερα, στο περιοδικό «Νέοι Καιροί» του Γερμανικού Σοσιαλδημοκρατικού Κόμματος.

Από τότε, το βιβλίο έχει ασκήσει σημαντική επίδραση και κατέχει κεντρική θέση στη μελέτη του έργου του Μαρξ από ακτιβιστές και επαναστάτες, μαρξιστές ή μη. Είναι διάσημο για τον περίφημο Πρόλογό του, που αποτελεί ταυτοχρόνως και τη μόνη σύντομη έκθεση της ιστορίας της εξέλιξης της σκέψης του Μαρξ γραμμένη από τον ίδιο. Σε αυτόν τον Πρόλογο ο Μαρξ παρουσιάζει την υλιστική αντίληψη της ιστορίας.

«*Στην κοινωνική παραγωγή της ζωής τους*», σύμφωνα με την περίφημη διατύπωση του Προλόγου, που δεν θα σταματήσει ποτέ να γονιμοποιείται στο μυαλό και την πρακτική όλων όσων θέλουν να αλλάξουν τον κόσμο, «*οι άνθρωποι έρχονται σε σχέσεις καθορισμένες, αναγκαίες, ανεξάρτητες από τη θέλησή τους, σε παραγωγικές σχέσεις που αντιστοιχούν σε μια ορισμένη βαθμίδα ανάπτυξης των υλικών παραγωγικών τους δυνάμεων.*

Το σύνολο των παραγωγικών αυτών σχέσεων αποτελεί την οικονομική δομή της κοινωνίας, την πραγματική βάση που πάνω σ' αυτήν υψώνεται ένα νομικό και πολιτικό οικοδόμημα προς το οποίο αντιστοιχούν ορισμένες μορφές της κοινωνικής συνείδησης. Ο τρόπος παραγωγής της υλικής ζωής καθορίζει γενικά την κοινωνική, πολιτική και πνευματική διαδικασία της ζωής».

Με λίγα λόγια, αν η κινητήρια δύναμη και η βάση της αλλαγής και της προοδευτικής εξέλιξης των κοινωνιών και της ιστορίας ασφαλώς δεν πρέπει να αναζητηθεί στον «καλό θεό», τους αγγέλους και τους αγίους του, όπως πολύ πρόσφατα σε σχέση με την εποχή που ζούσε ο Μαρξ είχε αρχίσει να θεωρείται περίπου αυταπόδεικτο, δεν θα βρεθεί ούτε στις καλές, τις «ορθές και λογικές» ιδέες που συλλαμβάνει ο νους των ανθρώπων, όπως υποστηριζόταν καλόπιστα από μεγάλο κομμάτι θεωρητικών αλλά και αγωνιστών της εποχής του.

Αντιθέτως, οι κυβερνήσεις και τα δικαστήρια, οι φιλοσοφίες και οι θρησκείες που υπάρχουν ή επικρατούν σε μια κοινωνία και που εμφανίζονται ότι αποτελούν από μόνα τους την κινητήρια δυναμική των εξελίξεων, αντιστοιχούν και θεμελιώνονται στις κοινωνικές εκείνες σχέσεις με βάση τις οποίες οι άνθρωποι είναι αναγκασμένοι να συνεργάζονται ώστε να παράγουν και να αναπαράγουν τα μέσα επιβίωσής τους.

Επειδή, όμως, δεν αγοράζουμε ποτέ ένα βιβλίο για να διαβάσουμε μόνο τον πρόλογό του, έστω και αν είναι ο συγκεκριμένος Πρόλογος, εκείνος ή εκείνη που θα διαβάσει το βιβλίο θα κατανοήσει τον τρόπο με τον οποίο ο Μαρξ θέτει ως στόχο του να διασαφηνίσει και να παρουσιάσει το φάσμα των δυνάμεων και των μηχανισμών που λειτουργούν στη σύγχρονη καπιταλιστική οικονομία και ανοίγουν τη δυνατότητα της επαναστατικής αλλαγής της.

Σε πείσμα της σκόπιμης φημολογίας ότι ο Μαρξ είναι δύσκολος, η μεθοδολογία του είναι και σαφής και αναλυτική: προχωρά από τα φαινόμενα που αποτελούν κοινή διαπίστωση όλων, όπως είναι το εμπόρευμα, δηλαδή από το πώς εμφανίζονται τα πράγματα στην επιφάνεια, στην καθημερινή τους διάσταση, προς τις έννοιες που συγκροτούν την ανάλυση της πραγματικότητας των κοινωνικών σχέσεων που μπορεί να καλύπτονται, αλλά δρουν στους μηχανισμούς της οικονομίας της αγοράς.

Καταλήγει στο ότι ισχύει και για τον καπιταλισμό το συμπέρασμα ότι «*σε μια ορισμένη βαθμίδα της ανάπτυξής τους, οι υλικές παραγωγικές δυνάμεις της κοινωνίας έρχονται σε σύγκρουση με τις υπάρχουσες παραγωγικές σχέσεις ή, πράγμα που είναι μόνο η νομική διατύπωση, με τις σχέσεις ιδιοκτησίας που μέσα σ' αυτές είχαν ως τότε κινηθεί. Από μορφές ανάπτυξης των παραγωγικών δυνάμεων, οι σχέσεις αυτές μετατρέπονται σε δεσμά τους.*

Τότε αρχίζει μια εποχή κοινωνικής επανάστασης».

Τι σημαίνει αυτό; Ότι μια τέτοιου είδους σύγκρουση εκδηλώνεται ολοκάθαρα και μεταξύ της εργατικής τάξης και των κεφαλαιοκρατών: οι επιδιώξεις της μιας τάξης, όπως, για παράδειγμα, υψηλότεροι μισθοί ή καλύτερες εργασιακές συνθήκες, βρίσκονται διαμετρικά αντίθετες προς τις επιδιώξεις της άλλης, που είναι τα υψηλότερα κέρδη και η αυξημένη παραγωγικότητα. Στην αντιπαράθεσή τους, διαμορφώνονται και αλλάζουν και οι δυο τάξεις, προσδίδουν στις ριζικά διαφορετικές επιδιώξεις τους πολιτικές μορφές. Η σύγκρουσή τους ανοίγει κατ' αυτόν τον τρόπο και τη δυνατότητα να οδηγηθεί η κοινωνία στην επαναστατική αλλαγή της και να εξελιχθεί στη βάση ενός νέου συστήματος οικονομικών σχέσεων.

Ο Κρις Χάρμαν, το 2007, σε μια βιβλιοπαρουσίαση στο περιοδικό International Socialism, εξηγεί με τον καλύτερο τρόπο τη σπουδαιότητα του θεωρητικού έργου που είχε αναλάβει και, επί της ουσίας, κατάφερε να ολοκληρώσει ο Μαρξ τόσο στην Κριτική όσο και αργότερα στο Κεφάλαιο:

«Οι διανοούμενοι που ταυτίζονται με τους αγώνες εκείνης της κοινωνικής τάξης που αναλαμβάνει να αντιμετωπίσει τη δύναμη της άρχουσας τάξης έχουν εντονότερο ενδιαφέρον να κατανοήσουν καλύτερα τη κοινωνική διαδικασία που παρήγε την εξουσία της άρχουσας τάξης. Γι' αυτό, είναι σε θέση να προχωρούν πολύ πέραν των ορίων της τοποθέτησης των διανοούμενων που συντάσσονται με την άρχουσα τάξη, σε διεισδυτικότερες θεωρητικές προοπτικές της πραγματικότητας.

Ασφαλώς, δεν οδηγούνται σε βαθύτερη γνώση της πραγματικότητας εκ του γεγονότος ότι αναφέρονται στην νέα κοινωνική τάξη. Οφείλουν να ελέγχουν την εγκυρότητα αυτού του ισχυρισμού εμπλεκόμενοι με τα δυσκολότερα από τα επιχειρήματα που διατυπώθηκαν στο παρελθόν, αλλά ταυτοχρόνως και δείχνοντας ότι αυτό το επιτυγχάνουν, επειδή έχουν μια διαφορετική προοπτική και προσέγγιση από την καθιερωμένη και περιορισμένη της άρχουσας τάξης.

Η ολοκλήρωση των προσπαθειών του Σμιθ, του Ρικάρντο και των υπολοίπων εκπροσώπων της κλασικής πολιτικής οικονομίας, στο πλαίσιο της ταυτόχρονης κριτικής της προοπτικής τους, βρίσκεται ακριβώς στην επίλυση του προβλήματος των πηγών της υπεραξίας και τη διατύπωση της εργασιακής θεωρίας της αξίας, όπως την επεξεργάστηκε ο Μαρξ στην Κριτική της Πολιτικής Οικονομίας και το Κεφάλαιο».

Η εργατική τάξη σήμερα αποδεικνύει καθημερινά με τους αγώνες της παγκοσμίως ότι είναι σε θέση, όσο και όπως ποτέ άλλοτε πριν, όχι μόνο να αμφισβητεί την ιερότητα του κριτηρίου των κερδών και της ανταγωνιστικότητας των αρχουσών τάξεων, αλλά και να «κλείσει την περίοδο της προϊστορίας της ανθρώπινης κοινωνίας», αφήνοντας πίσω της όλους τους οικονομολόγους που κατά καιρούς κατηγόρησαν τον Μαρξ ότι «έχει χαθεί στους λαβύρινθους της εργασιακής θεωρίας της αξίας». Οι ίδιοι δεν είναι σε θέση να κατανοήσουν ούτε τους παράγοντες που οδηγούν το σύστημα που υπερασπίζονται σε κρίση ούτε βεβαίως ότι η πραγματικότητα της εργατικής αντίστασης και της εργατικής επανάστασης είναι κλειδωμένη στην πραγματικότητα της καπιταλιστικής εκμετάλλευσης. Το σύστημα έχει γεννήσει τον νεκροθάφτη του!

Αποστόλης Λυκούργος

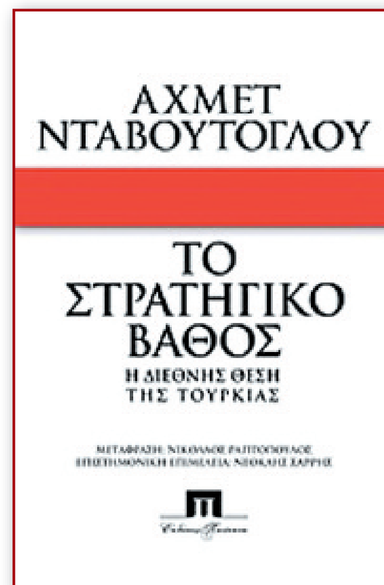
Πέρα από τα κλισέ

Αχμέτ Νταβούτογλου

Το στρατηγικό βάθος: Η διεθνής θέση της Τουρκίας

Τιμή 30,43€, 845 σελίδες
Εκδόσεις Προοπτική

Η εμφάνιση του ονόματος του Αχμέτ Νταβούτογλου (Υπουργού Εξωτερικών της Τουρκίας) στον ελληνικό τύπο δεν αποφεύγει τα κυρίαρχα αντιτουρκικά στερεότυπα. Ο Νταβούτογλου είναι για τα ελληνικά ΜΜΕ ένα

"γεράκι" της Άγκυρας, εκφραστής των επιδιώξεων της Τουρκίας για επέκταση της περιφερειακής της κυριαρχίας, πολιτικής που έχει βαφτιστεί (πάντως όχι από τον ίδιο τον Νταβούτογλου) ως "νεο-οθωμανισμός". Η ανάγνωση του βιβλίου του Νταβούτογλου "Στρατηγικό Βάθος" βοηθάει να ξεπεράσουμε τα κλισέ και να αναλύσουμε νηφάλια την στρατηγική της τουρκικής κυρίαρχης τάξης, ιδίως μετά την επικράτηση του κόμματος Ερντογάν στα πολιτικά πράγματα της γειτονικής χώρας στις αρχές της δεκαετίας του 2000.

Ο Νταβούτογλου ήταν αρχικά καθηγητής Διεθνών Σχέσεων στο Πανεπιστήμιο του Μαρμαρά και κατόπιν στην Ισταμπούλ, με τις πολιτικές του συμπάθειες να πρόσκεινται στο μετριοπαθές ισλαμικό κόμμα του Ερντογάν. Το βιβλίο του "Στρατηγικό Βάθος" πρωτοεκδόθηκε το 2001 και αποτελεί την σύνοψη της θεώρησης του Νταβούτογλου ως προς το ποιά πρέπει να είναι η θέση και η στρατηγική της Τουρκίας στον σύγχρονο κόσμο. Μετά την άνοδο του Ερντογάν στην εξουσία, ο Νταβούτογλου είχε πλέον από θέση ευθύνης (πρώτα ως σύμβουλος, ως πρεσβευτής και από τον Μάη του 2009 ως Υπουργός Εξωτερικών) την δυνατότητα να εφαρμόσει πολλές από τις θεωρητικές του συλλήψεις στην πραγματική άσκηση εξωτερικής πολιτικής της Τουρκίας. Τα αποτελέσματα της στρατηγικής του δεν είναι αμελητέα.

Η βασική κριτική του Νταβούτογλου στη στρατηγική των προηγούμενων τουρκικών κυβερνήσεων αφορά την μονομερή προσκόλληση της Τουρκίας στα συμφέροντα των ΗΠΑ και (από ένα σημείο και πέρα) του Ισραήλ, καθώς και την παρουσίαση της ευρωπαϊκής προοπτικής της Τουρκίας και της εισόδου της στην ΕΕ ως μονοδρόμου. Μια τέτοια μονομερής στρατηγική, λέει ο Νταβούτογλου, μετέτρεπε τα κοινωνικά και πολιτισμικά χαρακτηριστικά της Τουρκίας (κοντολογίς την "ανατολίτικη" κληρονομιά της) σε βαρίδια, που θα έπρεπε να καταπιεστούν και εν τέλει να απαλειφτούν μέσω ενός στρατιωτικά ενορχηστρωμένου "εκσυγχρονισμού". Το κεμαλικό "βαθύ κράτος" και η στρατιωτική ιεραρχία υπήρξαν ιστορικά οι θεματοφύλακες αυτής της διαδικασίας.

Η άνοδος στην εξουσία του κόμματος του Ερντογάν και η νέα εξωτερική πολιτική που εισήγαγε ο Νταβούτογλου σήμαναν αλλαγή πορείας στη στρατηγική της Τουρκίας. Η Τουρκία πήρε σαφείς αποστάσεις από την πολιτική των ΗΠΑ (μάλιστα σε μια δεκαετία που ήταν γεμάτη από ιμπεριαλιστικές επεμβάσεις), επιχειρώντας έτσι να αποκτήσει αυτόνομο ηγετικό ρόλο στην Μέση Ανατολή και μέσω αυτού να διαπραγματευτεί με καλύτερους όρους τα συμφέροντά της με τις ιμπεριαλιστικές υπερδυνάμεις. Κομμάτι αυτής της στροφής ήταν μια αισθητή χειροτέρευση των σχέσεων Τουρκίας-Ισραήλ, που κορυφώθηκε με την δολοφονική επέμβαση του Ισραήλ στον φιλο-παλαιστινιακό "Στολίσκο της Ελευθερίας" τον Μάη του 2010 στα ανοιχτά της Γάζας, με αποτέλεσμα τον θάνατο 9 Τούρκων πολιτών.

Στο ζήτημα της εισόδου στην ΕΕ, η Τουρκία συνέχισε την πολιτική προσέγγισης με την Ευρώπη, όχι όμως με την εμμονή τού "ανήκομεν εις την Δύσιν", αλλά αξιοποιώντας ενεργητικά τα ανοίγματά της (οικονομικά, γεωπολιτικά, πολιτισμικά) στην Ανατολή. Τίποτα από όλα αυτά δεν σημαίνει μια απομάκρυνση της Τουρκίας από την Δύση προς μια άλλη (αντι-ιμπεριαλιστική ή ισλαμική) κατεύθυνση. Ο Νταβούτογλου περιγράφει τη νέα στρατηγική συνοπτικά: "*η σχέση μεταξύ Ασίας και Ευρώπης μοιάζει στη σχέση του τόξου με το βέλος. Όσο περισσότερο τεντωθεί το τόξο, με τόσο μεγαλύτερη ταχύτητα θα εκτοξευθεί το βέλος προς τα εμπρός*". Αξιοποιώντας το στρατηγικό της βάθος και την κρίσιμη γεωπολιτική της θέση, η Τουρκία επιχειρεί να αναδειχθεί σε σημαντικό περιφερειακό παίκτη στην ευρύτερη περιοχή.

Το βιβλίο λοιπόν του Νταβούτογλου έχει σημασία γιατί είναι το εγχειρίδιο αυτής της νέας στρατηγικής. Εξετάζει την θέση της Τουρκίας εντάσσοντάς την σε 3 γεωγραφικά σύνολα: την εγγύς χερσαία περιοχή (Βαλκάνια, Μέση Ανατολή, Καύκασο), την εγγύς θαλάσσια περιοχή (Εύξεινο Πόντο, Ανατολική Μεσόγειο, Περσικό Κόλπο και Κασπία) και την εγγύτερη ηπειρωτική περιοχή (Ευρώπη, Βόρεια Αφρική, Ασία). Για καθένα από αυτά τα σύνολα, ο Νταβούτογλου εντοπίζει τα συμφέροντα της Τουρκίας (βασισμένος σε μια πολύ καλή γνώση της γεωγραφίας και της ιστορίας), τα συγκριτικά πλεονεκτήματα που μπορεί αυτή να αξιοποιήσει, καθώς και τους κρίσιμους κρίκους της κάθε χωριστής αλυσίδας.

Αν το βιβλίο αφορούσε μόνο τις τουρκικές επιδιώξεις, θα ήταν ίσως περιορισμένου ενδιαφέροντος. Στην πραγματικότητα έχουμε να κάνουμε με μια εργασία που επιχειρεί να συνοψίσει τις βασικές γεωπολιτικές και γεωστρατηγικές αντιπαραθέσεις στις πιο κρίσιμες περιοχές του πλανήτη (πάντοτε βέβαια μέσα από μια τουρκική οπτική). Κι επειδή ο παγκόσμιος καπιταλισμός δεν υπάρχει σαν αφαίρεση, αλλά διαμεσολαβείται από τις αντιπαραθέσεις των διαφορετικών αστικών τάξεων και την ιεραρχία των εθνικών κρατών τους, η γεωστρατηγική έχει σημασία. Αυτό είναι και το μεγαλύτερο ενδιαφέρον αυτού του βιβλίου (παρά τις 870 σελίδες του και τις συχνές επαναλήψεις του συγγραφέα του).

Ο Ερντογάν κατόρθωσε – μετά τον αφανισμό των κατεστημένων κομμάτων της Τουρκίας λόγω του Διεθνούς Νομισματικού Ταμείου το 2002 – να οικοδομήσει μια νέα διαταξική συμμαχία που προσέφερε μια πετυχημένη οικονομική και πολιτική στρατηγική στα πιο δυναμικά τμήματα του τουρκικού κεφαλαίου, συνεγείροντας ταυτόχρονα τις δημοκρατικές ευαισθησίες πλατιών λαϊκών στρωμάτων κατά του παλιού κεμαλικού κατεστημένου και του – ισχυρού ακόμα – Στρατού. Ο Νταβούτογλου υπήρξε ο οργανικός διανοούμενος αυτής της διαδικασίας. Οι επικείμενες εκλογές του Ιούνη στην Τουρκία δεν προβλέπεται να είναι το τέλος της εποχής Ερντογάν, κάθε άλλο. Γι' αυτό και το βιβλίο του Νταβούτογλου κρατάει την επικαιρότητά του και αξίζει την προσοχή μας.

Θανάσης Καμπαγιάννης

Εργασία, γλώσσα, κοινωνία

Φρίντριχ Ένγκελς

Ο ρόλος της εργασίας στην εξανθρώπιση του πιθήκου (1876)

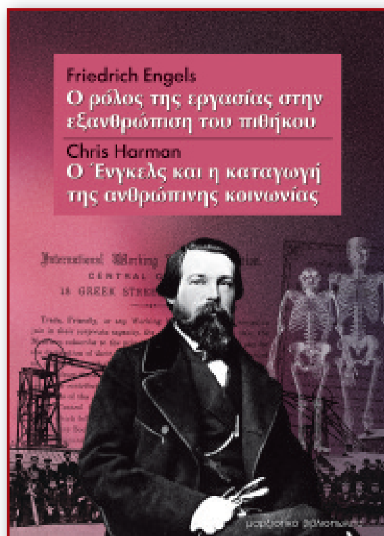
Κρις Χάρμαν

Ο Ένγκελς και η καταγωγή της ανθρώπινης κοινωνίας (1994)

Τιμή 12,00€, 156 σελίδες
Εκδόσεις Μαρξιστικό Βιβλιοπωλείο

Η κυκλοφορία των δύο αυτών κειμένων στην καλαίσθητη έκδοση του Μαρξιστικού Βιβλιοπωλείου πραγματικά εμπλουτίζει την ελληνική βιβλιογραφία σχετικά με την βιολογική και κοινωνική εξέλιξη της ανθρωπότητας. Είναι μια συζήτηση που όλες οι κυρίαρχες τάξεις εδώ και ενάμισι τουλάχιστον αιώνα, που οι μελέτες τους Δαρβίνου έθεσαν τις βάσεις για μια υλιστική ερμηνεία της εξέλιξής μας, προσπαθούν συστηματικά με όλα τα μέσα ιδεολογικής επιβολής, που διαθέτουν, να την παρεκκλίνουν (και να την κλείσουν) σε ιδεαλιστικά και θεολογικά δόγματα.

Όπως υπογραμμίζει ο ίδιος ο Ένγκελς στο κείμενο του: "*Όλα τα εύσημα για τη γρήγορη ανάπτυξη του πολιτισμού αποδόθηκαν στο πνεύμα, στην ανάπτυξη και στη δραστηριότητα του μυαλού. Οι άνθρωποι συνήθι-*

σαν να εξηγούν τη δραστηριότητά τους με τη σκέψη τους αντί να την εξηγούν με τις ανάγκες τους (που αντανακλώνται βέβαια στο μυαλό τους, γίνονται συνείδηση). Έτσι γεννήθηκε με τον καιρό η ιδεαλιστική αντίληψη του κόσμου που κυριάρχησε στα πνεύματα, προπαντός ύστερα από την παρακμή της αρχαιότητας. Η αντίληψη αυτή κυριαρχεί ακόμα σε τέτοιο σημείο, ώστε και οι πιο υλιστές επιστήμονες της δαρβινικής σχολής, δεν μπορούν πάντα να αποκτήσουν μια σαφή ιδέα για την προέλευση του ανθρώπου. Κι αυτό γιατί κάτω από την επίδραση αυτής της ιδεολογίας, δεν αναγνωρίζουν το ρόλο που έπαιξε η εργασία σ' αυτή την εξέλιξη".

Είναι εντυπωσιακό το γεγονός ότι ο Ένγκελς παρά το σχετικά φτωχό ανθρωπολογικό υλικό της εποχής του, αλλά απαλλαγμένος από ιδεαλιστικές εξαρτήσεις, καταφέρνει να διατυπώσει μια πολύ πιο ολοκληρωμένη και ρεαλιστική εξήγηση της βιολογικής εξέλιξης του ανθρώπου. Ακόμη πιο εντυπωσιακό είναι το γεγονός ότι η θεωρία του καταφέρνει να αξιοποιεί όλες τις νεότερες ανθρωπολογικές και γενετικές ανακαλύψεις, χωρίς να χάνει σε τίποτα η δύναμη της να ερμηνεύει την πορεία της ανθρωπότητας, από την εμφάνιση του πρώτου ανθρωποειδούς μέχρι και σήμερα: "*Πρώτα η εργασία κι ύστερα απ' αυτήν και σε συνέχεια μ' αυτήν η γλώσσα είναι τα δύο ουσιαστικά ερεθίσματα, που κάτω απ' την επίδραση τους μεταμορφώθηκε σιγά σιγά ο πιθηκίσιος εγκέφαλος σ' ανθρώπινο, που παρ' όλες τις ομοιότητες του με τον πρώτο, είναι πιο μεγάλος και τέλειος... Η κατάκτηση της φύσης, που αρχίζει με την ανάπτυξη του χεριού, με την εργασία διεύρυνε με κάθε πρόοδο τους ορίζοντες του ανθρώπου....Η παραπέρα αυτή ανάπτυξη από τη μια επισπεύστηκε έντονα και από την άλλη οδηγήθηκε σε πιο προσδιορισμένες κατευθύνσεις, χάρη σ' ένα νέο στοιχείο που ήρθε στο προσκήνιο με την εμφάνιση του ολοκληρωτικά αναπτυγμένου ανθρώπου: την κοινωνία...*".

Στις δεκαοχτώ σελίδες του δοκιμίου του καταφέρνει να μας δώσει πολύ περισσότερες απαντήσεις απ' όλες τις θεολογικές, ιδεαλιστικές, ή "γονιδιακές" δοξασίες που διαδίδονται ακόμα και σήμερα στα σχολεία, αλλά πολλές φορές και στις πανεπιστημιακές αίθουσες όλου του κόσμου.

Η θεωρία του Ένγκελς διατηρεί τη δύναμη και την επικαιρότητα της και για έναν πρόσθετο λόγο. Οι επισημάνσεις του για τη σχέση του ανθρώπου με τη φύση αποκτούν σήμερα ακόμη πιο επείγουσα σημασία απ' ό,τι στην εποχή του: "*Το ζώο απλώς χρησιμοποιεί την εξωτερική φύση και τη μεταβάλλει μόνο με την παρουσία του. Με τις αλλαγές που της δημιουργεί ο άνθρωπος, την κάνει να υπηρετήσει τους σκοπούς του, την εξουσιάζει... Ας μην κολακευόμαστε ωστόσο πάρα πολύ για τις ανθρώπινες νίκες μας πάνω στη φύση. Η φύση μας εκδικείται για καθεμιά τους... Τα γεγονότα μας θυμίζουν σε κάθε βήμα, πως δεν κυριαρχούμε καθόλου πάνω στη φύση όπως ένας κατακτητής πάνω σ' έναν ξένο λαό, όπως κάποιος που θα στεκόταν έξω από τη φύση, αλλά πως ανήκουμε στη φύση με τη σάρκα, το αίμα και το μυαλό μας, πως είμαστε μέσα της και πως όλη μας η εξουσία βρίσκεται στο πλεονέκτημα που έχουμε σχετικά μ' όλα τα άλλα όντα, να γνωρίζουμε τους νόμους της και να μπορούμε να τους εφαρμόζουμε σωστά*".

Στο εκτενές δοκίμιο του, ο Κρις Χάρμαν, αρχικά, αξιοποιεί τη θεωρία του Ένγκελς αλλά και όλες, στο μεταξύ, τις επιστημονικές ανακαλύψεις για να ξεδιαλύνει "απάτες και πλάνες" σύγχρονων θεωριών. Η πρώτη είναι η θεωρία του "γυμνού πιθήκου" που επιχειρεί να ανακαλύψει την εξήγηση για τις "αδυναμίες της ανθρώπινης κοινωνίας" στη ζωώδη προέλευση του ανθρώπου. Ο Χάρμαν βασίζεται σε πλήθος ανθρωπολογικά και αρχαιολογικά ευρήματα, που καταρρίπτουν τους ισχυρισμούς περί "φονικής ανθρώπινης φύσης" που δήθεν καθοδήγησε την "διαδοχική εξολόθρευση" όλων των προγενέστερων ανθρώπινων ειδών μέχρι την τελική επικράτηση του σημερινού homo sapiens sapiens. Η δεύτερη πρόκληση έρχεται από τις απόψεις για μια "ανθρώπινη επανάσταση" πριν περίπου 35.000 χρόνια. Ο Χάρμαν επιχειρηματολογεί "*...πώς μέσα από διαδοχικές αλλαγές η ζωή των ζώων γέννησε μια νέα μορφή ζωής που αποκαλούμε 'ανθρώπινη'. Μια μορφή ζωής που είχε τη δική της δυναμική, διαμορφωμένη από την εργασία και την κουλτούρα της, όχι από τα γονίδιά της. Αλλά αυτό δεν πρέπει να καταλήξει σε ένα νέο ιδεαλισμό που βλέπει την κουλτούρα και τη γλώσσα να εμφανίζονται από το πουθενά στο πολύ πρόσφατο παρελθόν ... ήταν η απελευθέρωση των χεριών που έκανε δυνατή τη συνεργατική εργασία σε μια κλίμακα που ούτε θα μπορούσε κανείς να φανταστεί ανάμεσα στους πιθήκους και ότι απ' αυτό προέκυψε και η ανάπτυξη του εγκεφάλου*".

Το 1884, οχτώ χρόνια αργότερα, ο Ένγκελς ολοκληρώνει την υλιστική ερμηνεία του για την εξέλιξη του ανθρώπου γράφοντας την "Καταγωγή της οικογένειας, της ατομικής ιδιοκτησίας και του Κράτους". Εδώ βάζει τις βάσεις της θεωρίας για την κοινωνική εξέλιξη της ανθρωπότητας, το πώς περάσαμε, στο πολύ πρόσφατο παρελθόν, στην πρώτη διαίρεση σε τάξεις, στα πρώτα κράτη και στην πρώτη συστηματική καταπίεση των γυναικών.

"*Οι περισσότεροι αντιδραστικοί διανοητές*", σημειώνει ο Χάρμαν "*ισχυρίζονται πως οι 'πρωτόγονες κοινωνίες' είναι εξαιρετικά ιεραρχικές, κάτω από την εξουσία στυγνών, επιθετικών και δολοφονικών αρσενικών. Η άποψη του Ένγκελς ήταν πολύ διαφορετική.... Η έμφαση στο μοίρασμα, οι δυνατές συνεργατικές αξίες και η ευέλικτη αναδιάταξη των ομάδων πρέπει να χαρακτήριζαν τη ζωή των προγόνων μας για δεκάδες χιλιάδες χρόνια, όπως χαρακτηρίζουν και τους σύγχρονους κυνηγούς-συλλέκτες. Αυτές οι αξίες ταιριάζουν τέλεια με τις ανάγκες της νομαδικής ζωής των κυνηγών-συλλεκτών...*", ενώ παράλληλα "*...οι γυναί-*

κες έχουν κεντρική θέση στην παραγωγή και την αναπαραγωγή".

Ο Χάρμαν σ' αυτό το μέρος του δοκιμίου του ασχολείται με το να διορθώσει, στο φως των σύγχρονων ευρημάτων, επιμέρους ελλείψεις και αντιφάσεις στην ανάλυση του Ένγκελς, όμως ταυτόχρονα εμβαθύνει ουσιαστικά τη θεωρία του με απαντήσεις σε κρίσιμα ερωτήματα: γιατί οι άνθρωποι έκαναν την αλλαγή από την νομαδική τροφοσυλλογή στην ανάπτυξη της γεωργίας και στη συνέχεια των πόλεων; ποιες συνέπειες είχε αυτό στην οργάνωση της παραγωγής και της κοινωνίας; γιατί οι άνθρωποι αποδέχτηκαν την άνοδο των αρχουσών τάξεων; γιατί αυτοί που κυβερνούσαν έφτασαν να εκμεταλλεύονται αντί να υπηρετούν την υπόλοιπη κοινωνία; γιατί ήταν απαραίτητα οι άνδρες αυτοί που κυριάρχησαν στη νέα ταξική κοινωνία;

"*Παντού, στην αρχή, υπήρχε πρωτόγονος κομμουνισμός. Παντού, από τη στιγμή που σχηματίστηκαν μόνιμα εγκατεστημένες αγροτικές κοινωνίες, κάποιες γενεαλογικές γραμμές, κάποιοι από τους γεροντότερους ενός γένους ή κάποιοι "μεγάλοι άνδρες" μπόρεσαν να κερδίσουν κύρος μέσω του ρόλου τους στην αναδιανομή του λιγοστού πλεονάσματος, που υπήρχε, προς το συμφέρον όλης της ομάδας ως σύνολο. Παντού, καθώς το πλεόνασμα μεγάλωνε, αυτό το μικρό τμήμα της κοινωνίας έφτασε να ελέγχει ένα μεγαλύτερο μερίδιο του κοινωνικού πλούτου, το οποίο το ανέβαζε σε μια θέση απ' όπου μπορούσε να αρχίσει να αποκρυσταλλώνεται σε μια νέα κοινωνική τάξη... Σήμερα δεν υπάρχει πια καμιά αμφιβολία για το κατά πόσο αυτή η διαδικασία αποτελεί πραγματικό γεγονός. Αυτό από μόνο του αποτελεί μια τεράστια επιβεβαίωση του Ένγκελς. Και επίσης, τορπιλίζει μερικά από τα πιο βασικά αντι-σοσιαλιστικά επιχειρήματα που υποστηρίζουν ότι τα ανθρώπινα όντα είναι από τη φύση τους τόσο εγωιστικά που καθιστούν αδύνατη την εγκαθίδρυση μια συνεργατικής κοινοπολιτείας*".

Αυτό το μικρό βιβλίο είναι πραγματικό εφόδιο στη σημερινή συζήτηση για το πώς οι ίδιοι οι άνθρωποι αλλάζουν τον εαυτό τους και τις κοινωνίες τους με βάση τις ανάγκες τους. Ταυτόχρονα, προκαλεί τον αναγνώστη για περαιτέρω αναζήτηση.

Κώστας Τορπουζίδης

Επισκόπηση

Νέες αφίξεις αλλά και παλιές συνήθειες συνθέτουν το σκηνικό των περιοδικών εκδόσεων της Αριστεράς το τελευταίο τετράμηνο.

Το σημαντικότερο νέο είναι σίγουρα η εμφάνιση ενός νέου περιοδικού με την ονομασία **Μαρξιστική Σκέψη** (τεύχος 1, Ιανουάριος-Απρίλιος 2011). Διακηρυγμένος στόχος του περιοδικού (που θα είναι τετραμηνιαίο) είναι "να προσφέρει σοβαρές επεξεργασίες σε κρίσιμα θέματα στρατηγικής του κινήματος και σε καίρια πεδία του μαρξισμού". Υπεύθυνος έκδοσης είναι ο **Χρήστος Κεφαλής**, ο οποίος και υπογράφει το εναρκτήριο κείμενο του πρώτου τεύχους με τον τίτλο "**Για την αποκατάσταση του Λ.Ντ.Τρότσκι**". Ο Κεφαλής γράφει ακόμα το εισαγωγικό κείμενο για το αφιέρωμα του περιοδικού στην "**Υπόθεση Πλουμπίδη**". Το αφιέρωμα περιλαμβάνει ένα πρωτότυπο αρχειακό κείμενο, το "Πόρισμα εξέτασης της κομματικής υπόθεσης του Πλουμπίδη Νίκου ή Μπάρμπα", γραμμένο από τμήμα στελεχών της Κεντρικής Επιτροπής του ΚΚΕ, με ημερομηνία 20/11/1957 και περιεχόμενο αθωωτικό για τον Πλουμπίδη απέναντι στις κατηγορίες για χαφιεδισμό που του είχε προσάψει η ηγεσία Ζαχαριάδη.

Το περιοδικό περιλαμβάνει χωριστά τμήματα, αφιερωμένα στην Οικονομία, την Ιστορία, την Φιλοσοφία, την Τέχνη, καθώς και τμήμα βιβλιοκριτικών. Από την ύλη του αυτή, ξεχωρίζουμε το ιστορικό αφιέρωμα στον **Πάβελ Μιλιούκοφ**, τον ηγέτη του μεγαλύτερου αστικού κόμματος την εποχή της Ρώσικης Επανάστασης, του κόμματος των Καντέτων. Επίσης, αξίζει να διαβαστεί η συνοπτική παρουσίαση της Μεξικάνικης Επανάστασης που προσφέρει το άρθρο του **Νταν Λα Μποτζ** με τίτλο "**Εκατό χρόνια από τη Μεξικάνικη Επανάσταση**". Ζούμε στην εποχή των αραβικών επαναστάσεων και η εξιστόρηση του Λα Μποτζ μας υπενθυμίζει ότι οι επαναστάσεις δεν είναι μεγάλες νύχτες, αλλά μάλλον μακρόσυρτες διαδικασίες με αποφασιστικές στιγμές, κατά τις οποίες οι επαναστάτες θα πρέπει να είναι κοινωνικά ριζωμένοι και στρατηγικά ετοιμοπόλεμοι ώστε να κατορθώσουν να βοηθήσουν την νικηφόρα εξέλιξή τους.

Για να επιστρέψουμε σε πιο γνώριμα λημέρια: το τελευταίο τετράμηνο κυκλοφόρησαν δύο τεύχη του περιοδικού **Ουτοπία** με αρκετά ενδιαφέροντα άρθρα για το αναγνωστικό κοινό του περιοδικού Σοσιαλισμός από τα Κάτω.

Το τεύχος 92 του Νοέμβρη-Δεκέμβρη 2010 της Ουτοπίας είναι αφιερωμένο στη σχέση "Επιστήμης και Θρησκείας". Γιατί η αστική τάξη, παρότι επαγγέλθηκε μέσω της επιστήμης, την διάλυση των σκοταδιών του Μεσαίωνα δεν κατόρθωσε να υπερνικήσει τον θρησκευτικό ανορθολογισμό; Ο ανορθολογισμός, είτε με τη μορφή της άρνησης της επιστήμης (για παράδειγμα η πίστη στη δημιουργία του κόσμου και του ανθρώπου σύμφωνα με τα γραφόμενα στη βιβλική Γένεση) είτε με την δήθεν επιστημονική αναγωγή όλων των ανθρώπινων χαρακτηριστικών "στα γονίδια", κάνει ξανά μαζικά την εμφάνισή του. Δύο άρθρα της Ουτοπίας αναμετριούνται με αυτά τα ιδεολογήματα: το άρθρο του **Dominique Lecourt**, με τίτλο "**Τι κρύβεται πίσω από τον ευφυή σχεδιασμό; Το παρασκήνιο του ευφυούς σχεδιασμού**", καθώς και η μελέτη του **Χρήστου Γεωργίου**, με θέμα "**Βιολογικός αναγωγισμός και θρησκευτικός βιταλισμός στο απόσπασμα: διαλεκτική, βιολογική ισότητα και η Αριστερά**".

Τέλος, το τεύχος 93 (Ιανουάριος-Φεβρουάριος 2011) της Ουτοπίας κυκλοφόρησε με ένα εκτεταμένο αφιέρωμα στην "Κρίση". Από τα άρθρα του αφιερώματος ξεχωρίζουν τα κείμενα του **Σπύρου Μαρκέτου** ("**Στου πιστόλα την ταβέρνα**") για την σαρκαστική ευστοχία με την οποία περιγράφει την κατάσταση στην οποία βρίσκεται η διεθνής οικονομία, καθώς και αυτό του **Λεωνίδα Βατικιώτη** ("**Παύσεις πληρωμών και απεχθές χρέος: κανόνας και όχι εξαίρεση**") για τον πλούτο των επιχειρημάτων και των στοιχείων που προσφέρει υπέρ της παύσης πληρωμών του χρέους.

Θανάσης Καμπαγιάννης